

Uniwersytet Medyczny *im. Piastów Śląskich* we Wrocławiu

Wydział Farmaceutyczny

Katedra i Zakład Chemii Organicznej i Technologii Leków

ORGANICZNA ANALIZA JAKOŚCIOWA

Skrypt do ćwiczeń laboratoryjnych
z chemii organicznej

dla studentów I roku kierunku
Biologia Medyczna

v.1.0.0

Wrocław, 2026

Autorzy:

- **Dr Iwona Bryndal**
- **Mgr Ewa Drozd-Szczygieł**
- **Dr inż. Beata Tylińska, prof. uczelni**

Uwagi:

- Niniejszy skrypt został opracowany na podstawie podręcznika pt.: „Skrypt do ćwiczeń z chemii organicznej” będącego pracą zbiorową, wydanego przez Akademię Medyczną we Wrocławiu w 1972 r.
- *Skrypt przeznaczony tylko do użytku wewnętrznego dla studentów Uniwersytetu Medycznego we Wrocławiu.*

Spis treści

1. WPROWADZENIE	7
2. PRÓBY WSTĘPNE	8
2.1. OZNACZANIE WŁASNOŚCI FIZYCZNYCH I USTALENIE CZYSTOŚCI BADANEJ SUBSTANCJI	8
2.1.1. Oznaczenie temperatury wrzenia	8
2.1.2. Oznaczenie temperatury topnienia	9
2.2. JAKOŚCIOWE OZNACZANIE PIERWIASTKÓW	9
2.2.1. Wykrywanie węgla i wodoru	9
2.2.2. Wykrywanie azotu, siarki i fluorowców	10
2.2.2.1. Wykrywanie azotu	11
2.2.2.2. Wykrywanie siarki	12
2.2.2.3. Wykrywanie fluorowców	13
3. BADANIE ROZPUSZCZALNOŚCI	15
3.1. Stosowane rozpuszczalniki	16
3.2. Wykonanie oznaczenia rozpuszczalności	17
3.4. Grupy rozpuszczalności	18
3.5. Omówienie poszczególnych grup rozpuszczalności	20
3.5.1. Grupa E ₁	20
3.5.2. Grupa E ₂	20
3.5.3. Grupa Kw ₁	21
3.5.5. Grupa Z	21
3.5.6. Grupa R	22
3.5.7. Grupy O ₁ i O ₂	22
3.5.8. Grupa N	22
4. REAKCJE GRUPOWE	22
4.1. REAKCJE GRUPOWE ZWIĄZKÓW KARBONYLOWYCH	23
4.1.1. Reakcja z 2,4-dinitrofenylohydrazyną	23
4.1.2. Reakcja z fenylohydrazyną	24
4.1.3. Reakcja z chlorowodorkiem hydroksyloaminy	24
4.1.4. Odróżnienie aldehydów od ketonów	25
4.1.4.1. Próba Tollensa	25
4.1.4.2. Próba Trommera	25
4.1.5. Odróżnienie aldehydów alifatycznych od aromatycznych	26
4.1.5.1. Reakcja z odczynnikiem Benedicta	26
4.1.5.2. Reakcja z odczynnikiem Fehlinga	26
4.1.6. Wykrywanie metyloketonów	27
4.1.6.1. Próba jodoformowa	27
4.2. REAKCJE GRUPOWE ALKOHOLI	27
4.2.1. Reakcja acetylowania	28
4.2.2. Reakcja benzoilowania	28
4.2.3. Rozróżnianie alkoholi I-, II- i III-rzędowych	29
4.2.3.1. Próba Lucasa – reakcja z kwasem solnym i chlorkiem cynku(II)	29
4.2.3.2. Próba ze stężonym kwasem solnym	29
4.2.3.3. Reakcja z kwasem nitrochromowym - utlenianie alkoholi	30

4.2.3.4.	Reakcja z kwasem chromowym _____	31
	- reakcja z odczynnikiem Bordwella-Wellmana _____	31
4.2.3.5.	Próba jodoformowa _____	31
4.3.	REAKCJE GRUPOWE FENOLI _____	31
4.3.1.	Reakcja z bromem _____	32
4.3.2.	Reakcja z chlorkiem żelaza(III) _____	32
4.3.3.	Reakcja acylowania i benzoilowania _____	33
4.3.4.	Reakcja Liebermanna – próba indofenolowa _____	33
4.3.5.	Reakcja Millona _____	34
4.4.	REAKCJE GRUPOWE KWASÓW KARBOKSYLOWYCH _____	35
4.4.1.	Próba ogólna na kwasy _____	35
4.4.1.1.	Próba ze wskaźnikiem uniwersalnym _____	35
4.4.1.2.	Próba z fenoloftaleiną _____	35
4.4.1.3.	Reakcja z wodorowęglanem sodu _____	36
4.4.2.	REAKCJA ESTRYFIKACJI _____	36
4.4.3.	REAKCJA Z REZORCYNĄ – wykrywanie kwasów 1,2-dikarboksylowych _____	36
4.5.	REAKCJE GRUPOWE AMIN _____	37
4.5.1.	Wykrywanie zasadowego charakteru amin _____	37
4.5.1.1.	Próba z oranżem metylovym _____	37
4.5.1.2.	Próba wobec papierka Kongo _____	37
4.5.2.	ROZRÓŻNIANIE RZĘDOWOŚCI AMIN _____	38
4.5.2.1.	Metoda Hinsberga (reakcja z chlorkiem kwasu benzenosulfonowego) _____	38
4.5.2.2.	Reakcja z kwasem azotowym(III) _____	39
4.5.2.3.	Reakcja tworzenia barwników azowych _____	42
4.5.2.4.	Reakcja Schotten-Baumann - benzoilowanie amin _____	42
4.5.2.5.	Reakcja z siarczanem miedzi(II) _____	43
4.6.	REAKCJE GRUPOWE AMINOKWASÓW _____	43
4.6.1.	Reakcja z ninhydryną _____	43
4.6.2.	Reakcja z kwasem azotowym(III) – wykrywanie wolnej grupy aminowej _____	44
4.6.3.	Reakcja aminokwasów z CuSO ₄ _____	44
4.6.4.	Reakcja ksantoproteinowa _____	45
4.6.5.	Reakcja cystynowa _____	46
4.6.6.	Reakcja Millona - wykrywanie tyrozyny _____	46
4.7.	REAKCJE CHARAKTERYSTYCZNE CUKRÓW _____	47
4.7.1.	Próba Molischa _____	47
4.7.2.	Właściwości redukujące cukrów _____	48
4.7.2.1.	Próba Tollensa _____	49
4.7.2.2.	Próba Trommera _____	49
4.7.2.3.	Reakcja z odczynnikiem Fehlinga _____	50
4.7.2.4.	Próba Benedicta _____	51
4.7.3.	Odróżnianie ketoz od aldoz _____	51
4.7.3.1.	Próba z wodą bromową _____	52
4.7.3.2.	Próba Seliwanowa _____	53
4.7.3.3.	Próba z mocznikiem i chlorkiem cynku _____	53
4.7.4.	Odróżnianie pentoz od heksoz _____	54
4.7.4.1.	Próba Biała na pentozy _____	54
4.7.4.2.	Reakcja z floroglucyną _____	54

4.7.4.3.	Reakcja Taubera z benzydynam	55
4.7.4.4.	Próba Dischego na deoksyrybozę	55
4.7.5.	Odróżnianie monosacharydów od disacharydów	55
4.7.5.1.	Reakcja z molibdenianem amonu	55
4.7.5.2.	Próba Barfoeda	56
5.1.	Otrzymywanie krystalicznych pochodnych aldehydów i ketonów	57
5.1.1.	Reakcja z 2,4-dinitrofenylohydrazyną	57
5.1.2.	Reakcja z <i>p</i> -nitrofenylohydrazyną (4-nitrofenylohydrazyną)	57
5.1.3.	Reakcja z chlorowodorkiem semikarbazydu	57
5.1.4.	Reakcja z chlorowodorkiem hydroksyloaminy (oksymy)	58
5.1.5.	Kondensacja aldehydów z dimedonem	58
5.2.	Otrzymywanie krystalicznych pochodnych alkoholi	59
5.2.2.	Reakcja z chlorkiem benzoilu (lub chlorkiem 4-nitrobenzoilu)	59
5.2.3.	Reakcja z bezwodnikiem kwasu ftalowego	60
5.2.4.	Reakcja z izocyjanianem fenylu	60
5.3.	Otrzymywanie krystalicznych pochodnych fenoli	61
5.3.1.	Otrzymywanie bromopochodnych	61
5.3.2.	Otrzymywanie kwasów aryloksyoctowych	62
5.4.	Otrzymanie krystalicznych pochodnych kwasów karboksylowych	62
5.4.1.	Otrzymywanie amidów	62
5.4.2.	Anilidy (z aniliny lub <i>p</i> -toluidydy)	63
5.5.1.	Benzoilowanie wobec pirydyny	64
5.5.2.	Pochodne acetylowe	65
5.5.3.	Sole kwasu pikrynowego	65
5.6.1.	Tworzenie osazonów	66
6.	<i>ANALIZA SPEKTRALNA ZWIĄZKÓW ORGANICZNYCH</i>	67
6.1.	Spektroskopia magnetycznego rezonansu jądrowego ¹H-NMR	69
6.1.1.	Analiza ¹ H-NMR aldehydów i ketonów	69
6.1.2.	Analiza ¹ H-NMR alkoholi i fenoli	71
6.1.3.	Analiza ¹ H-NMR kwasów karboksylowych	72
6.1.4.	Analiza ¹ H-NMR amin	73
6.1.5.	Analiza ¹ H-NMR cukrów	74
6.1.6.	Analiza ¹ H-NMR zanieczyszczeń i rozpuszczalników	74
6.1.7.	Uwagi dotyczące sprawozdania z widma ¹ H-NMR	75
6.2.	Spektroskopia w podczerwieni IR	77
6.2.1.	Analiza IR aldehydów i ketonów	79
6.2.2.	Analiza IR alkoholi i fenoli	80
6.2.3.	Analiza IR kwasów karboksylowych	81
6.2.4.	Analiza IR amin	82
6.2.5.	Analiza IR cukrów	84
7.	<i>TABELE DO CHARAKTERYSTYKI POCHODNYCH</i>	85
7.1.	Tabele do charakterystyki aldehydów i ketonów	85
7.2.	Tabele do charakterystyki alkoholi	87
7.3.	Tabela do charakterystyki fenoli	89

7.4.	Tabele do charakterystyki kwasów karboksylowych_____	90
7.5.	Tabela do charakterystyki bezwodników i chlorków kwasowych _____	92
7.6.	Tabela do identyfikacji amidów kwasowych _____	92
7.7.	Tabela do charakterystyki amin i aminokwasów _____	93
7.8.	Tabela do charakterystyki cukrów. _____	96
8.	<i>INSTRUKCJE DO ĆWICZEŃ I WZORY SPRAWOZDAŃ DO ĆWICZEŃ LABORATORYJNYCH Z CHEMII ORGANICZNEJ</i> _____	97
8.1.	Instrukcja do ćwiczenia - Krystalizacja z wody _____	97
8.2.	Wzór sprawozdania 1 – Oczyszczanie związku organicznego_____	99
8.3.	Wzór sprawozdania 2 - Identyfikacja i reakcje charakterystyczne cukrów _____	100
8.4.	Wzór sprawozdania 3 - Określenie grupy funkcyjnej _____	102
8.5.	Wzór sprawozdania 4 - Wzór sprawozdania z identyfikacji związku organicznego	103
9.	<i>LITERATURA</i> _____	105

1. WPROWADZENIE

Najbardziej istotnym zadaniem chemii organicznej jest niewątpliwie wyodrębnianie i określanie budowy związków zarówno pochodzenia naturalnego jak i syntetycznego. Zadanie to w swojej istocie ma charakter analityczny. Dlatego też analiza związków organicznych odgrywa tak wielką rolę we wszelkich poczynaniach chemika organika.

Identyfikacja związku organicznego jest często zadaniem trudnym i skomplikowanym. Ze względu na wielką liczbę i ogromną różnorodność związków organicznych nie można tutaj zastosować tak prostego schematu postępowania, jak ma to miejsce w przypadku analizy związków nieorganicznych. Nie mniej jednak postępowanie analityczne należy prowadzić w sposób systematyczny, umożliwiającą kolejną eliminację tych grup połączeń, do których badana substancja na pewno nie należy.

Wiadomo, że poszczególne człony danego szeregu homologicznego ulegają podobnym przemianom, za które odpowiedzialna jest charakterystyczna grupa funkcyjna. Wiadomo, że w danym szeregu homologicznym zmieniają się właściwości fizyczne takie jak np. temperatura wrzenia lub temperatura topnienia w zależności od długości łańcucha. Określenie wymienionych właściwości pozwala więc wyeliminować szereg związków, do których badana substancja nie należy i zawęzić zakres badań.

Ogólnie przyjęty schemat postępowania analitycznego można ująć w następujących punktach:

1. Wykonanie prób wstępnych, do których należą:
  - a) oznaczanie własności fizycznych i ustalanie czystości badanego związku,
  - b) jakościowe i ilościowe oznaczenie pierwiastków,
  - c) badanie rozpuszczalności.
2. Wykonanie tzw. reakcji grupowych w celu wykrycia grup funkcyjnych i zaszeregowania badanego związku do danej klasy /danego szeregu homologicznego/.
3. Otrzymanie i określenie właściwości pochodnych badanej substancji.
4. Zestawienie wszystkich dotychczasowych wyników analizy i wniosków i porównanie ich z odpowiednimi danymi z piśmiennictwa chemicznego. Całkowita zgodność tych danych stanowi zakończenie identyfikacji.

Należy podkreślić, że przedstawiony schemat jest tylko ogólnym przewodnikiem do metod postępowania. Warunkiem koniecznym dla uzyskania dobrych wyników jest umiejętność zastosowania w każdej sytuacji nabytych wiadomości z chemii organicznej oraz zdolność prawidłowej oceny zaobserwowanych faktów.

W tym miejscu trzeba dodać, że przy identyfikacji związków organicznych obecnie coraz częściej stosuje się metody fizyczne. Należą do nich spektroskopia w nadfiolecie (UV), spektroskopia w podczerwieni (IR), magnetyczny rezonans jądrowy (NMR), spektroskopia mas (MS) i rentgenowska analiza strukturalna.

2. PRÓBY WSTĘPNE

2.1. OZNACZANIE WŁASNOŚCI FIZYCZNYCH I USTALENIE CZYSTOŚCI BADANEJ SUBSTANCJI

Do najważniejszych własności fizycznych, które są pomocne w toku identyfikacji związku organicznego należą: w przypadku ciał stałych – temperatura topnienia, zaś w przypadku cieczy – temperatura wrzenia, a ponadto współczynnik załamania światła i gęstość.

Pewne znaczenie ma także barwa i zapach. Wiadomo bowiem, że przeważająca większość czystych substancji jest bezbarwna. Jeśli badana próbka jest zabarwiona, należy sprawdzić, czy zabarwienie to nie pochodzi od zanieczyszczeń, czy nie ulega zmianie po destylacji lub krystalizacji.

Barwne są następujące ważne grupy związków: związki nitrowe, związki azowe, chinony oraz związki nitrozowe (tylko w formie monomerycznej). Ponadto trzeba pamiętać, że fenole i aminy aromatyczne, szczególnie wielofunkcyjne, wykazują zazwyczaj zabarwienie żółte do brunatnego, spowodowane obecnością śladowych ilości produktów utlenienia.

Wiele związków organicznych ma specyficzny, charakterystyczny zapach. Przykładowo można wymienić estry alkoholi alifatycznych, które charakteryzują się zapachem owocowym, albo nitrozwiązki aromatyczne o zapachu gorzkich migdałów.

Jest oczywiste, że obserwacja zarówno barwy jak i zapachu pozwala wyeliminować szereg związków, do których badana substancja należeć nie może.

2.1.1. Oznaczenie temperatury wrzenia

Temperatura wrzenia cieczy stanowi charakterystyczny parametr fizyczny, za pomocą którego można wstępnie ocenić jednorodność badanej substancji. Oznaczenie temperatury wrzenia wykonuje się zazwyczaj przez przeprowadzenie zwykłej destylacji pod normalnym ciśnieniem.

W przypadku, gdy próbka analizowanej substancji jest bardzo mała, stosuje się oznaczenie temperatury w skali mikro, metodą Siwolobowa. Wykonanie takiego oznaczenia przedstawia się następująco: w probówce umieszcza się kapilarę (taką, jakiej używa się do oznaczania temperatury topnienia) zatopionym końcem do góry. Do probówki wprowadza się kilka kropli badanej substancji. Probówkę przymocowuje się do termometru tak, aby jej dno znajdowało się w połowie wysokości zbiorniczka z rtęcią i całość umieszcza się w zlewce z odpowiednią cieczą grzejną (olej parafinowy lub silikonowy). Następnie ogrzewa się nad koszem grzewczym. Podczas stopniowego ogrzewania z końca kapilary wydobywają się powoli pęcherzyki powietrza, a w chwili gdy ciecz osiągnie temperaturę wrzenia, obserwuje się szybki i ciągły strumień pęcherzyków.

Dokładniejszy wynik można otrzymać, jeśli w chwili pojawienia się ciągłego strumienia pęcherzyków, spowolni się ogrzewanie. Szybkość wydobywania się pęcherzyków maleje, a gdy pojawi się ostatni pęcherzyk mający tendencję do cofania się, należy natychmiast odczytać temperaturę, która odpowiada temperaturze wrzenia.

2.1.2. Oznaczenie temperatury topnienia

Na podstawie temperatury topnienia można ocenić stopień czystości badanego (stałego) związku organicznego. Temperatura topnienia to temperatura, w której substancja przechodzi ze stanu stałego do ciekłego. Z termodynamicznego punktu widzenia jest to temperatura, w której następuje ustalenie równowagi między stanem stałym i ciekłym danej substancji. Sposób wykonania oznaczenia temperatury topnienia został szczegółowo omówiony w części ogólnej.

W tym miejscu należy jedynie przypomnieć, że ostra temperatura topnienia np. w granicach 0,5-1,0 °C jest jedną z najbardziej charakterystycznych cech czystego związku organicznego. Istnieją substancje, które rozkładają się w swojej temperaturze topnienia. Można wówczas zaobserwować w kapilarze, wydzielanie się pęcherzyków gazu lub obecność produktów rozkładu. Nie można jednak substancji uznać za czystą na podstawie jednego tylko oznaczenia. Czystość może być ustalona dopiero na podstawie obserwacji, czy po oczyszczeniu badanej substancji przez krystalizację lub sublimację temperatura topnienia nie ulega zmianie.

2.2. JAKOŚCIOWE OZNACZANIE PIERWIĄTKÓW

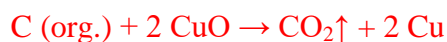
W skład związków organicznych wchodzi zawsze węgiel, a obok niego najczęściej spotykanymi pierwiastkami są: wodór, tlen, azot, siarka i chlorowce. Rzadziej występują fosfor, arsen, antymon, rtęć i inne. Spośród wymienionych pierwiastków tylko tlen nie może być oznaczony bezpośrednio wobec braku odpowiedniej metody.

Ponieważ w związkach organicznych pierwiastki występują najczęściej w postaci niejonowej, analizę rozpoczyna się od prób mających na celu całkowity rozkład związku organicznego z równoczesnym przeprowadzeniem obecnych w nim pierwiastków w proste związki nieorganiczne. Tak więc węgiel przeprowadza się w dwutlenek węgla, wodór w wodę, azot w amoniak albo nieorganiczne cyjanki lub wolny azot, siarkę w siarczki lub siarczany, fosfor w nieorganiczne fosforany, a chlorowce w nieorganiczne halogenki.

2.2.1. Wykrywanie węgla i wodoru

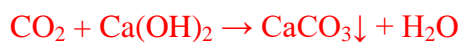
Liczne związki organiczne, np. cukry podczas prażenia ulegają zwęgleniu. Inne palą się mniej lub bardziej kopcącym płomieniem. Zwęglenie próbki lub wydzielanie sadzy jest oczywistym dowodem obecności węgla.

Istnieją jednak takie połączenia jak np. kwas szczawiowy, które podczas ogrzewania ulatniają się nie pozostawiając osadu węglowego, mimo że węgiel jest w nich obecny. W przypadkach wątpliwych wykonuje się dodatkową próbę na węgiel i wodór. Stosuje się wówczas ogrzewanie badanej substancji z tlenkiem miedzi(II) (wg starszego nazewnictwa – tlenek miedziawy).

Wykonanie:

Badaną substancję w ilości 0,1 g miesza się w probówce z 1-2 g sproszkowanego i uprzednio wyprażonego tlenku miedzi(II). Probówkę zamyka się korkiem z umieszczoną w nim zgiętą rurką szklaną, której koniec zanurza się w klarownym roztworze wodorotlenku baru lub w wodzie wapiennej. Podczas prażenia węgiel prawie ilościowo przechodzi w dwutlenek węgla, który powoduje zmętnienie wody wapiennej względnie barytowej:

lub

Opisana próba pozwala na jednoczesne wykrycie wodoru. Jeżeli w chłodniejszej części tej probówki pojawią się na ścianach kropelki wody, która osadza się na chłodnych ściankach probówki w postaci kropelek rosy, świadczą one o obecności wodoru w badanej substancji:

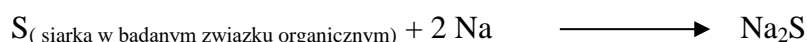
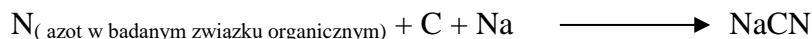
Podczas próby spalania należy zwrócić uwagę na następujące fakty:

- jeśli badana substancja jest stała, czy topi się i czy topnieniu towarzyszy rozkład,
- czy badana substancja jest palna; jaki daje płomień i jaki jest zapach wydzielających się par i gazów,
- czy po spaleniu pozostaje popiół. Jeżeli tak, to do pozostałości należy dodać kilka kropli wody i zbadać odczyn za pomocą papierka lakmusowego lub uniwersalnego. Z kolei dodaje się nieco rozcieńczonego kwasu solnego i obserwuje czy zachodzi pienienie i czy pozostałość się rozpuszcza. Następnie w celu wykrycia pierwiastków metalicznych bada się otrzymany roztwór w płomieniu używając drucika platynowego.

2.2.2. Wykrywanie azotu, siarki i fluorowców

Stapianie badanej substancji z metalicznym sodem

Pierwiastki takie jak: siarka, azot czy fluorowce są połączone najczęściej w związku organicznym z atomem węgla wiązaniem kowalencyjnym spolaryzowanym. W celu wykrycia azotu, siarki i chlorowców w związkach organicznych należy najpierw przeprowadzić je w stan jonowy. Najczęściej w tym celu wykonuje się próbę Lassaigne'a polegającą na stopieniu badanego związku z metalicznym sodem. Tworzą się przy tym cyjanek sodu, siarczek sodu i halogenki sodu, które łatwo można zidentyfikować.

Sód jest bardzo reaktywnym metalem, przechowywanym pod warstwą nafty. Reaguje z gazami zawartymi w powietrzu, pokrywając się warstwą tlenku, wodorotlenku, a także

węglanami i wodorowęglanami. Wykrywanie powstałych jonów (CN^- , S^{2-} , Cl^- , Br^- , I^-) przeprowadza się metodami klasycznej analizy jakościowej nieorganicznej.

Stapianie z sodem

Uwaga! W pracy z sodem należy zachować szczególną ostrożność. Sód gwałtownie reaguje z wodą. Stapianie z sodem przeprowadza się w okularach ochronnych i pod dygestorium z opuszczoną szybą.

Wykonanie:

W małej probówce z miękkiego szkła osadzonej w łapie lub szczypcach umieszcza się około 0,04 g metalicznego sodu (wielkości ziarna grochu) i ostrożnie wprowadza się 0,02 g badanej substancji. Probówkę z zawartością ogrzewa się aż do stopienia sodu i kiedy jego pary podejną 1-2 cm w górę probówki, ostrożnie dodaje się następne 0,02 g badanej substancji, uważając, aby całą substancję wprowadzić na dno, a nie na ścianki probówki (może przy tym nastąpić słaby wybuch, szczególnie w przypadku CCl_4 , CHCl_3 , nitroalkanów i połączeń azowych).

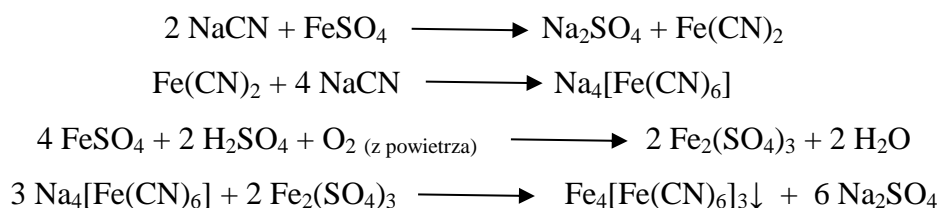
Probówkę ponownie ogrzewa się najpierw ostrożnie, a następnie mocno, aż jej dno rozżarzy się do czerwonego żaru i utrzymuje w tej temperaturze przez 1-2 minut. Po oziębieniu dodaje się około 1 ml etanolu w celu usunięcia nadmiaru sodu i ponownie ogrzewa się. Gorącą probówkę wrzuca się do parowniczkę zawierającej 10 ml wody destylowanej. Jeżeli probówka nie pęknie, rozbija się ją szklaną bagietką.

Otrzymany roztwór po dokładnym wymieszaniu należy przesączyć. Przesącz, który służy do dalszych badań na azot, siarkę i chlorowce powinien być przezroczysty, bezbarwny i alkaliczny. Jeżeli przesącz jest ciemny, próbę stapiania z sodem należy powtórzyć, gdyż rozkład badanej substancji nie był całkowity.

2.2.2.1. Wykrywanie azotu

Próba Lassaigne'a

Około 1 cm³ przesączonego roztworu otrzymanego po stopieniu badanej substancji z sodem ogrzewa się do wrzenia z 1-2 kryształkami bezwodnego lub uwodnionego siarczanu żelaza(II) (FeSO_4 lub $\text{FeSO}_4 \cdot x \cdot 7\text{H}_2\text{O}$). Po ochłodzeniu dodaje się rozcieńczonego kwasu siarkowego do odczynu kwaśnego. Wytrącenie się osadu błękitu pruskiego (heksacyjanożelazian(II) żelaza(III)), $\text{Fe}_4[\text{Fe}(\text{CN})_6]_3$, bądź pojawienie się niebieskiego zabarwienia, świadczy o obecności azotu:

Próba na błękit pruski może być negatywna m.in. w przypadku gdy badana próbka zawiera w swym składzie siarkę i azot i gdy dodano niedostateczną ilość sodu użytą

w procesie stapiania. Stąd w badanym przesączu znajdują się jony tiocyjanianowe (SCN^- , jony rodankowe), które np. po zadaniu roztworem FeCl_3 dają kolor krwistoczerwony, pochodzący od powstałego tiocyjanianu żelaza(III).

Próba Lassaigne'a daje negatywny rezultat w przypadku związków azowych, diazowych, niektórych pochodnych pirolu a także lotnych amin.

Próba z benzydynam

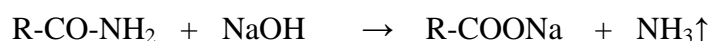
Około 3 ml alkalicznego przesączu otrzymanego po stopieniu badanej substancji z sodem zakwasza się kwasem octowym, po czym mieszając dodaje 2 krople 1% roztworu benzydiny w 50% kwasie octowym, a następnie kroplę 1% roztworu CuSO_4 , siarczanu(VI) miedzi(II). Jeżeli substancja zawiera azot, wytrąca się niebieski osad lub pojawia się niebieskie zabarwienie.

Reakcja z benzydynam ma szersze zastosowanie m.in. w analizie chemicznej cukrów (odróżnianie pentoz od heksoz), czy też w kryminalistyce do wykrywania śladów krwi.

Próba na azot luźno związany

Szereg związków organicznych zawierających w swym składzie azot ulega rozkładowi w odpowiednim środowisku z wydzieleniem amoniaku (NH_3), który może być wykryty po charakterystycznym zapachu, ewentualnie za pomocą zwilżonego papierka uniwersalnego, który trzymany jest u wylotu probówki. Metodą tą można wykrywać azot związany w postaci łatwo lotnych grup, takich jak: grupa aminowa ($-\text{NH}_2$), iminowa ($=\text{NH}$), amidowa ($-\text{CONH}_2$) lub imidowa ($-\text{CONHCO}-$).

Do 0,1 g badanej substancji dodaje się 2-3 ml rozcieńczonego roztworu wodorotlenku sodu lub potasu. Po dłuższym wytrząsaniu sprawdza się czy substancja wydziela amoniak (zapach, próba z papierkiem lakmusowym lub z odczynnikiem Nesslera). Następnie ogrzewa się przez chwilę i ponownie sprawdza czy wydziela się amoniak. Spostrzeżenie to pozwoli w dalszym toku analizy na określenie sposobu wiązania azotu. W zależności od związku organicznego ulegającego hydrolizie zasadowej, powstają odpowiednie sole (mocznik hydrolizuje do węglanu sodu, z kolei amid do soli sodowej kwasu karboksylowego) oraz wydziela się amoniak:

2.2.2.2. Wykrywanie siarki

Obecność siarki można potwierdzić jeśli obserwuje się wytrącanie czarnego osadu siarczku żelaza(II), FeS , po dodaniu FeSO_4 do roztworu po stapianiu z sodem. Osad FeS rozpuszcza się po dodaniu rozcieńczonego H_2SO_4 , z wydzieleniem siarkowodoru (nieprzyjemny zapach).

Do wykrywania siarki występującej w związkach organicznych w postaci grup tiolowej (-SH) lub tioeterowej (-S-) można wykorzystać reakcje hydrolizy alkalicznej i reakcje charakterystyczne jonu S²⁻ z nitroprusydkiem sodu lub octanem ołowiu(II).

Reakcja z nitroprusydkiem sodu

Do około 1 ml alkalicznego przesączu otrzymanego po stopieniu badanej substancji z sodem dodaje się 4-5 kropli świeżo przygotowanego 0,1% - owego roztworu nitroprusydku sodu [wg IUPAC: pentacyjanonitrozylżelazian(II) disodu], Na₂[Fe(CN)₅NO]. Pojawienie się ciemnopurpurowego zabarwienia /nietrwałego/ na skutek powstania związku kompleksowego z nitroprusydkiem sodu wskazuje na zawartość siarki w badanym związku:

Reakcja z octanem ołowiu(II)

Do 2 ml roztworu otrzymanego po stopieniu badanej substancji z sodem, zakwaszonego rozcieńczonym kwasem octowym dodaje się kilka kropli roztworu octanu ołowianego. Wydzielenie się czarnego osadu siarczku ołowiu(II) świadczy o obecności siarki:

2.2.2.3. Wykrywanie fluorowców

Fluorowce obecne w związkach organicznych mogą występować w formie jonowej (np. w solach amoniowych) lub związane wiązaniem kowalencyjnym o różnym stopniu spolaryzowania.

Próba Beilsteina

Jest to ogólna próba na fluorowiec jonowy i niejonowy, którą wykonuje się w następujący sposób: na wyprażonym druciku miedziovym umieszcza się odrobinę substancji i wprowadza do niekopcącej części płomienia palnika gazowego. W tych warunkach związki organiczne zawierające fluorowiec tworzą przy ogrzewaniu lotne halogenki miedzi barwiące płomień palnika gazowego na kolor:

- **zielony** – sugeruje obecność **jodu**,
- **intensywnie niebieskozielony** – obecność **chloru**,
- **w zielonym płomieniu niebieskie serduszko** – obecność **bromu**.

Pozytywny wynik reakcji można również otrzymać, gdy badany związek nie zawiera fluorowca, zawiera natomiast azot związany w postaci CN⁻ lub CNS⁻. Tutaj zabarwienie płomienia jest wynikiem tworzenia się lotnego cyjanku lub rodanku miedzi(II). Ponadto pozytywną próbę Beilsteina dają: mocznik, tiomocznik, niektóre kwasy organiczne oraz niektóre pochodne pirydyny i chinoliny.

Próba na obecność fluorowca jonowego - reakcja z azotanem srebra

Dodatni wynik próby Beilsteina wymaga potwierdzenia rodzaju fluorowca oraz sposobu połączenia w związku organicznym.

Potwierdzeniem obecności fluorowca związanego jonowo w związku organicznym jest reakcja z jonami Ag^+ , co jednak nie wyklucza obecności dodatkowego fluorowca związanego niejonowo.

1. *Jeżeli badana substancja nie zawiera azotu i siarki* - to fluorowce wykrywamy w przesączu otrzymanym po stopieniu z sodem.

2 ml alkalicznego przesączu zakwaszamy rozcieńczonym kwasem azotowym i dodajemy kilka kropli roztworu azotanu srebra. Wytrącanie się osadu od białego do żółtego wskazuje na obecność jonu Cl^- , Br^- lub I^- . W celu sprawdzenia czy wytrącony osad jest chlorkiem, bromkiem lub jodkiem srebra, obserwuje się jego kolor oraz przeprowadza się próby rozpuszczania.

Chlorki powodują powstanie białego osadu (lub zmętnienie roztworu) AgCl , który po krótkim czasie zmienia kolor na fioletowy. Osad ten rozpuszcza się w 10% amoniaku, nie rozpuszcza się w 10% HNO_3 .

Bromki dają jasnożółty osad AgBr , który zielenieje na świetle. Osad ten trudno rozpuszcza się w 10% amoniaku, a nie rozpuszcza się w 10% HNO_3 .

Jodki tworzą żółty osad AgI , który nie rozpuszcza się w 10% amoniaku oraz w 10% HNO_3

2. *Jeżeli natomiast badana substancja zawierała azot lub siarkę* – to należy usunąć jony siarczkowe i cyjankowe poprzez zakwaszenie alkalicznego przesączu (około 1 cm^3) rozcieńczonym kwasem siarkowym (15%) i następnie ogrzewanie w temperaturze wrzenia przez kilka minut, aż do momentu całkowitego odpędzenia lotnego siarkowodoru i cyjanowodoru. Pozostałość rozcieńczyć kilkoma cm^3 wody destylowanej i postępować jak przy wykrywaniu fluorowca jonowego.

Próba z tlenkiem wapnia

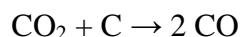
Próba ta daje dobre wyniki niezależnie od obecności azotu i siarki.

Wykonanie:

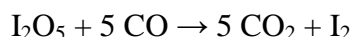
0,05 g badanej substancji miesza się dokładnie w probówce z nadmiarem czystego tlenku wapnia i zawartość praży w płomieniu aż do czerwonego żaru. Gorącą probówkę rozbija się w parownicy zawierającej 10 ml wody destylowanej, otrzymany roztwór zakwasza się kwasem azotowym, sączy i dodaje roztwór azotanu srebra. Wydzielenie się serowatego osadu świadczy o obecności chlorowca.

Obecność innych pierwiastków można stwierdzić dopiero po całkowitym rozłożeniu i zniszczeniu części organicznej badanego związku przez utlenienie kwasem azotowym. W dalszym postępowaniu stosuje się metody znane z analizy związków nieorganicznych.

W 1939 r. Schütz opracował metodę bezpośredniego oznaczania tlenu w substancjach organicznych. Badaną próbkę substancji poddaje się pirolizie w rurze kwarcowej w strumieniu czystego azotu. Tlen zawarty w substancji organicznej przechodzi częściowo w CO₂, a częściowo w CO. Gazy te przepuszcza się nad węglem ogrzanym do 1100 °C i następuje redukcja CO₂ do tlenku węgla(II):

Otrzymany tlenek węgla(II) wprowadza się do aparatu zawierającego I₂O₅, w wyniku czego utlenia się do CO₂:

Powstały CO₂ oznaczyć można wagowo i z jego masy obliczyć zawartość tlenu.

3. BADANIE ROZPUSZCZALNOŚCI

Po oznaczeniu własności fizycznych i ustaleniu czystości badanego związku oraz po wykonaniu jakościowej analizy pierwiastków kolejnym etapem w postępowaniu analitycznym jest oznaczenie rozpuszczalności. Jest to oznaczenie bardzo istotne, ponieważ może dać szereg wskazówek na temat polarności związku i na temat obecności określonych grup funkcyjnych.

Wiadomo, że pomiędzy budową chemiczną, a rozpuszczalnością istnieją pewne zależności. Istnieje np. reguła, która mówi, że o rozpuszczalności decyduje podobieństwo budowy chemicznej substancji rozpuszczalnej do rozpuszczalnika. Z reguły tej wynika, że związki o większej cząsteczce, o dłuższych łańcuchach węglowych będą się rozpuszczać w węglowodorach, benzenie, benzynie, a są nierozpuszczalne w wodzie. Wiadomo, że np. alkohole o dłuższych łańcuchach (od butylowego już począwszy) źle rozpuszczają się w wodzie, ale dobrze w węglowodorach. Przeważa tu bowiem wpływ łańcucha o charakterze hydrofobowym. Natomiast alkohole niższe, gdzie przeważa wpływ grupy hydroksylowej o charakterze hydrofilowym są dobrze rozpuszczalne w wodzie. Wiadomo także, że w miarę nagromadzenia w cząsteczce grup wodorotlenkowych i karboksylowych (alkohole wielowodorotlenowe, kwasy wielokarboksylowe) rozpuszczalność w wodzie wyraźnie wzrasta, maleje natomiast rozpuszczalność w eterze. Chlorowcopochodne z reguły dobrze rozpuszczają się w węglowodorach lub w eterze, są natomiast nierozpuszczalne w wodzie.

Podobnych przykładów świadczących o pewnych zależnościach między budową i rozpuszczalnością można by przytoczyć znacznie więcej.

W toku wykonywania analizy organicznej oprócz rozpuszczalników obojętnych posługujemy się także tzw. rozpuszczalnikami „reaktywnymi”, to znaczy takimi, w których rozpuszczenie badanej substancji następuje w wyniku reakcji chemicznej. Należą tu np. kwasy lub zasady, w których rozpuszczanie polega na tworzeniu odpowiednich soli. Tak więc pojęcie rozpuszczalności w postępowaniu analitycznym w chemii organicznej jest pojęciem umownym i obejmuje zarówno właściwe rozpuszczenie jak też rozpuszczanie będące wynikiem reakcji chemicznych.

W toku analizy bada się rozpuszczalność w niżej wymienionych rozpuszczalnikach:

1. Woda
2. Eter
3. 5-procentowy roztwór wodorotlenku sodu
4. 5-procentowy roztwór wodorowęglanu sodu
5. 5-procentowy roztwór kwasu solnego
6. Stężony kwas siarkowy(VI)
7. 85-procentowy kwas fosforowy (V)

3.1. Stosowane rozpuszczalniki

Rozpuszczalniki obojętne

Proces rozpuszczania w rozpuszczalniku obojętnym polega na przewyciężeniu sił przyciągania pomiędzy jednostkami strukturalnymi substancji rozpuszczanej przez siły przyciągania pomiędzy nimi a cząsteczkami rozpuszczalnika. Przewidując rozpuszczalność substancji w rozpuszczalnikach chemicznie obojętnych, można kierować się ogólną zasadą „podobne rozpuszcza podobne”. Rozpuszczalniki ze względu na ich właściwości fizyczne dzielimy na polarne i niepolarne, zatem substancje polarne rozpuszczają się dobrze w polarnych rozpuszczalnikach, natomiast substancje niepolarne - w niepolarnych. Wynika to z różnicy oddziaływań powstających w roztworach pomiędzy cząsteczkami związków polarnych i niepolarnych.

Woda

Rozpuszczalnik polarny, rozpuszcza związki organiczne silnie polarne – należące do niższych członów homologicznych, zawierające polarne grupy funkcyjne.

Eter dietylowy

Rozpuszczalnik o mniejszej zdolności do tworzenia wiązań wodorowych niż woda, spośród związków rozpuszczalnych w wodzie rozpuszcza te o stosunkowo niewielkim wpływie grup polarnych.

Rozpuszczalniki reaktywne

Badanie rozpuszczalności obejmuje także próby z zastosowaniem rozpuszczalników reaktywnych chemicznie, co pozwala na określenie charakteru chemicznego substancji. Rozpuszczanie zachodzi w tym przypadku w wyniku reakcji chemicznej.

5% wodny roztwór wodorotlenku sodu

Rozpuszcza nierozpuszczalne w wodzie kwasy, które w reakcji z zasadą sodową dają sole.

5% roztwór wodorowęglanu sodu

Rozpuszcza kwasy mocniejsze od kwasu węglowego.

5% roztwór kwasu solnego

Rozpuszcza związki o charakterze zasadowym, które w reakcji z kwasem solnym dają chlorowodorki.

Stężony kwas siarkowy(VI)

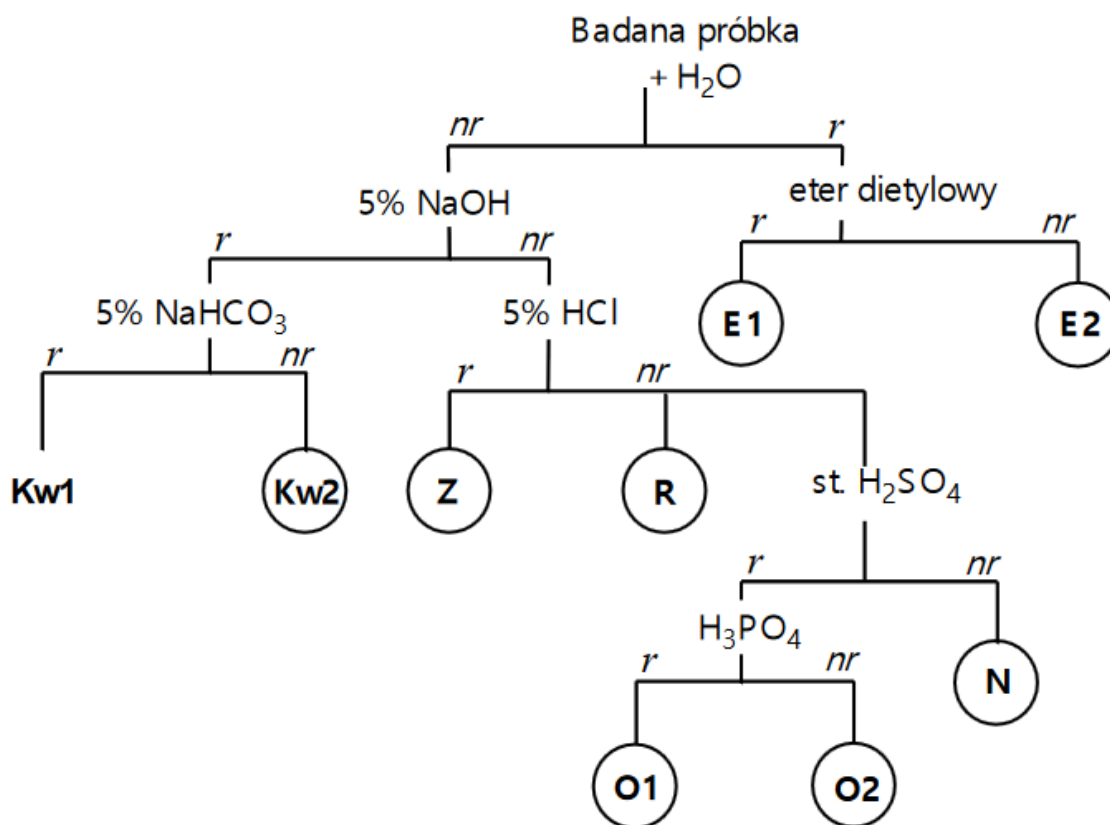
Rozpuszcza większość związków organicznych, z wyjątkiem typowo niereaktywnych substancji niepolarnych.

85% kwas fosforowy(V)

Spśród związków rozpuszczalnych jedynie w stężonym H_2SO_4 , rozpuszcza te o wyrównanym stosunku części polarnej i niepolarniej.

3.2. Wykonanie oznaczenia rozpuszczalności

Uzyskanie prawidłowego wyniku przy oznaczaniu rozpuszczalności zależy od wykonania badań w ściśle określonych warunkach i z dużą dokładnością. Dodatkowo, szczególną uwagę należy zwrócić na kolejność przeprowadzanych prób (**Rys. 3.2**) oraz użycie dokładnych ilości badanej próbki związku oraz rodzaju stosowanego rozpuszczalnika. W praktycznym wykonaniu do umieszczonej w próbówce badanej substancji rozpuszczalnik dodaje się porcjami, dokładnie wstrząsając.

Rys. 3.2. Oznaczenie grup rozpuszczalności. (skrót st. oznacza stężony, nr – nie rozpuszcza się, r – rozpuszcza się).

Wykonanie: Około 0,1 g substancji stałej lub 0,2 ml cieczy umieścić w próbówce, a następnie dodać 3 ml określonego rozpuszczalnika. Rozpuszczalnik wprowadza się stopniowo (po 1 ml), energicznie wstrząsając i obserwuje czy próbka rozpuściła się całkowicie w 3 ml rozpuszczalnika.

UWAGI: Substancję uważa się za rozpuszczalną, jeżeli 0,1 g (ciało stałe) lub 0,2 ml (ciecz) rozpuści się w 3 ml rozpuszczalnika w temperaturze pokojowej. Podczas badania rozpuszczalności w roztworze wodorowęglanu sodu należy zwracać uwagę na ewentualne wydzielanie się dwutlenku węgla. W przypadku badania rozpuszczalności w eterze dietylowym oraz stężonym H_2SO_4 albo 85% H_3PO_4 należy próbę wykonywać pod dygestorium oraz pamiętać o użyciu suchej probówki!

3.4. Grupy rozpuszczalności

Na podstawie wykonanego oznaczenia rozpuszczalności w warunkach wzorcowych z odpowiednio wybranymi rozpuszczalnikami można badaną substancję zakwalifikować do odpowiedniej grupy rozpuszczalności. Pozwala to wyeliminować wszystkie substancje nie należące do tej grupy i tym samym znacznie zawęzić zakres dalszych badań.

Wykonanie rozpuszczalności w kilku określonych rozpuszczalnikach dostarcza informacji na temat budowy oraz właściwości chemicznych badanego związku i pozwala na przyporządkowanie go do jednej z dziewięciu grup według podziału Shrinera, Fusona i Curtina (patrz Tabela 3.4). Ułatwia to identyfikację substancji poprzez ograniczenie ilości koniecznych do wykonania reakcji charakterystycznych.

Wszystkie związki organiczne dzielą się na rozpuszczalne i nierozpuszczalne w wodzie. Rozpuszczalne w wodzie dzielą się następnie na dwie grupy: rozpuszczalne w eterze (E_1) i nierozpuszczalne w eterze (E_2).

Związki nierozpuszczalne w wodzie, w zależności od zachowania się wobec 5% roztworu wodorotlenku sodu i 5% roztworu kwasu solnego, dzielą się na trzy grupy, a mianowicie na związki kwaśne, zasadowe i obojętne.

Związki kwaśne, w zależności od zachowania się wobec 5% roztworu wodorowęglanu sodu, dzielą się znowu na dwie grupy. Te, które rozpuszczają się w tym roztworze, są silnymi kwasami (Kw_1); te zaś, które są nierozpuszczalne, mają charakter słabych kwasów (Kw_2).

Związki rozpuszczalne w 5% roztworze kwasu solnego mają charakter zasadowy (Z).

Związki o charakterze obojętnym dzielą się dalej zależnie od ich składu pierwiastkowego. Te, które oprócz węgla, wodoru, tlenu i chlorowców zawierają jeszcze inne elementy tworzą grupę R. Należą tutaj związki obojętne zawierające azot, siarkę i inne rzadziej spotykane pierwiastki.

Pozostałe związki, tzn. te, które zawierają tylko C, H, O i chlorowce dzieli się według zachowania w stężonym kwasie siarkowym(VI). Nierozpuszczalne w nim stanowią grupę N, zaś rozpuszczalne dzieli się znowu na dwie grupy, w zależności od zachowania wobec 85% kwasu fosforowego(V). Te związki, które się w nim rozpuszczają, stanowią grupę O_1 ; nierozpuszczalne - grupę O_2 .

Tabela 3.4. Podział związków organicznych na grupy rozpuszczalności (czcionką pogrubioną oznaczono grupy związków, które należy uwzględnić w analizie)

Grupa rozpuszczalności	Rozpuszczalnik i rozpuszczalność	Związki organiczne
E₁	Rozpuszczalne w wodzie i eterze etylowym	Niższe człony homologiczne – obojętne, kwasowe, zasadowe: alkohole, aldehydy, ketony, kwasy , estry, (do 4 atomów węgla), aminy , amidy, nityle (do 5 atomów węgla), pirydyna
E₂	Rozpuszczalne tylko w wodzie	Związki polarne: kwasy polihydroksylowe, hydroksykwas, glikole, alkohole polihydroksylowe, cukry , kwasy sulfonowe, aminokwasy , niższe amidy, aminoalkohole, poliaminy
Kw₁	Rozpuszczalne w 5% NaOH i 5% NaHCO ₃ , nierozpuszczalne w wodzie	Związki kwasowe: kwasy karboksylowe o większej masie cz., kwasy sulfonowe, fenole z podstawnikami elektronoakceptorowymi (np. nitrowymi), aminokwasy aromatyczne i alifatyczno- aromatyczne
Kw₂	Rozpuszczalne w 5% NaOH, nierozpuszczalne w wodzie i w 5% NaHCO ₃	Związki słabo kwasowe: fenole , <i>beta</i> -diketony i <i>beta</i> -ketonoestry pierwszo- i drugorzędowe nitrozwiązki, oksymy, tiofenole, tiole, sulfonamidy (z wyjątkiem pochodnych amin drugorzędowych), niektóre bezwodniki i chlorki kwasowe
Z	Rozpuszczalne w 5% HCl, nierozpuszczalne w wodzie	Związki zasadowe: aminy pierwszorzędowe alifatyczne i aromatyczne, drugorzędowe aminy alifatyczne i alifatyczno-aromatyczne, trzeciorzędowe aminy alifatyczne i alifatyczno-aromatyczne , hydrazyny
R	Nierozpuszczalne w wodzie, 5% NaOH i w 5% NaHCO ₃	<u>Zawierają oprócz węgla, wodoru, tlenu i chlorowców jeszcze inne pierwiastki, azot lub siarkę:</u> nitrozwiązki aromatyczne i trzeciorzędowe, amidy, nityle, aminy z dwoma lub trzema podstawnikami aromatycznymi , związki nitrozo, azoksy, azo i hydrazo, sulfotlenki, sulfony, sulfonamidy amin drugorzędowych, tioetery, niektóre: aminy z podstawnikami elektronoakceptorowymi
O₁	Nierozpuszczalne w wodzie, rozpuszczalne w stężonym H ₂ SO ₄ i 85% H ₃ PO ₄	Związki obojętne o liczbie atomów węgla mniejszej niż 9, nie zawierające azotu i siarki: alkohole, aldehydy, ketony oraz estry
O₂	Nierozpuszczalne w wodzie i 85% H ₃ PO ₄ , rozpuszczalne w stężonym H ₂ SO ₄	Związki obojętne o liczbie atomów węgla większej niż 9, nie zawierające azotu i siarki: alkohole, aldehydy, ketony oraz estry, etery, węglowodory nienasycone, niektóre węglowodory aromatyczne
N	Nierozpuszczalne	Związki nie zawierające azotu i siarki, nasycone węglowodory alifatyczne, cykloalkany, węglowodory aromatyczne, pochodne chlorowcowe węglowodorów, etery diarylowe.

3.5. Omówienie poszczególnych grup rozpuszczalności

3.5.1. Grupa E₁

Do tej grupy należą małowcząsteczkowe związki rozpuszczalne w wodzie i w eterze. Grupa ta dzieli się na 4 podgrupy zależnie od odczynu na lakmus i od składu elementarnego substancji:

A. Związki obojętne na lakmus

W grupie tej występują związki niezawierające azotu i siarki. Chlorowec może być obecny. W zakresie tej grupy rozpuszczalności znaleźć mogą się następujące typy połączeń:

1. Aldehydy i ketony
2. Estry
3. Alkohole
4. Acetale
5. Laktony

Próby należy wykonać w kolejności wyżej podanej, aby uniknąć pomyłek. Jeżeli związek daje ujemną reakcję na aldehydy i ketony oraz estry, oznacza to, że może być alkoholem.

B. Związki o charakterze kwaśnym

Rzadko występują związki zawierające azot lub siarkę. Chlorowec może być obecny. Wykonujemy reakcje grupowe na obecność kwasów, hydrokys kwasów i chlorokwasów, fenoli, chlorków i bezwodników kwasowych.

C. Związki zasadowe na lakmus

Występują związki zawierające azot. Chlorowec i siarka mogą być obecne. Należy wykonać próby na aminy. Mogą być związki o więcej niż jednej grupie funkcyjnej zawierające grupę aminową.

D. Związki obojętne zawierające azot lub siarkę

Występują tutaj związki kilku typów: amidy proste, alkilowane, imidy, nitryle, karbaminiany oraz związki siarki.

3.5.2. Grupa E₂

Do grupy E₂ należą związki rozpuszczalne w wodzie, lecz nierozpuszczalne w eterze. Należą tu związki zawierające dwie lub więcej grup polarnych, ułatwiających rozpuszczanie w wodzie np. związki zawierające grupę -OH, -COOH, SO₃H, jak również sole amin i kwasów.

A. Związki o odczynie kwaśnym niezawierające azotu, siarki i chlorowca

Występują tu kwasy wielozasadowe i hydrokys kwasy.

B. Związki o odczynie obojętnym niezawierające azotu, siarki i chlorowca

Występują tu alkohole wielowodorotlenowe, 1,2-glikole, hydroksyaldehydy i hydroksyketony, 1,2-diketony, formalina i cukry.

C. Związki azotowe

Występują tu związki o konsystencji stałej. Wykonujemy próby na sole amoniowe, amidy, tioamidy, aminy, aminokwasy.

D. Związki siarkowe

Występują tu ciała stałe, a mianowicie kwasy sulfonowe i ich sole.

E. Sole.

Występują tu: sole amin, sole kwasów karboksylowych.

3.5.3. Grupa Kw₁

Do grupy Kw₁ należą związki nierozpuszczalne w wodzie, ale rozpuszczalne w roztworze NaOH i w roztworze wodorowęglanu sodu.

A. Związki bezazotowe

Należą do nich:

1. Kwasy karboksylowe
2. Kwasy sulfonowe
3. Kwasy alkilosiarkowe
4. Hydroksykwas
5. Fenolokwasy, fenole zawierające elektroujemne podstawniki (np. -NO₂)
6. Ketokwasy

B. Związki zawierające azot, rzadziej siarkę i chlorowce

Należą do nich:

1. Cyjanokwasy i aminokwasy
2. Chlorowcokwasy
3. Nitrokwasy

3.5.4. Grupa Kw₂

Do grupy tej należą związki nierozpuszczalne ani w wodzie, ani w roztworze wodorowęglanu sodu, a rozpuszczalne w rozcieńczonym roztworze NaOH.

A. Związki niezawierające azotu i siarki

Należą tu przede wszystkim fenole, poza tym inne związki o charakterze słabo kwaśnym: β – ketoestry, diketony, fenole zawierające grupę ketonową.

B. Związki azotowe

Należą tu oksymy, amidy, związki nitrowe I – rzędowe i II – rzędowe, fenole zawierające grupę CN i NO₂.

C. Związki siarkowe

Należą tu merkaptany, tiofenole i pochodne sulfonamidowe amin pierwszorzędowych.

3.5.5. Grupa Z

Do tej grupy należą związki nierozpuszczalne w wodzie, ale rozpuszczalne w rozcieńczonym kwasie solnym. Związki te zawierają azot. Siarka i chlorowec mogą być

w nich obecne. Grupa ta zawiera aminy wszystkich trzech rzędów /alifatyczne i aromatyczne/. Mogą się znaleźć pochodne hydrazyny oraz związki posiadające dodatkowe grupy funkcyjne: -OH, -CO, -CN, -NO₂.

3.5.6. Grupa R

Do tej grupy należą związki nierozpuszczalne w wodzie, w rozcieńczonym kwasie solnym i w rozcieńczonych alkaliach. Zawierają one azot i czasem siarkę.

Należą tu:

1. Amidy proste i podstawione
2. Nitryle
3. Aminy aromatyczne podstawione grupami elektroujemnymi
4. Azotany (III) i azotany (V)
5. Związki nitrowe III – rzędowe
6. Alkohole
7. Aldehydy
8. Estry
9. Hydrazony i semikarbazony.

3.5.7. Grupy O₁ i O₂

Należą tu związki obojętne nierozpuszczalne w wodzie, lecz rozpuszczalne w stężonym kwasie siarkowym i fosforowym – O₁; lub nierozpuszczalne w H₃PO₄ – O₂.

Grupy te obejmują następujące połączenia:

1. Węglowodory nienasycone
2. Alkilowane węglowodory aromatyczne
3. Alkohole, aldehydy, ketony, estry
4. Bezwodniki kwasowe
5. Etery i acetale
6. Laktony

3.5.8. Grupa N

Do tej grupy należą związki niezawierające azotu ani siarki nierozpuszczalne w kwasie siarkowym(VI) i fosforowym(V). Należą tu węglowodory alifatyczne, cykloalkany, węglowodory aromatyczne i chlorowcopochodne tych wszystkich węglowodorów oraz diaryloetery.

4. REAKCJE GRUPOWE

Wykonanie prób wstępnych, a w szczególności jakościowe oznaczenie pierwiastków oraz określenie rozpuszczalności dostarcza wielu cennych informacji na temat charakteru badanej substancji. Należy jednak pamiętać, że w danej grupie rozpuszczalności mogą się znaleźć związki zawierające różne grupy funkcyjne. Z drugiej strony związki z tą samą grupą funkcyjną mogą należeć do różnych grup rozpuszczalności (np. w zależności od długości łańcucha węglowego). Dlatego też w toku postępowania analitycznego należy w dalszej

kolejności wyjaśnić jaką grupę lub grupy funkcyjne zawiera badana substancja. Do tego celu służą pewne reakcje chemiczne zwane reakcjami grupowymi.

Każdą taką reakcję należy wykonywać bardzo starannie według podanego przepisu, a wyprowadzając wnioski – pamiętać, że niewiele jest odczynników swoistych tylko dla danej grupy funkcyjnej. Czasem wskutek różnych reakcji ubocznych niektóre związki mogą dawać reakcje charakterystyczne z odczynnikiem grupowym, sugerującym obecność grupy, której wcale nie zawierają.

Należy pamiętać, że dla wiarygodnej analizy należy wykonać co najmniej dwie niezależne reakcje grupowe.

W przypadku, gdy dwie różne reakcje grupowe dają różne wyniki – jedna wynik pozytywny, a druga negatywny – należy starannie rozważyć ich wartość.

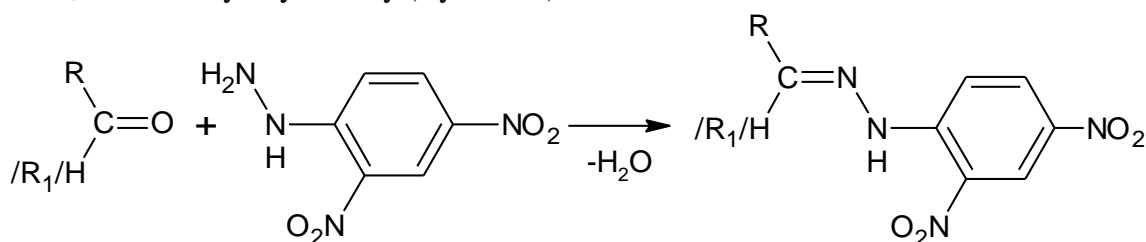
4.1. REAKCJE GRUPOWE ZWIĄZKÓW KARBONYLOWYCH

Związkami z grupą karbonylową są **aldehydy i ketony**. Ich reaktywność wiąże się z występowaniem w obu związkach silnie spolaryzowanej grupy karbonylowej (C=O), tym samym atom węgla posiada deficyt elektronów i jest podatny na atak odczynników nukleofilowych.

Identyfikację należy zacząć od potwierdzenia, że w badanej próbce występuje grupa karbonylowa. Dopiero w następnej kolejności należy rozstrzygnąć, czy badana substancja należy do aldehydów, czy też ketonów, wykorzystując różnice w reaktywności tych grup związków (reakcja utleniania, substytucja na węglu α).

4.1.1. Reakcja z 2,4-dinitrofenylohydrazyną

Najczęściej stosowanym odczynnikiem do wykrywania połączeń karbonylowych jest 2,4-dinitrofenylohydrazyna. W wyniku reakcji powstają najczęściej krystaliczne, rzadziej oleiste 2,4-dinitrofenylohydrazony (Rys. 4.1.1).

Rys. 4.1.1. Reakcja aldehydu lub ketonu z 2,4-dinitrofenylohydrazyną

Wykonanie:

Do 3 ml przygotowanego roztworu odczynnika z 2,4-dinitrofenylohydrazyną dodaje się 2 krople (0,1 g) badanej substancji i mocno wytrząsa. Wydzielenie się osadu lub oleju od razu lub po upływie 5-10 minut świadczy o obecności grupy karbonylowej.

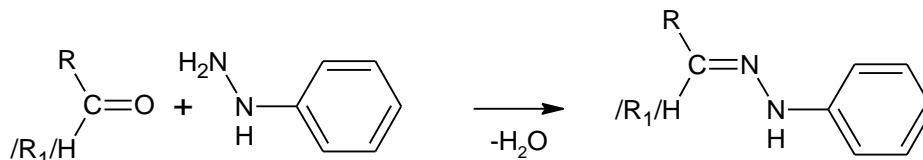
Próba ta daje jednoznaczną odpowiedź, tzn. jeśli w badanym związku występuje grupa karbonylowa, obserwuje się wytrącanie żółtopomarańczowego lub nawet czerwonego osadu.

Odczynnik:

- 2,4-Dinitrofenylohydrazyna r-r (odczynnik)

4.1.2. Reakcja z fenylhydrazyną

Fenylhydrazyna jest odczynnikiem stosowanym obok jej dinitro pochodnej do wykrywania połączeń karbonylowych. W jej wyniku powstają najczęściej krystaliczne fenylhydrazony (Rys. 4.1.2).

Rys. 4.1.2. Reakcja aldehydu lub ketonu z fenylhydrazyną

Wykonanie:

- dla substancji rozpuszczalnych w wodzie: Do 2 ml odczynnika (roztwór fenylhydrazyny) dodaje się 3-5 kropli (0,1-0,5 g) badanej substancji. Osad lub olej może się wytrącić już na zimno albo po lekkim ogrzaniu na łaźni wodnej i ponownym ochłodzeniu.
- dla substancji nierozpuszczalnych w wodzie: 0,1-0,5 g badanej substancji rozpuszcza się w 2 ml etanolu i powoli wkrapla wodę do pierwszego trwałego zmętnienia. Do tak przygotowanego roztworu dodaje się ok. 0,2 ml czystej fenylhydrazyny. Jeżeli w ciągu 15 minut nie wytrąci się osad, dodaje się kroplę kwasu octowego i ogrzewa kilka minut na łaźni wodnej.

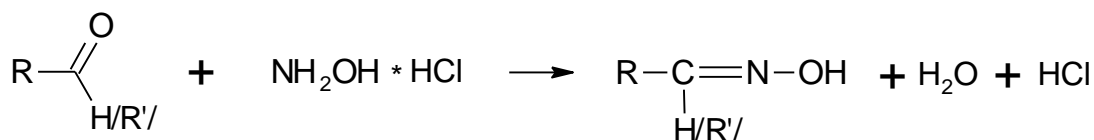
Wytrącenie się osadu lub oleju w a) lub b) po ochłodzeniu świadczy o obecności ugrupowania karbonylowego.

Odczynniki:

- Fenylhydrazyna r-r (odczynnik)
- Etanol

4.1.3. Reakcja z chlorowodorkiem hydroksyloaminy

W reakcji kondensacji grupy karbonylowej z hydroksyloaminą powstaje oksym, który nie posiada własności zasadowych. Próba ta polega na obserwacji zmiany barwy wskaźnika /oranżu metylowego, błękitu bromotymolowego lub papierka uniwersalnego/ występującej wskutek wydzielania się chlorowodoru (Rys. 3.1.3).

Rys. 3.1.3. Reakcja z chlorowodorkiem hydroksyloaminy

Wykonanie:

Przed wykonaniem tej próby należy zawsze sprawdzić odczyn badanej substancji.

- Jeżeli substancja ma charakter obojętny – do kilku kropli odczynnika (r-r chlorowodoru hydroksyloaminy) dodaje się kryształek lub jedną kroplę badanej substancji i ogrzewa się do wrzenia. Zmiana barwy z pomarańczowej na czerwoną wskazuje na obecność grupy karbonylowej,

- b) Jeżeli substancja ma charakter kwaśny lub zasadowy – do 1 ml roztworu wskaźnika dodaje się około 0,2 g lub kilka kropli badanej substancji, doprowadza odczyn substancji do obojętnego (poprzez dodanie roztworu rozcieńczonej zasady lub kwasu) i dalej postępuje jak w punkcie a).

Odczynnik:

- Chlorowodoru hydroksyloaminy r-r (odczynnik)

4.1.4. Odróżnienie aldehydów od ketonów

Wszystkie metody prowadzące do odróżnienia aldehydów od ketonów oparte są na wykorzystaniu redukcyjnych własności aldehydów. Aldehydy, w przeciwieństwie do ketonów, ulegają utlenieniu do kwasów przy użyciu nawet słabych utleniaczy (Ag_2O , CuO).

4.1.4.1. Próba Tollensa

Próba Tollensa polega na redukcji amoniakalnego roztworu tlenku srebra(I) do metalicznego srebra, które osadza się na probówce – stąd też nazwa „próba lustra srebrowego”.

Reakcję tę dają zarówno aldehydy alifatyczne, jak i aromatyczne. Redukcja ta najłatwiej przebiega w przypadku aldehydów alifatycznych o małej masie cząsteczkowej.

Wykonanie:

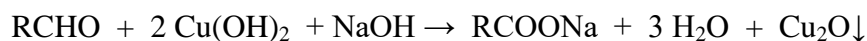
1. Przygotowanie odczynnika: W czystej probówce miesza się 2 ml 5% roztworu azotanu srebra i jedną kroplę 10% wodorotlenku sodu. Następnie przy ciągłym mieszaniu dodaje się kroplami 15% roztwór amoniaku aż do zaniku osadu tlenku srebra (Ag_2O).
Odczynnik powinien być świeżo przyrządzony i nie może być przechowywany (tworzą się związki wybuchowe).
2. Wykonanie próby: Do 3 ml odczynnika dodaje się 3 krople badanej substancji (gdy badana substancja jest nierozpuszczalna w wodzie, należy ją rozpuścić w jak najmniejszej objętości alkoholu). Po zmieszaniu pozostawia się w temperaturze pokojowej i obserwuje powstanie tzw. lustra, które świadczy o obecności aldehydów.

Odczynniki:

- Azotan srebra(I) 5%
- Wodorotlenek sodu 10%
- Amoniak 15%

4.1.4.2. Próba Trommera

Reakcję tą dają aldehydy i cukry redukujące (patrz rozdz. 4.7.3.2).

Wykonanie próby:

Do 0,5 ml 10% roztworu CuSO_4 dodaje się 10% roztwór NaOH i wytrąca się niebieski osad $\text{Cu}(\text{OH})_2$. Do takiego roztworu dodaje się 0,5 ml badanego aldehydu i delikatnie ogrzewa w łaźni wodnej. Jeśli niebieski osad wodorotlenku miedzi(II) zmieni barwę na ceglastoczerwoną świadczy to o obecności aldehydu.

Odczynniki:

- Siarczan miedzi(II)
- Wodorotlenek sodu 10%

4.1.5. Odróżnienie aldehydów alifatycznych od aromatycznych

4.1.5.1. Reakcja z odczynnikiem Benedicta

Odczynnik Benedicta redukują tylko aldehydy alifatyczne, służy on także do wykrywania większości cukrów redukujących.

lub

Wykonanie:

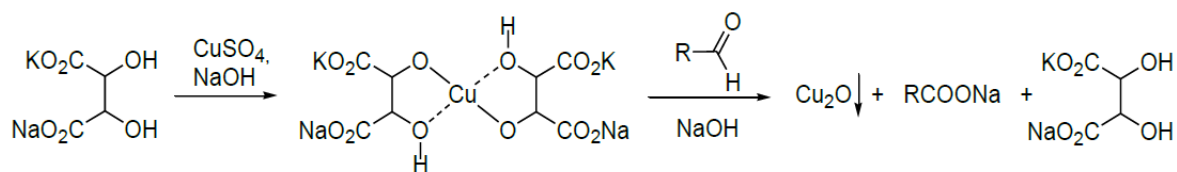
Około 0,1 g badanej substancji rozpuszcza się w 2 ml wody i dodaje się 2 ml odczynnika Benedicta. Po zmieszaniu ogrzewa się do wrzenia. Wytrącenie się ceglastoczerwonego osadu świadczy o obecności aldehydu alifatycznego.

Odczynnik:

- Odczynnik Benedicta (zawiera: cytrynianu sodu, węglanu sodu, siarczanu miedzi)

4.1.5.2. Reakcja z odczynnikiem Fehlinga

Odczynnik Fehlinga jest mieszaniną roztworu CuSO_4 w kwasie siarkowym (Fehling I) i alkalicznego roztworu winianu sodowo-potasowego (Fehling II). Utlenia on aldehydy alifatyczne, czego wynikiem jest powstawanie ceglastego osadu Cu_2O (jony Cu^{2+} redukują się do jonów Cu^+). Winian sodowo-potasowy tworzy z jonami Cu^{2+} związek kompleksowy, tym samym zapobiega to powstawaniu osadu $\text{Cu}(\text{OH})_2$.

Rys. 4.1.5.2. Reakcja z odczynnikiem Fehlinga

Reakcji tej ulegają zazwyczaj aldehydy alifatyczne oraz cukry redukujące. Większość aldehydów aromatycznych oraz ketony dają negatywny wynik tej reakcji. Dla aldehydów aromatycznych w środowisku zasadowym zachodzi szybsza reakcja Cannizarro.

Wykonanie:

Około 0,2 g badanej substancji rozpuszcza się w 5 ml wody i dodaje 2,5 ml **Fehlinga I** i 2,5 ml **Fehlinga II**, a następnie miesza się i ogrzewa przez kilka minut na łaźni wodnej.

Wydzielenie ceglastoczerwonego osadu tlenku miedzi(I) świadczy o obecności aldehydów.

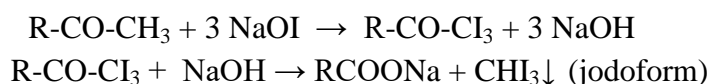
Odczynniki:

- *Fehling I* (CuSO_4 w wodzie zakwaszonej H_2SO_4)
- *Fehling II* (winian sodowo-potasowy (sól Seignerra), NaOH , H_2O)

4.1.6. Wykrywanie metyloketonów

4.1.6.1. Próba jodoformowa

Reakcję tę dają związki zawierające ugrupowania $\text{CH}_3\text{-CO-}$ związane z wodorem, alkilem, aryłem lub alkohole, które w warunkach reakcji utleniają się do wyżej wymienionych połączeń:

Uwaga: Reakcja ta zachodzi też dla II-rzędowych alkoholi o wzorze ogólnym R-CH(OH)-CH_3 .

Wykonanie:

0,1 g lub 5 kropli badanej substancji rozpuszcza się w 2 ml wody. Jeśli substancja nie jest rozpuszczalna w wodzie należy ją rozpuścić w mieszaninie wody i dioksanu. Do tak otrzymanego roztworu dodaje się 2 ml 5% roztworu wodorotlenku sodu, a następnie przy częstym wstrząsaniu dodaje się roztwór **jodu w jodku potasu** aż do uzyskania trwałego zabarwienia i pozostawia na 2-3 min. Jeżeli jodoform nie wydzieli się w temperaturze pokojowej, wówczas próbkę należy ogrzać w temp. 60 °C. Produkt reakcji, po rozcieńczeniu równą objętością wody, pozostawia się na 10 minut. Wydzielenie się żółtego osadu o charakterystycznym zapachu świadczy o obecności wyżej wymienionych ugrupowań.

Odczynniki:

- 5% roztworu wodorotlenku sodu
- Jod w jodku potasu (I_2 w KI)

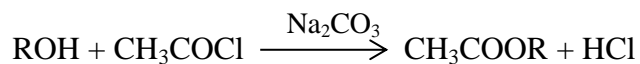
4.2. REAKCJE GRUPOWE ALKOHOLI

Alkohole to pochodne węglowodorów alifatycznych zawierające grupę -OH połączoną z atomem węgla o hybrydyzacji sp^3 . W analizie wykorzystuje się różnice w reaktywności alkoholi o różnej rzędowości w reakcjach substytucji nukleofilowej ($\text{S}_{\text{N}}1$ i $\text{S}_{\text{N}}2$). Zdolność reagowania z odczynnikiem nukleofilowym, a więc i zasadowość, rośnie wraz z rzędowością, natomiast kwasowość maleje. Charakterystyczne, zależne od rzędowości

zachowanie alkoholi obserwuje się również w reakcjach utlenienia.

4.2.1. Reakcja acetylowania

W celu wykrycia obecności grupy hydroksylowej stosuje się najczęściej reakcję acetylowania chlorkiem acetylu lub bezwodnikiem octowym:

Wykonanie:

W probówce wytrząsa się 1 ml badanej substancji z 1 ml chlorku acetylu. W przypadku obecności alkoholu obserwuje się efekt cieplny i wydzielenie chlorowodoru, natomiast po wylaniu zawartości probówki do około 5 ml wody wydziela się olej lub osad. Po zobojętnieniu nadmiaru kwasu węglanem sodu (NaHCO_3) często pojawia się przyjemny owocowy zapach.

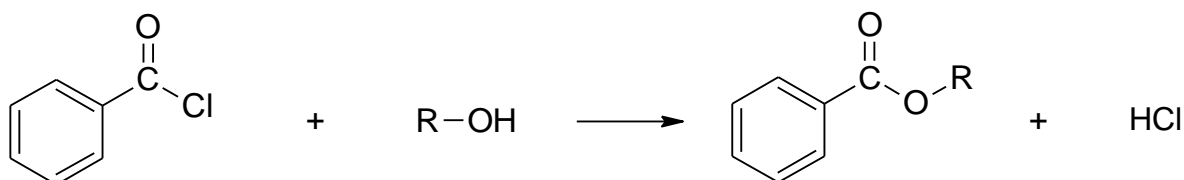
Uwaga ! Reakcję należy wykonać pod dygestorium !

Odczynniki:

- Chlorek acetylu
- NaHCO_3

4.2.2. Reakcja benzoilowania

Obok reakcji acetylowania wykorzystuje się często reakcję benzoilowania za pomocą chlorku benzoilu:

Rys. 4.2.2. Reakcja alkoholu z chlorkiem benzoilu

Wykonanie:

W probówce umieszcza się 1 ml badanej substancji i 0,5 ml chlorku benzoilu, a następnie ostrożnie dodaje 2,5 ml 10% roztworu wodorotlenku sodu. Probówkę zamyka się korkiem i energicznie wstrząsa, aż do zaniku zapachu chlorku benzoilu.

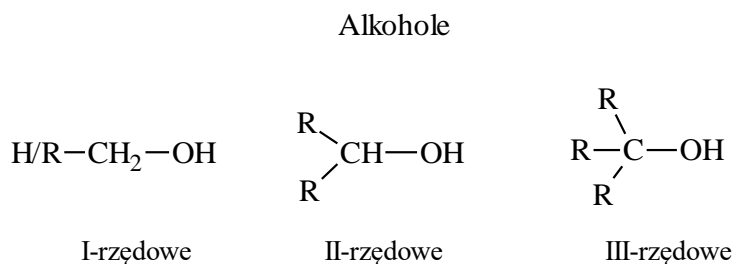
Wydzielenie się oleju lub osadu świadczy o obecności alkoholu.

Uwaga ! Reakcję należy wykonać pod dygestorium !

Odczynniki:

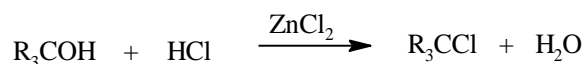
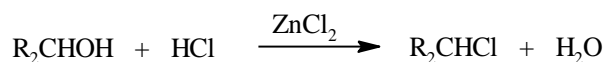
- Chlorek acetylu
- NaOH 10%

4.2.3. Rozróżnianie alkoholi I-, II- i III-rzędowych

4.2.3.1. Próba Lucasa – reakcja z kwasem solnym i chlorkiem cynku(II)

- próba na alkohole II- i III-rzędowe (dla alkoholi do C₆)

W reakcji alkoholi z roztworem ZnCl₂ w kwasie solnym można odróżnić ich rzędowość. Jest to tzw. próba Lucasa. Wyższe alkohole (powyżej sześciu atomów węgla) nie rozpuszczają się w odczynniku Lucasa i przy wstrząsaniu tworzą emulsję, która może powodować mylną interpretację wyniku.

Wykonanie:

0,5 ml badanej substancji miesza się z 5 ml odczynnika Lucasa. Probówkę zamyka się korkiem i mocno wytrząsa przez chwilę, a następnie pozostawia w spokoju i obserwuje po jakim czasie pojawi się zmętnienie lub rozwarstwienie cieczy wskutek wydzielania się halogenku alkilu.

Alkohole III-rzędowe reagują najszybciej – od razu powstaje zmętnienie i w krótkim czasie widoczne jest rozwarstwienie cieczy.

Alkohole II-rzędowe reagują wolniej, zmętnienie powstaje po 5 minutach, a dopiero po 10 minutach widoczne są 2 warstwy.

Alkohole I-rzędowe w tych warunkach nie reagują, za wyjątkiem alkoholu benzyłowego, allilowego i cynamonowego.

Odczynnik:

- odczynnik Lucasa (chlorku cynku(II) w stężonym HCl)

W przypadku gdy próba Lucasa nie daje jednoznacznego wyniku należy dodatkowo wykonać próbę ze stężonym kwasem solnym.

4.2.3.2. Próba ze stężonym kwasem solnym

W przypadku gdy próba Lucasa nie daje jednoznacznego wyniku należy dodatkowo wykonać próbę ze stężonym kwasem solnym.

Wykonanie:

W probówce umieścić 2 ml stężonego kwasu solnego i 2 krople badanego alkoholu.

Zmętnienie lub utworzenie się dwóch warstw ciągu 2-10 minut wskazuje na obecność alkoholu III-rzędowego.

W przypadku alkoholi I- i II-rzędowych nie obserwuje się widocznych zmian.

Odczynnik:

- stężony kwas solny

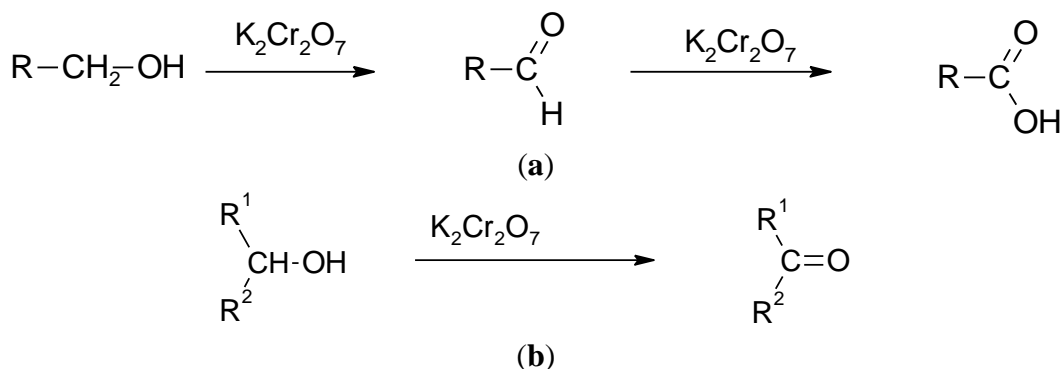
4.2.3.3. Reakcja z kwasem nitrochromowym - utlenianie alkoholi

- próba na alkohole I- i II-rzędowe

Większość alkoholi I i II-rzędowych ulega utlenieniu pod wpływem kwasu nitrochromowego, który tworzą mieszanina $K_2Cr_2O_7$ i HNO_3 .

Alkohole III-rzędowe się nie utleniają.

Próbie tę wykonuje się tylko w przypadku konieczności rozróżnienia rzędowości alkoholi, a nie stwierdzenia ich obecności, ponieważ pozytywny wynik reakcji daje większość związków ulegających reakcji utleniania.

Rys. 4.2.3.3. Utlenianie alkoholi w reakcji z $K_2Cr_2O_7$: (a) I- i (b) II-rzędowych

Wykonanie:

Do 1 ml r-r kwasu azotowego(V) dodaje się 2-3 krople 5% wodnego roztworu $K_2Cr_2O_7$, a następnie 0,5-1 ml badanego związku (związki nierozpuszczalne w wodzie dodaje się do mieszaniny kwasu i dwuchromianu w ilości 0.2 ml lub 0.2 g po zmieszaniu z 1 ml acetonu) i starannie wytrząsa. Probówkę pozostawia się pod dygestorium na kilka minut. Pojawienie się niebieskiego (lub niebieskoszafirowego) zabarwienia (w ciągu 5 min) wskazuje na obecność I- lub II-rzędowego alkoholu.

Uwaga: Reakcję należy wykonać pod wyciągiem!

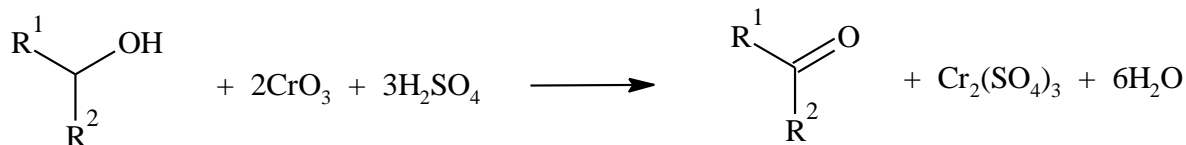
Odczynniki:

- Kwas azotowy(V) 7,5 mol/dm³
- $K_2Cr_2O_7$ 5% r-r

4.2.3.4. Reakcja z kwasem chromowym

- reakcja z odczynnikiem Bordwella-Wellmana

Alkohole I i II- rzędowe w tych warunkach ulegają utlenieniu i obserwuje się zmianę barwy na zieloną.

Rys. 4.2.3.4.. Reakcji alkoholi II-rzędowych z odczynnikiem Bordwella i Wellmana (z kwasem chromowym)

Wykonanie:

Rozpuścić 10 kropli badanego alkoholu (lub 0,2 g zmieszanego w 1 ml acetonu) i dodać 1 kroplę odczynnika Bordwella-Wellmana. Mieszaninę wytrząsać przez 10 sekund, a następnie zaobserwować zmianę barwy. Alkohole I- i II-rzędowe dają zabarwienie zielonożółte, zielonobrunatne lub błękitnozielone, natomiast alkohole III-rzędowe nie powodują zmiany zabarwienia roztworu.

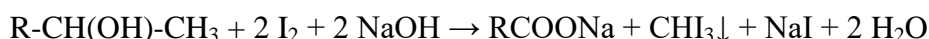
Odczynnik:

- Odczynnik Bordwella-Wellmana (CrO_3 w H_2SO_4)

4.2.3.5. Próba jodoformowa

- próba na alkohole II-rzędowe

Alkohole II-rzędowe, posiadające grupę metylową przy tym samym atomie węgla co grupę hydroksylową, dają analogicznie do metyloketonów pozytywny wynik próby jodoformowej - wytrąca się żółty osad jodoformu, CHI_3 (wykonanie patrz rozdz. 4.1.6.1).

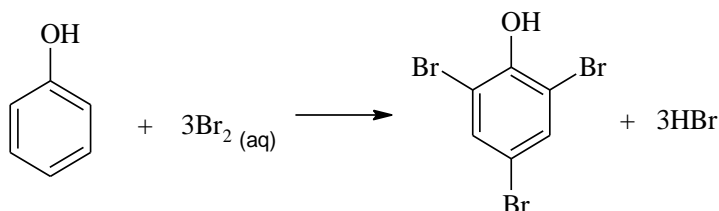
4.3. REAKCJE GRUPOWE FENOLI

Fenolami nazywamy związki, które powstają przez podstawienie w benzenie (lub innym pierścieniu aromatycznym) jednego lub kilku atomów wodoru grupami wodorotlenowymi. Słabo rozpuszczają się w wodzie i najczęściej mają charakterystyczny, ostry zapach. W odróżnieniu od alkoholi rozpuszczają się w 5% roztworze wodorotlenku sodu. Natomiast nie rozpuszczają się w 5% roztworze wodorowęglanu sodu, w przeciwieństwie do kwasów karboksylowych.

Fenole, na skutek aktywującego wpływu grupy $-\text{OH}$, łatwo ulegają typowym reakcjom substytucji elektrofilowej, w tym szczególnie reakcje bromowania oraz sprzęgania ze związkami diazoniowymi (tworzenie barwników azowych) są wykorzystywane w ich analizie. Dodatkowo do identyfikacji fenoli wykorzystywana jest reakcja z FeCl_3 (powstają barwne kompleksy) czy reakcja Liebermanna z mieszaniną kwasu azotowego(III) i stężonego siarkowego(VI).

4.3.1. Reakcja z bromem

Fenole reagują z roztworem bromu w czterochlorku węgla, dając produkty podstawienia z równoczesnym wydzieleniem bromowodoru. Jeżeli reakcję bromowania przeprowadza się za pomocą wody bromowej, wówczas bardzo często wytrąca się od razu trudno rozpuszczalny, bezbarwny lub żółty produkt.

Rys. 4.3.1. Reakcja fenolu z wodą bromową (powstaje 2,4,6-tribromofenol).

Wykonanie:

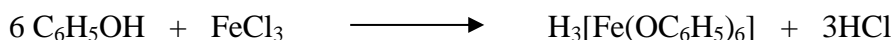
Do probówki dodać 0,2 g badanego związku i 5 ml wody (lub etanolu), po rozpuszczeniu dodawać kroplami wodę bromową, aż do utrzymania się jasnożółtej barwy. Na obecność fenolu wskazuje początkowe odbarwienie wody bromowej i następnie wydzielanie osadu produktu bromowania. Dodanie większej ilości odczynnika pozwala na otrzymanie osadu tribromopochodnej fenolu.

Odczynnik:

- Woda bromowa

4.3.2. Reakcja z chlorkiem żelaza(III)

Większość fenoli, enoli, kwasów hydroksamowych i niektóre oksymy reagują z FeCl_3 , tworząc barwne związki kompleksowe. Barwa tych połączeń zależy od rodzaju fenolu, użytego rozpuszczalnika i stężenia reagentów. Większość fenoli daje zabarwienie niebieskie, zielone, czerwone lub fioletowe. Reakcji tej nie dają estry i etery fenoli oraz reakcja ta nie zachodzi w roztworze alkalicznym.

Rys. 4.3.2. Reakcja fenolu z FeCl_3 .

Wykonanie:

3 krople (0,05 g) badanej substancji rozpuszcza się w 3 ml wody (lub 40% etanolu), a następnie dodaje się 1 kroplę 2,5% roztworu FeCl_3 i obserwuje pojawienie się zabarwienia (czasem tylko przejściowego).

Fenole dają kompleksy o barwie zielonej, niebieskiej, fioletowej lub purpurowej. Jeżeli w roztworze wodnym próba jest negatywna (powstanie żółtego lub pomarańczowego zabarwienia), można próbę powtórzyć w roztworze alkoholowym.

Uwaga: Można wstępnie zidentyfikować związek w zależności od zabarwienia:

- **fioletowe:** fenol, rezorcyna, 4-hydroksybenzaldehyd, 2-hydroksybenzaldehyd, 1-naftol, aldehyd salicylowy,

- **niebieskofioletowe:** 2,3-dimetylofenol,

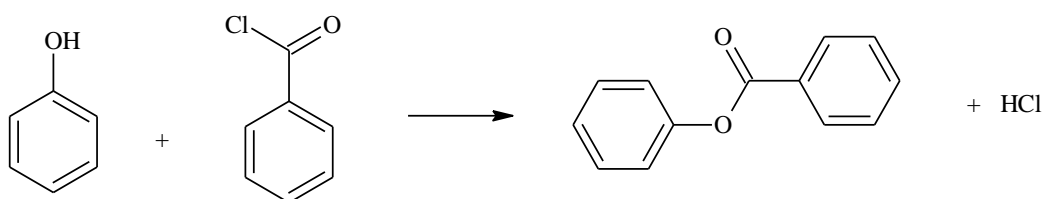
- **niebieskie:** *o*-krezol, *m*-krezol, *p*-krezol, 2,3-dwumetylofenol, hydrochinon, floroglucyna,
- **zielone:** pirokatechina (*o*-dihydroksybenzen), aldehyd 3,4-dwuhydroksybenzenowy, 2-naftol,
- **niebieskozielone:** kwas 3,4-dihydroksybenzoesowy,
- **czerwone:** kwasy nitrosalicylowe, kwas *o*-hydroksyizoftalowy

Odczynnik:

- FeCl_3 2,5% r-r

4.3.3. Reakcja acylowania i benzoilowania

Reakcję tę można wykorzystać do otrzymania benzoilowych pochodnych krystalicznych (octanów i benzoesanów).

Rys. 4.3.3. Reakcja fenolu z chlorkiem benzoilu – otrzymywanie benzoesanu fenylu.

Wykonanie:

W probówce do 1 ml chlorku benzoilu (lub chlorku acetylu) dodaje się kroplami 0,2 g badanej substancji, następnie całość dokładnie wytrząsa się i obserwuje czy wydziela się chlorowodór. Jeśli reakcja nie zaszła mieszaninę ogrzewa się na łaźni wodnej przez kilka minut. Następnie po ochłodzeniu całość wylewa się do 5 ml wody. W przypadku obecności fenolu wytrąci się osad lub olej.

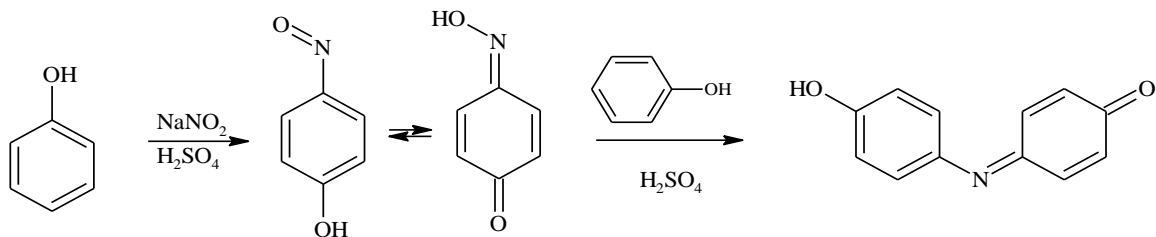
Uwaga: Reakcję należy wykonać pod dygestorium!

Odczynnik:

- chlorek benzoilu (lub acetylu)

4.3.4. Reakcja Liebermana – próba indofenolowa

- dla fenoli nieposiadających podstawników jednocześnie w pozycji *orto* i *para*

Rys. 4.3.4. Reakcja Liebermana.

Reakcję tę dają zarówno fenole, jak i fenoletery niepodstawione w położeniu *para*. Fenole w mieszaninie kwasów azotowego(III) i stężonego siarkowego(VI) tworzą barwne produkty C-nitrozowania w położeniu *para*. Pozytywny wynik tej reakcji dają też związki

aromatyczne z grupami dialkiloaminowymi. Z kolei negatywny wynik próby dają nitrofenole i fenole podstawione grupami -CHO, -COOH i -COCH₃.

Wykonanie:

Uwaga: Reakcję należy wykonać pod dygestorium!

W probówce rozpuszcza się kryształek azotanu(III) sodu (nazwa zwyczajowa: azotynu sodu) w kilku kroplach stężonego kwasu siarkowego(VI), a następnie do tak sporządzonego roztworu dodaje się 0,02 g (lub 2 krople) badanej substancji i pozostawia na kilka minut.

W przypadku obecności fenolu lub eteru fenolu mieszanina zabarwi się na kolor niebieski, zielony lub purpurowy (po dodaniu kilku kropli wody barwa się pogłębia).

Po ochłodzeniu próbkę alkalizuje się 20% roztworem wodorotlenku sodowego.

W przypadku obecności fenoli barwa zazwyczaj pozostaje zielona lub niebieska.

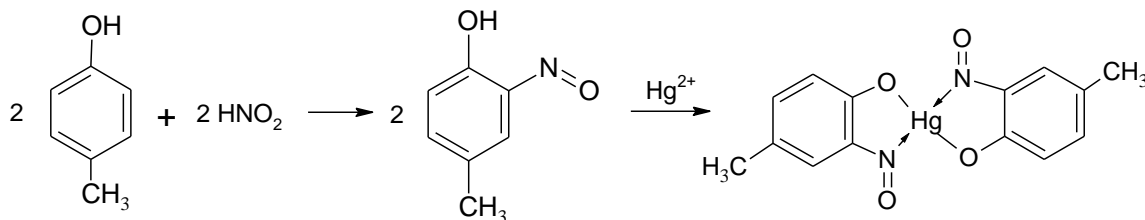
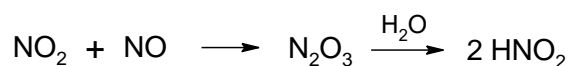
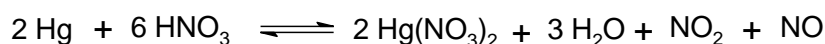
Odczynniki:

- Azotyn sodu (azotan(III) sodu)
- Kwas siarkowy
- NaOH r-r 20%

4.3.5. Reakcja Millona

Próba ta jest szczególnie ważna dla fenoli podstawionych w położeniu *para*, które nie dają reakcji Liebermanna.

Monofenole o **niepodstawionej** pozycji *orto*- (minimum jednej) reagują w temperaturze pokojowej lub po ogrzaniu z roztworem kwasu azotowego(V) wobec azotanu(V) rtęci(II) dając czerwone zabarwienie lub żółty osad nierozpuszczalny w kwasie azotowym.

Rys. 4.3.5. Reakcja Millona na przykładzie *p*-krezolu (IUPAC: 4-metylofenol).

Wykonanie:

Uwaga: Reakcję prowadzi się tylko w uzasadnionych przypadkach po porozumieniu z asystentem! Reakcję należy wykonać pod dygestorium!

Kroplę roztworu (etanolowego, wodnego lub eterowego) badanej substancji miesza się z kroplą odczynnika Millona. Jeśli pojawi się kolor czerwony świadczy to o obecności fenolu.

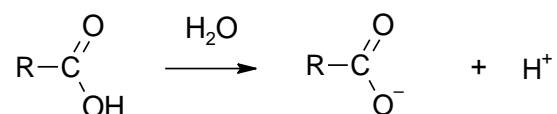
Jeżeli nie obserwuje się żadnych zmian, należy mieszaninę krótko ogrzać w łaźni wodnej. Pojawienie się czerwonego zabarwienia lub żółtego osadu wskazuje na obecność fenolu, eterów fenoli lub aniliny. Reakcji tej nie dają *diorto*- i *dimeta*-podstawione fenole np. kwas pikrynowy.

Odczynniki:

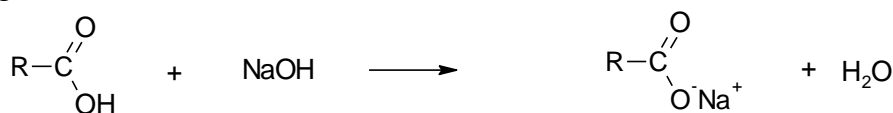
- odczynnik Millona (Hg w HNO_3)
- etanol

4.4. REAKCJE GRUPOWE KWASÓW KARBOKSYLOWYCH

Kwasy rozpuszczalne w wodzie wykazują kwaśny odczyn roztworu dzięki dysocjacji.

Kwasy karboksylowe są rozpuszczalne w 5% roztworze wodorotlenku sodu i 5% roztworze wodorowęglanu sodu; tej ostatniej reakcji towarzyszy wydzielanie się dwutlenku węgla.

kwas karboksylowy

sól sodowa kwasu karboksylowego

4.4.1. Próba ogólna na kwasy

– badanie kwasowości/odczynu

4.4.1.1. Próba ze wskaźnikiem uniwersalnym

Wykonanie:

Niewielką ilość związku umieścić w probówce, a następnie rozpuścić w jak najmniejszej ilości wody. W przypadku gdy związek nie rozpuszcza się w wodzie, należy najpierw rozpuścić go w niewielkiej ilości acetonu lub alkoholu, a następnie dodać wody. Próbę należy wykonać z papierkiem uniwersalnym, który zanurza się na sekundę w wodnym roztworze badanego związku, odczeka chwilę i porównuje zabarwienie z wzorcową skalą barw odpowiadających określonemu zakresowi pH.

4.4.1.2. Próba z fenoloftaleiną

Wykonanie:

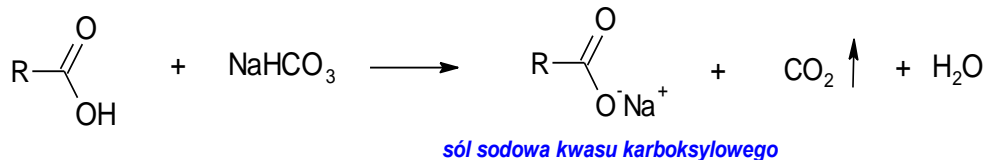
Na szkiełku zegarkowym (lub szalce Petriego) umieszcza się 1-2 krople 0,01 N roztworu wodorotlenku sodu, dodaje się 1 kroplę alkoholowego roztworu fenoloftaleiny, a następnie kroplę lub kryształek badanej substancji. Odbarwienie roztworu wskazuje na kwaśny charakter substancji.

Odczynniki:

- *NaOH r-r 0,01 n*
- *Fenoloftaleina (alkoholowy r-r)*

4.4.1.3. Reakcja z wodorowęglanem sodu

W reakcji tej można odróżnić kwasy od większości fenoli.

Wykonanie:

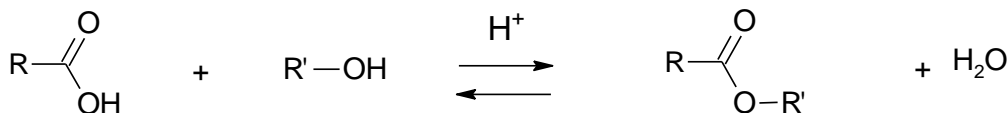
W probówce umieszcza się 1 ml 5% roztworu wodorowęglanu sodu i dodaje 1 kroplę lub niewielką ilość sproszkowanej badanej substancji. Wydzielanie się pęcherzyków dwutlenku węgla świadczy o obecności kwasu.

Odczynnik:

- *NaHCO₃ 5% r-r*

4.4.2. REAKCJA ESTRYFIKACJI

Niższe kwasy tłuszczowe oraz kwasy aromatyczne tworzą z niższymi alkoholami estry o przyjemnym owocowym zapachu. Kwasy o wyższych masach cząsteczkowych tworzą zazwyczaj estry bezwonne.

Rys. 4.4.2. Reakcja kwasów z alkoholami – otrzymywanie estrów.

Wykonanie:

0,1 g badanego kwasu ogrzewa się z 2 ml absolutnego etanolu i 1 ml stężonego kwasu siarkowego przez 2 minuty, po czym chłodzi i wlewa ostrożnie do parowniczk/szalki Petriego zawierającej roztwór węglanu sodu.

Wydzielenie się oleju o przyjemnym owocowym zapachu świadczy o obecności kwasu.

Odczynniki:

- *Kwas siarkowy stężony*
- *Etanol*
- *NaHCO₃ 5% r-r*

4.4.3. REAKCJA Z REZORCYNĄ – wykrywanie kwasów 1,2-dikarboksylowych

Kwasy 1,2-dikarboksylowe oraz ich pochodne – estry, bezwodniki, imidy dają z rezorcyną w obecności kwasu siarkowego barwniki typu fluoresceiny. Związki te w środowisku alkalicznym wykazują żółtoczerwoną fluorescencję w świetle dziennym i zieloną lub niebieską w świetle nadfioletowym. Kwasy 1-hydroksy-1,2-dwukarboksylowe

w warunkach reakcji tracą dwutlenek węgla i wodę. Utworzony aldehyd reaguje z rezorcyną tworząc pochodne 5-hydroksykumaryny.

Wykonanie:

Uwaga: Reakcję prowadzi się tylko w uzasadnionych przypadkach po porozumieniu z asystentem!

Niewielką ilość (około 10 mg) badanej substancji miesza się z niewielką ilością rezorcyny, dodaje kilka kropli stęż. H_2SO_4 , po czym mieszaninę ogrzewa się przez 10 min we wrzącej łaźni wodnej (utrzymanie stałej temperatury jest konieczne dla właściwego przebiegu reakcji). Uzyskaną mieszaninę rozpuszcza się ostrożnie w wodzie, a następnie wkrapla się 20% roztwór NaOH do uzyskania odczynu zasadowego. Pojawienie się fluorescencji, szczególnie intensywnej w świetle nadfioletowym, wskazuje na obecność kwasu 1,2-dikarboksyowego. Równoległe do próby badanej przeprowadza się ślepą próbę z tymi samymi odczynnikami ale bez badanej substancji, gdyż produkty rozpadu samej rezorcyny dają zieloną fluorescencję.

Odczynniki:

- NaOH r-r 20%
- kwas siarkowy stężony
- rezorcyna

4.5. REAKCJE GRUPOWE AMIN

Aminy posiadają specyficzny „mysi” zapach. Mają ogólny wzór RNH_2 , R_2NH lub R_3N , gdzie R jest grupą alkilową lub arylową i dzielą się na pierwszo-, drugo- i trzeciorzędowe, w zależności od ilości grup R związanych z atomem azotu. Zależnie od rzędowości i rodzaju podstawników wykazują silniejszy lub słabszy charakter zasadowy.

W celu stwierdzenia obecności aminy w badanej próbce należy najpierw potwierdzić obecność azotu w analizie elementarnej.

Aminy w większości należą do grup rozpuszczalności E_1 lub Z.

4.5.1. Wykrywanie zasadowego charakteru amin

4.5.1.1. Próba z oranżem metylowym

Wykonanie:

Na szalce Petriego umieszcza się 1-2 krople 0,01 N kwasu solnego, dodaje się 1-2 krople roztworu oranżu metylowego, a następnie 2 krople badanej substancji.

Związki słabo rozpuszczalne w wodzie należy rozpuścić lub sporządzić zawiesinę w 3 kroplach etanolu.

Zmiana zabarwienia z różowego na żółte wskazuje na zasadowy charakter związku.

4.5.1.2. Próba wobec papierka Kongo

Wykonanie:

Jedną kroplę lub kilka miligramów badanej substancji umieszcza się na papierku Kongo zabarwionym uprzednio na niebiesko za pomocą $0,1 \text{ mol/dm}^3$ kwasu solnego.

Zmiana niebieskiego zabarwienia papierka na czerwony wskazuje na zasadowy charakter badanego związku. Aminy aromatyczne II-rzędowe reagują słabo, a III-rzędowe nie wykazują w tej próbie odczynu zasadowego. Negatywny wynik tej reakcji wykazują również aminy z podstawnikami silnie elektroujemnymi.

Uwaga: Reakcję prowadzi się tylko w uzasadnionych przypadkach po porozumieniu z asystentem!

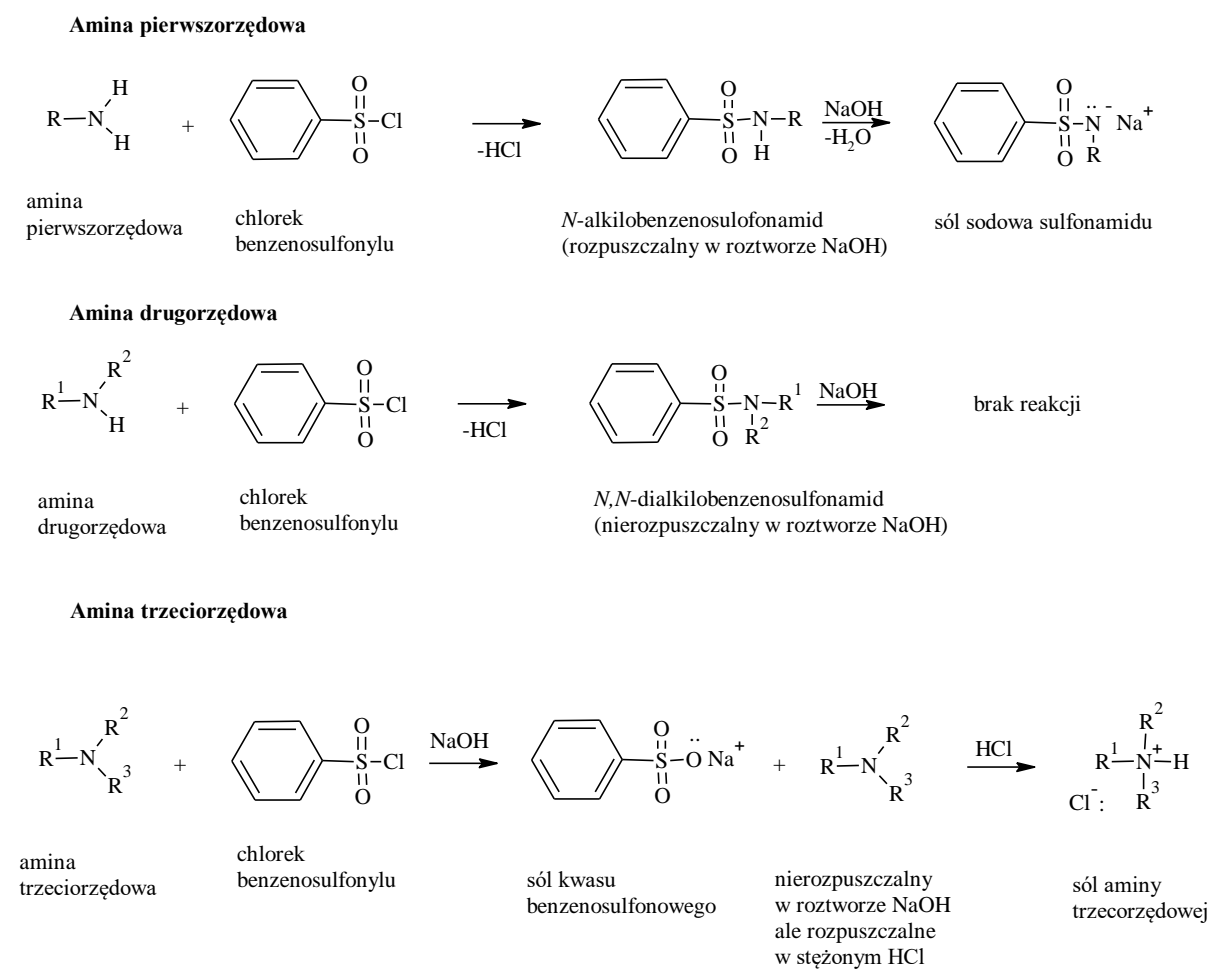
Odczynniki:

- Kwas solny 0,1 mol/dm³
- Papierek Kongo

[czerwień Kongo to barwnik azowy stosowany m.in. jako chemiczny wskaźnik pH. Zmiana barwy z niebieskiej (odczyn kwasowy) na czerwoną lub pomarańczowoczerwoną (odczyn zasadowy) następuje w zakresie pH 3,0-5,2 (czułość wskaźnika wynosi 0.0005 mol/dm³ HCl)].

4.5.2. ROZRÓŻNIANIE RZĘDOWOŚCI AMIN

4.5.2.1. Metoda Hinsberga (reakcja z chlorkiem kwasu benzenosulfonowego)

Rys. 4.5.2.1. Reakcja aminy I-, II- i III-rzędowej z chlorkiem kwasu benzenosulfonowego.

Chlorek benzenosulfonylu reaguje z aminami I i II-rzędowymi, dając podstawione sulfonamidy. Jeśli tworzy się produkt (olej lub osad), badana amina jest aminą pierwszorzędową lub drugorzędową, ponieważ aminy III-rzędowe nie tworzą stabilnych sulfonamidów. Pochodne amin I-rzędowych są rozpuszczalne w roztworach wodorotlenku sodu (lub potasu), ponieważ zawierają atom wodoru związany z azotem, w wyniku czego powstaje sól sodowa sulfonamidu. Natomiast pochodne amin II-rzędowych są nierozpuszczalne w rozcieńczonych silnych zasadach (brak odpowiedniego atomu wodoru).

Wyników reakcji Hinsberga nie można przyjąć za jedyną podstawę ustalenia rzędowości amin.

Wykonanie:

Uwaga: Reakcję należy wykonać pod dygestorium!

W probówce umieszcza się 0,3 g (lub 0,5 ml) badanej substancji, 5 ml 10% roztworu wodorotlenku sodu i 0,4-0,5 g chlorku kwasu benzenosulfonowego (lub 4-toluenosulfonowego). Zabezpiecza się wylot probówki, po czym mocno wstrząsa do zaniku zapachu chlorku.

W przypadku odczuwalnie silnego rozgrzania się mieszaniny reakcyjnej, należy ją krótko ochłodzić w zimnej wodzie (lub wodzie z lodem). Natomiast jeśli reakcja przebiega zbyt wolno (zwłaszcza dla amin II-rzędowych), mieszaninę należy lekko ogrzać. W czasie prowadzenia reakcji należy sprawdzać odczyn, który przez cały czas powinien być zasadowy.

Po skończonej reakcji chłodzi się zawartość probówki i bada zachowanie produktu:

- Amina I-rzędowa – osad powstaje dopiero po zakwaszeniu mieszaniny. Wytrącony osad rozpuszcza się w roztworach NaOH lub KOH.
- Amina II-rzędowa – powstały osad lub olej nie rozpuszcza się w H₂O, rozcieńczonym HCl ani w roztworach NaOH i KOH.
- Amina III-rzędowa – nie powstaje osad (ani olej). Czasami powstaje osad, który jest rozpuszczalny w stężonym HCl, ale nierozpuszczalny w roztworze NaOH.

Odczynniki:

- chlorek kwasu benzenosulfonowego
- 10% NaOH

4.5.2.2. Reakcja z kwasem azotowym(III)

Reakcja ta pozwala na rozróżnienie rzędowości amin i określenie czy badany związek jest aminą alifatyczną czy aromatyczną. W próbie tej wykorzystuje się większą trwałość związków diazoniowych aromatycznych niż alifatycznych.

Wykonanie:

W probówce 0,2-0,3 g (lub 0,5 ml) aminy rozpuszcza się w 5 ml 10% roztworu kwasu solnego, a następnie chłodzi się w mieszaninie oziębiającej (lód z NaCl) do około 0 °C. Do tak przygotowanego roztworu dodaje się kroplami (około 1 ml) ochłodzonego 10%

roztworu azotynu sodu (NaNO_2). Przez cały czas dodawania roztworu z NaNO_2 , temperatura reakcji nie może przekraczać 5°C .

Należy dokładnie zaobserwować zmiany jakie zachodzą w probówce, bo na ich podstawie można w większości wypadków określić rzędowość aminy i stwierdzić czy jest to amina alifatyczna czy aromatyczna.

Poniżej przedstawiono możliwe do zaobserwowania efekty reakcji różnych amin z kwasem azotowym(III):

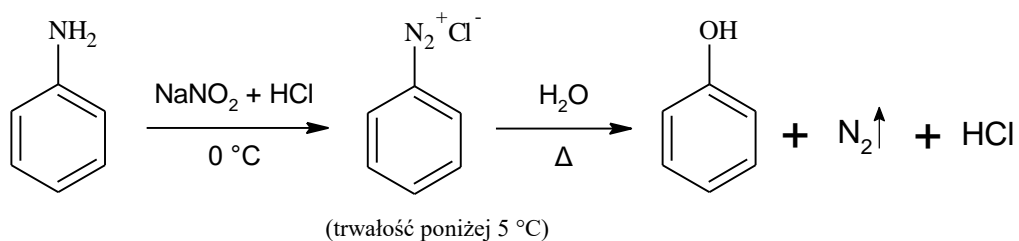
- ✓ Jeżeli już w niskiej temperaturze, z przygotowanej (w sposób opisany powyżej) mieszaniny wydzieli się azot w postaci bezbarwnego gazu, badana próbka jest **I-rzędową aminą alifatyczną**. Aminy te od wpływem kwasu azotowego(III) (nazwa zwyczajowa: kwas azotawy) przekształcają się w alkohole z równoczesnym wydzieleniem azotu:

W celu upewnienia się czy zawartość próbówki jest aminą I-rzędową alifatyczną, należy jedną część uzyskanego uprzednio roztworu ogrzać do wrzenia, a po ochłodzeniu wykonać próbę potwierdzającą obecność alkoholu (patrz rozdz. 4.2).

- ✓ Jeżeli nie zaobserwowano wydzielania się pęcherzyków gazu na zimno, należy po zakończeniu dodawania otrzymany roztwór podzielić na **dwie części**, przy czym drugą część nadal chłodzić:
  - a) Pierwszą połowę ogrzać w ciepłej wodzie - wydzielanie się azotu w podwyższonej temperaturze oraz obecność charakterystycznego zapachu fenolu może świadczyć o obecności **I-rzędowej aminy aromatycznej**.

W wysokiej temperaturze sole diazoniowe ulegają hydrolizie do **fenolu**:

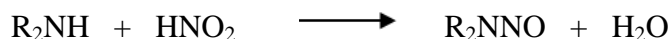
Następnie po ochłodzeniu próbówki, wykonać próbę potwierdzającą obecność fenolu (patrz rozdz. 4.3).

- b) Do drugiej części świeżo otrzymanego roztworu soli diazoniowej (chlorku benzenodiazoniowego), nadal chłodząc, dodaje się roztwór 2-naftolu (β -naftolu). Wydzielenie się osadu o intensywnym zabarwieniu (pomarańczowym lub czerwonym) wskazuje na obecność **I-rzędowej aminy aromatycznej** – zachodzi reakcja diazowania i **tworzy się barwnik azowy**.

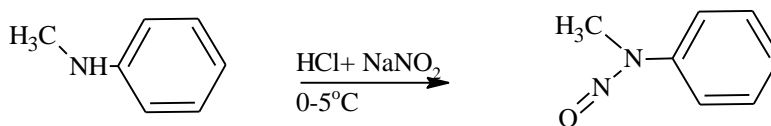
*Potwierdzeniem obecności aminy I-rzędowej aromatycznej jest utworzenie **barwnika azowego** (patrz rozdz. 4.5.2.3)!*

- ✓ Jeżeli z kolei na zimno i na ciepło nie wydziela się azot, natomiast pojawia się żółty osad lub olej, to możemy mieć do czynienia z **aminą II-rzędową (alifatyczną lub aromatyczną)**.

II-rzędowe aminy alifatyczne pod wpływem kwasu azotawego przechodzą w trudno rozpuszczalne nitrozoaminy (N-nitrozopochodne):

II-rzędowe aminy alifatyczno-aromatyczne z HNO_2 dają pochodne nitrozowe w postaci żółtego oleju:

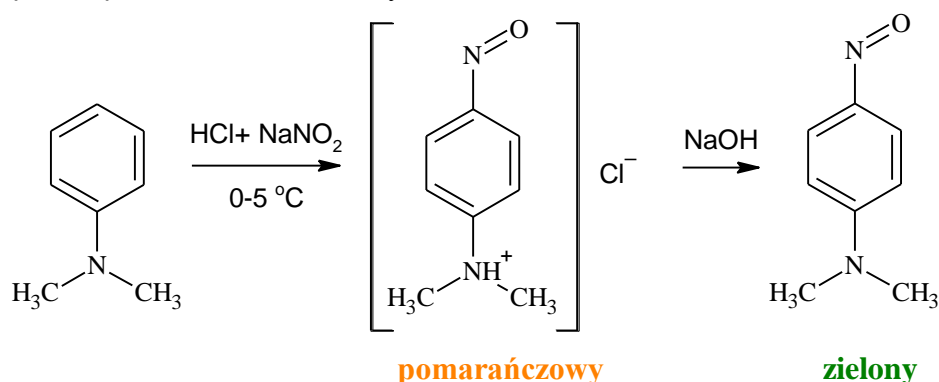
żółty

- ✓ Jeśli nie ma widocznych efektów reakcji, sugeruje to obecność **III-rzędowej aminy alifatycznej**. W tym przypadku ogrzanie mieszaniny reakcyjnej powoduje wydzielanie się brunatnych tlenków azotu, będących produktami rozkładu HNO_2 .

Należy pamiętać, że tlenki azotu mogą pojawić się w obecności innych amin jeżeli w przeprowadzonej reakcji został użyty nadmiar $NaNO_2$.

- ✓ Z kolei pojawienie się pomarańczowego osadu lub zabarwienia wskazuje na obecność **III-rzędowej aminy alifatyczno-aromatycznej**, która z kwasem azotowym(III) ulega nitrozowaniu w pierścieniu w pozycji para (jeśli ta pozycja jest wolna) - powstaje chlorek *p*-nitrozoaminy.

W celu potwierdzenia próby, odsącza się wydzielony osad chlorowodoru *p*-nitrozoaminy, rozpuszcza się w niewielkiej ilości wody i alkalizuje 10% roztworem wodorotlenku sodu. Zmiana zabarwienia potwierdza obecność **III-rzędowej aminy alifatyczno-aromatycznej**, który w środowisku zasadowym daje wolną zasadę o zabarwieniu zielonym:

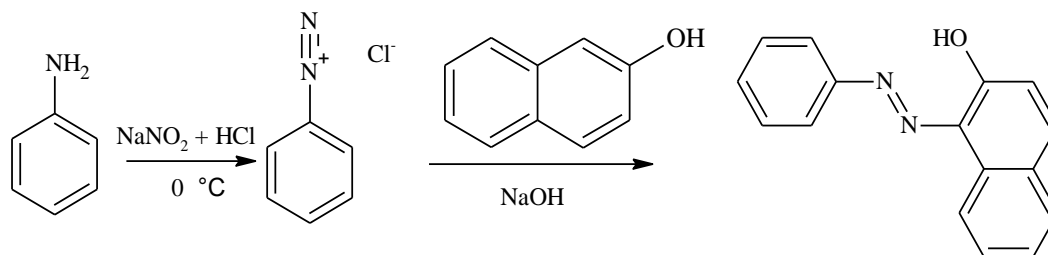
Odczynniki:

- 10% HCl (kwas solny)
- 10% $NaNO_2$ (azotyn sodu/azotan(III) sodu)
- 10% $NaOH$
- 2-naftol *r-r*

4.5.2.3. Reakcja tworzenia barwników azowych

Reakcja ta jest charakterystyczna tylko dla amin aromatycznych I-rzędowych i pozwala odróżnić je od innych typów amin.

Aminy aromatyczne I-rzędowe w reakcji z kwasem azotowym(III) tworzą nietrwale powyżej 5 °C sole diazoniowe, które w niskiej temperaturze ulegają reakcji sprzęgania z fenolami, tworząc trwałe **barwniki azowe**.

Wykonanie:

Wykonujemy analogicznie jak dla reakcji z HNO_3 opisanej dla amin aromatycznych I-rzędowych w rozdz. 4.5.2.2. punkt b)!

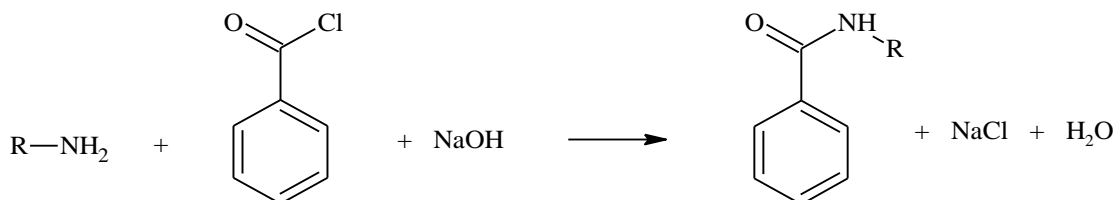
W probówce 0,2-0,3 g (lub 0,5 ml) aminy rozpuszcza się w 5 ml 10% roztworu kwasu solnego, a następnie chłodzi się w mieszaninie oziębiającej (lód z NaCl) do około $0\text{ }^\circ\text{C}$. Do tak przygotowanego roztworu dodaje się kroplami (około 2 ml) ochłodzonego 10% roztworu azotynu sodu (NaNO_2), tak aby temperatura reakcji nie może przekraczać $5\text{ }^\circ\text{C}$. Następnie, nadal chłodząc, dodaje się roztwór 2-naftolu (β -naftolu).

Odczynniki:

- 10% HCl (kwas solny)
- 10% NaNO_2 (azotyn sodu/azotan(III) sodu)
- 2-naftol r-r

4.5.2.4. Reakcja Schotten-Baumanna - benzoilowanie amin

Zarówno aminy pierwszo-, jak i drugorzędowe ulegają benzoilowaniu, tworząc trudno rozpuszczalny osad lub olej. Benzoilowanie metodą Schottena-Baumanna jest również metodą na otrzymywanie krystalicznych pochodnych benzoilowych (amidów).

Rys. 3.9.2.4. Reakcja aminy z chlorkiem benzoilu – tworzenie benzoilopochodnych.

Wykonanie:

Do 0,3 ml badanej substancji, umieszczonej w probówce, dodaje się 6 ml 2N roztworu wodorotlenku sodu i około 15 kropli chlorku benzoilu. Probówkę zamyka się korkiem

i mocno wstrząsa przez kilka minut. Po tym czasie powinien zniknąć zapach chlorku benzoilu. Roztwór powinien cały czas wykazywać odczyn zasadowy (w razie odczynu kwaśnego lub obojętnego należy dodać dodatkowo odpowiednią ilość zasady). Wydzielenie się trudno rozpuszczalnego osadu lub oleju o konsystencji półstałej wskazuje na obecność amin I- lub II-rzędowych.

Uwaga: Reakcję należy wykonać pod dygestorium!

Odczynniki:

- 2N NaOH
- chlorek benzoilu

4.5.2.5. Reakcja z siarczanem miedzi(II)

Wykonanie:

W probówce umieszcza się 1 kroplę badanej aminy oraz 2 ml 10% roztworu CuSO_4 .

Jeśli po wstrząśnięciu powstanie zielony osad, wskazuje to na obecności aminy I-rzędowej.

Odczynnik:

- siarczan miedzi(II) 10% r-r.

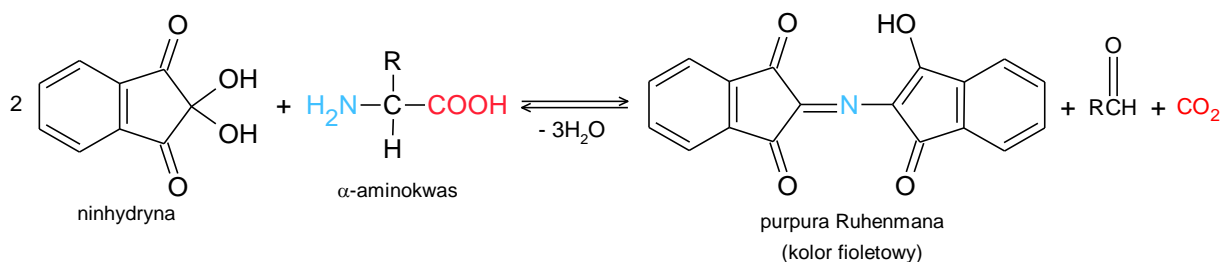
4.6. REAKCJE GRUPOWE AMINOKWASÓW

Aminokwasy to podstawowe składniki budulcowe białek, enzymów, hormonów peptydowych, glikopeptydów, alkaloidów peptydowych oraz szeregu innych produktów naturalnych. W budowie ich cząsteczek oprócz grupy aminowej i karboksylowej mogą znajdować się inne grupy funkcyjne, np. grupa hydroksylowa, tiolowa, guanidynowa, czy też dodatkowa grupa aminowa lub karboksylowa.

Aminokwasy ze względu na obecność w swej budowie grupy aminowej i karboksylowej mogą ulegać wielu reakcjom charakterystycznym z jednej strony dla amin, a z drugiej dla kwasów karboksylowych. Dodatkowa każda inna grupa znajdująca się w łańcuchu bocznym aminokwasu może ponadto dawać specyficzną dla niej reakcję.

4.6.1. Reakcja z ninhydriną

Aminokwasy, zarówno wolne, jaki i związane, pod wpływem ninhydriny ulegają utlenieniu. W środowisku kwasowym, w tej reakcji przejściowo powstaje iminokwas oraz zredukowana forma ninhydriny. W kolejnym etapie przemian ulegają deaminacji i dekarboksylacji (następuje uwolnienie się NH_3 i CO_2 – ten drugi w przypadku peptydów i białek nie uwalnia się) oraz utworzenie aldehydu uboższego o jeden atom węgla. W obecności amoniaku dochodzi do kondensacji formy utlenionej i zredukowanej ninhydriny i powstania kompleksu o fioletowo-niebieskiej barwie, zwanym purpurą Ruhemana.

Rys. 4.6.1. Skrócony przebieg reakcji aminokwasu z ninhydryną

Wykonanie:

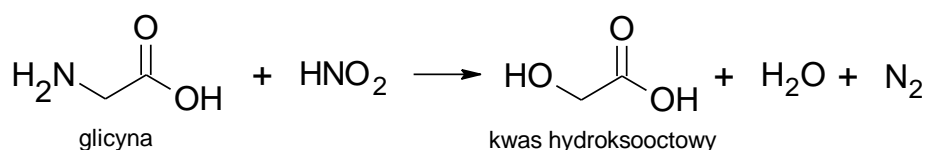
Do 1 ml roztworu badanej próbki (0,1 g rozpuścić w wodzie) dodać 1-2 krople 1% roztworu ninhydryny i ogrzać do wrzenia. Pojawia się fioletowoniebieskie zabarwienie w obecności aminokwasu.

Odczynnik:

- 1% r-r ninhydryny

4.6.2. Reakcja z kwasem azotowym(III) – wykrywanie wolnej grupy aminowej

W obecności wolnych aminokwasów, jak i związanych w białku zawierających wolne grupy aminowe w łańcuchach bocznych, w reakcji z HNO_2 wydzielają się intensywnie pęcherzyki gazu – wolnego azotu – i tworzy odpowiedni hydrokso kwas. Pozytywny wynik w tej próbie dają również wolne α -aminokwasy.

Rys. 4.6.2. Reakcja glicyny z HNO_2

Reakcja ta znalazła zastosowanie w gazometrycznej metodzie ilościowego oznaczania α -aminokwasów na podstawie pomiaru objętości wydzielonego azotu (metoda van Slyke'a).

Wykonanie:

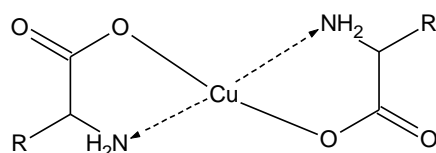
0,1 g badanej substancji rozpuszczamy w 10% roztworze kwasu solnego i chłodzi, a następnie dodajemy kroplami 10% roztwór azotan(III) sodu. Wydziela się azot w obecności wolnej grupy aminowej.

Odczynniki:

- 10% HCl (kwas solny)
- 10% NaNO_2 (azotyn sodu/azotan(III) sodu)

4.6.3. Reakcja aminokwasów z CuSO_4

Alifatyczne, jak i aromatyczne aminokwasy z wolną grupą aminową tworzą ciemnoniebieskie kompleksy o następującej budowie:

Wykonanie:

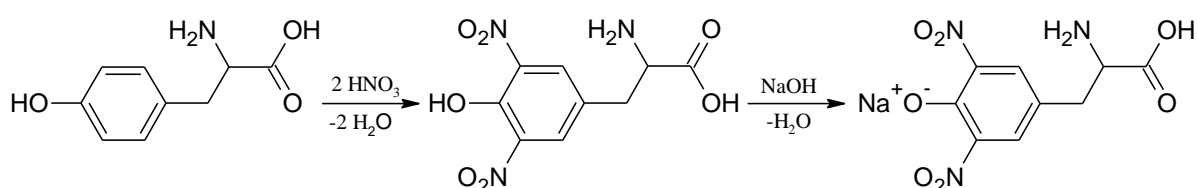
Do 1-2 ml badanej próbki (0,1 g rozpuścić w wodzie) i dodać kroplami 10% roztwór CuSO_4 . Pojawienie się ciemnoniebieskiego zabarwienie świadczy o obecności aminokwasu. Należy unikać nadmiaru siarczanu miedzi(II), gdyż sam roztwór ma niebieską barwę.

Odczynnik:

- 10% r-r CuSO_4

4.6.4. Reakcja ksantoproteinowa

Obecność aromatycznych aminokwasów (fenyloalaniny, tryptofanu, tyrozyny), zarówno wolnych jak i wchodzących w skład peptydów i białek, można wykryć za pomocą reakcji ksantoproteinowej. Polega ona na powstaniu pod wpływem stężonego kwasu azotowego(V), aromatycznych pochodnych nitrowych o barwie żółtej, przyjmujących w środowisku zasadowym zabarwienie pomarańczowe. Reakcja ta jest charakterystyczna dla fenoli oraz aminokwasów aromatycznych wolnych, jak i związanych w białku.

Rys. 4.6.4. Reakcja ksantoproteinowa na przykładzie tyrozyny.

Wykonanie:

Odmierzyć do jednej probówki 1 ml roztworu badanej próbki (0,2 g rozpuścić w wodzie), dodać po 5-6 kropli stężonego kwasu azotowego i wymieszać (w przypadku obecności fenyloalaniny może zająć konieczność dodania 1 kropli stężonego H_2SO_4). Probówkę ogrzewać we wrzącej łaźni wodnej przez 3-5 min., ostudzić i dodawać stopniowo 3,5 ml wodorotlenku sodowego.

W obecności aminokwasu aromatycznego wytrąca się osad, który po podgrzaniu żółknie. Pod wpływem temperatury powstają pochodne nitrowe aminokwasów aromatycznych o barwie żółtej, które następnie po zalkalizowaniu przechodzą w sole o barwie pomarańczowej.

Uwaga: Reakcje wykonywać ostrożnie i pod wyciągiem!

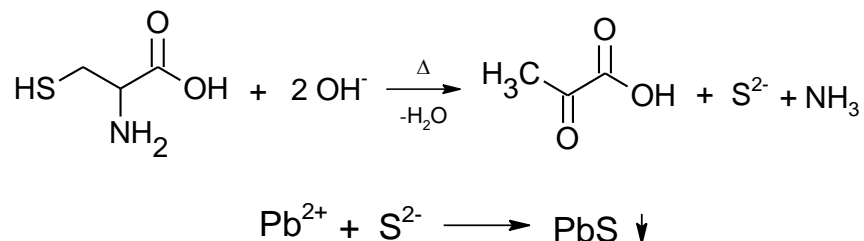
Odczynniki:

- HNO_3 st.
- H_2SO_4 st.

4.6.5. Reakcja cystynowa

- z solami ołowiu – wykrywanie aminokwasów siarkowych

W obecności substancji białkowej zawierającej reszty cysteiny, jak i cystyny, jak i wolnych aminokwasów siarkowych, podczas ogrzewania w środowisku alkalicznym w obecności jonów Pb^{2+} powstaje czarny osad siarczku ołowiu(II), PbS. Metionina nie daje pozytywnego wyniku w tej reakcji.

Rys. 4.6.5. Reakcja cystynowa.

Wykonanie:

Metoda I: W probówce umieścić około 1 ml i 1% roztworu octanu ołowiu(II) i dodawać kroplami 10% roztwór NaOH aż do momentu rozpuszczenia się wytrącającego się początkowo osadu wodorotlenku ołowiu(II) - $Pb(OH)_2$. W kolejnym etapie dodać około 6 kropeł roztworu badanej próbki badanego roztworu (0,1 g rozpuścić w wodzie) i całość ostrożnie ogrzać na łaźni wodnej. Ilość osadu, jak i intensywność zabarwienia jest uzależniona od ilości reszt aminokwasów siarkowych, bądź stężenia aminokwasu.

Metoda II: Do 1 ml badanego roztworu (0,1 g rozpuścić w wodzie) dodać 1 ml 10% NaOH i kilka kropeł nasyconego roztworu octanu ołowiu(II). Po dłuższym ogrzewaniu roztwór staje się brunatny, a następnie z roztworu wydziela się czarny osad siarczku ołowiu(II), PbS.

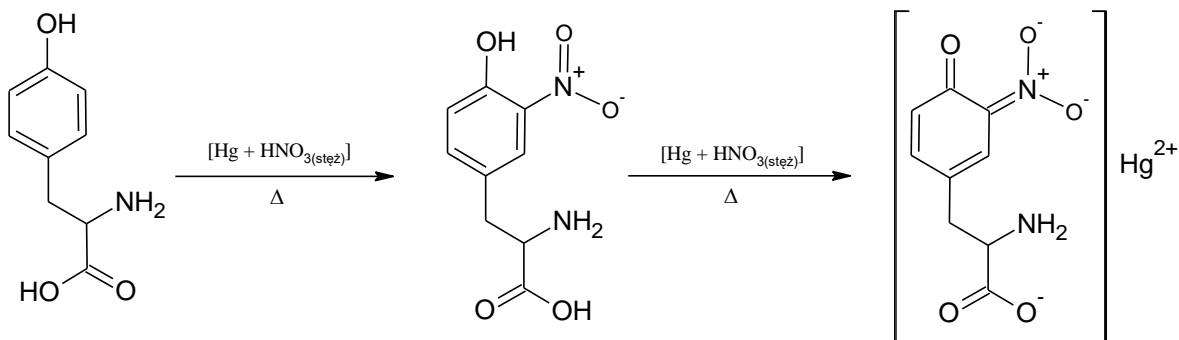
Uwaga: Reakcje wykonywać ostrożnie i pod wyciągiem!

Odczynniki:

- 1% r-r octanu ołowiu(II)
- 10% NaOH

4.6.6. Reakcja Millona - wykrywanie tyrozyny

Odczynnik Millona, otrzymany w wyniku rozpuszczenia metalicznej rtęci w stężonym kwasie azotowym(V), barwi na kolor czerwony substancje zawierające w swym składzie tyrozynę. Reakcje tą daje zarówno wolna tyrozyna, jak i związana w peptydzie czy białku oraz fenole.

Rys. 4.6.6. Reakcja tyrozyny z odczynnikiem Millonna.

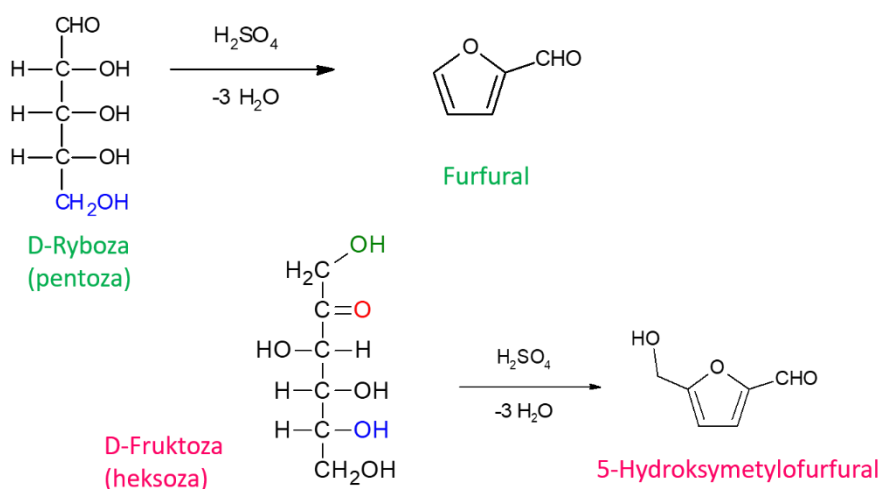
Powyzsza reakcja moze sluzyc takze do ilosciowego oznaczania tyrozyny metoda kolorymetryczna. Pozytywny wynik tej proby daja rowniez zwiazki niebiałkowe zawierajace reszty fenolowe, a jej wykonanie opisano w rozdz. 4.3.5.

4.7. REAKCJE CHARAKTERYSTYCZNE CUKRÓW

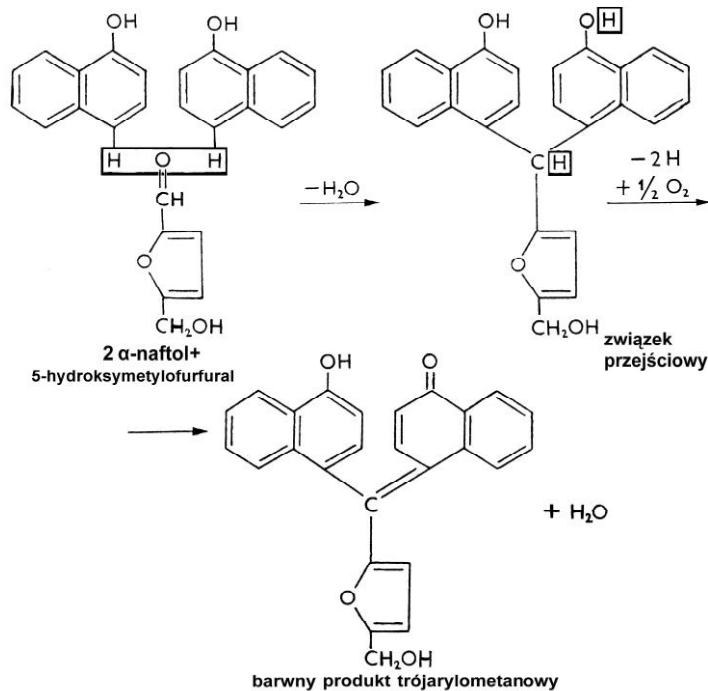
Cukry (monosacharydy) klasyfikuje się wg grup funkcyjnych (aldozy, ketozy) i ilości atomów węgla w cząsteczce (triozy, tetrazy, pentozy, heksozy, itd.). Najprostsze monosacharydy to trójwęglowe triozy: aldehyd glicerynowy (aldoza) i dihydroksyaceton (ketoza).

4.7.1. Próba Molischa

Jest to ogólna próba na wszystkie cukry i glikozydy. Dodatnią próbę Molischa wykazują wszystkie cukry, a także aldehydy, aceton i kwasy organiczne. W obecności stężonego kwasu siarkowego dochodzi do odwodnienia i cyklizacji cukrów oraz powstania furfuralu lub 5-hydroksymetylofurfuralu. Związki te w reakcji kondensacji z 1-naftolem tworzą barwne kompleksy. Ujemna próba Molischa wyklucza obecność cukru.

Rys. 4.7.1.1. Reakcje cukrów z kwasami

Rys. 4.7.1.2. Reakcja Molischa

Wykonanie:

1. Do 2 ml badanego roztworu dodać 2 krople odczynnika Molischa, zmieszać i następnie ostrożnie po ściance ukośnie trzymanej probówki dodaje się 1 ml stężonego kwasu siarkowego, tak aby kwas utworzył warstwę.
2. Jeżeli badaną substancją jest cukier, na granicy faz powstaje czerwono-fioletowy krążek (obrączka).
3. Następnie zawartość probówki wstrząsa się, pozostawia na 2 minuty i rozcieńcza 5 ml wody. W obecności cukrów natychmiast wytrąca się ciemnofioletowy osad.
4. Opisać wynik próby.

Odczynniki:

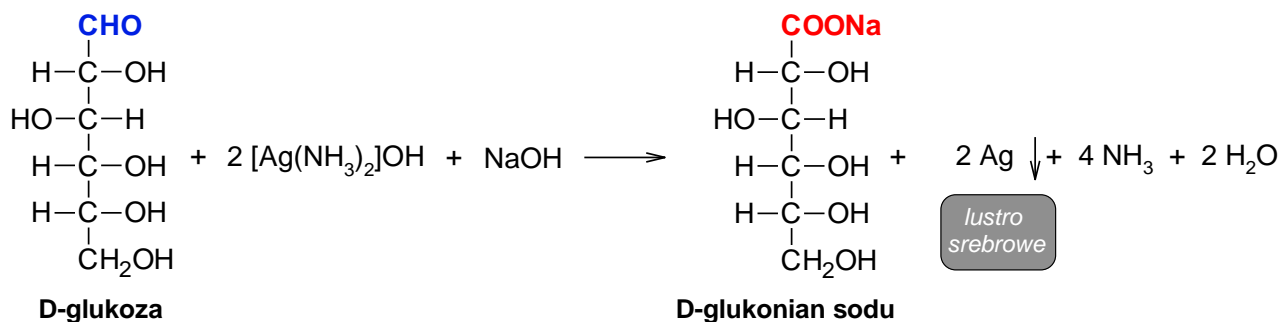
- odczynnik Molischa: 10% roztwór 1-naftolu w etanolu
- H_2SO_4 st.

4.7.2. Właściwości redukujące cukrów

Za właściwości redukujące cukrów odpowiedzialna jest wolna grupa aldehydowa lub ketonowa. W środowisku zasadowym formy pierścieniowe cukrów przechodzą w łańcuchowe i grupa aldehydowa odtwarza się przy C-1 w glukopiranozie, a grupa ketonowa przy C-2 we fruktofuranozie. Cukry redukujące zawierają zawsze wolne grupy aldehydowe lub ketonowe i należą do nich wszystkie cukry proste oraz oligosacharydy. Cukry takie podczas ogrzewania w środowisku zasadowym tworzą silnie redukujące produkty. W większości prób redukcyjnych wykorzystuje się redukcję jonów miedzi(II) do jonów miedzi(I). W środowisku zasadowym cukry ulegają także izomeryzacji i degradacji.

4.7.2.1. Próba Tollensa

Odczynnik Tollensa stanowi roztwór związku kompleksowego, wodorotlenku diaminasrebra(I), $[\text{Ag}(\text{NH}_3)_2]\text{OH}$, który przygotowuje się bezpośrednio przed użyciem. Cukry redukujące redukują na gorąco amoniakalny roztwór soli srebra(I) do metalicznego srebra, które osadza się na ściankach naczynia tworząc lustro srebrne. Reakcję tę dają także proste aldehydy. Cukry redukujące utleniają się do soli kwasów aldonowych.

Rys. 4.7.3.1. Próba Tollensa dla D-glukozy

Wykonanie:

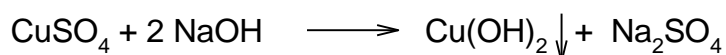
1. Do czystej i odtłuszczonej probówki odmierza się 1 ml 5% (0.1 M) roztworu AgNO_3 , 1 kroplę 10% roztworu NaOH i wkrapla ostrożnie 15% roztwór amoniaku. Najpierw powstaje zmętnienie i osad AgOH , który po dodaniu dalszych kropli roztworu amoniaku rozpuszcza się wskutek powstania związku kompleksowego $[\text{Ag}(\text{NH}_3)_2]\text{OH}$.
2. Do przyrządzonego w ten sposób odczynnika dodaje się 8 kropli badanego roztworu cukru, miesza i ogrzewa na wrzącej łaźni wodnej.
3. Po pewnym czasie na ściankach probówki wydziela się metaliczne srebro w postaci lustra.
4. Opisać wynik próby.

Odczynniki:

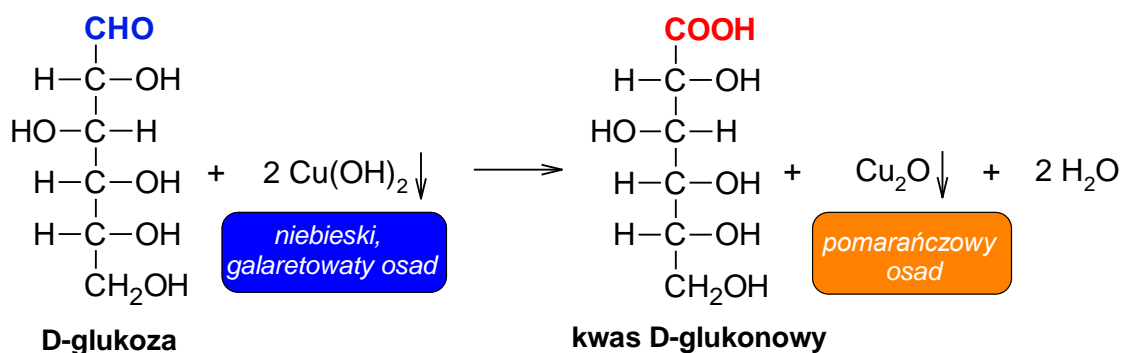
- 5% r-r AgNO_3
- 10% r-r NaOH
- 15% r-r amoniaku

4.7.2.2. Próba Trommera

Związki posiadające właściwości redukujące ulegają próbie Trommera. Odczynnikiem Trommera jest świeżo strącony wodorotlenek miedzi(II) o zabarwieniu niebieskim:

W obecności cukrów redukujących, niebieski galaretowaty osad wodorotlenku miedzi(II) podczas ogrzewania przechodzi w tlenek miedzi(I), który wytrąca się pod postacią pomarańczowego (aż do czerwonego) osadu.

Rys. 4.7.2.2. Próba Trommera dla D-glukozy

Wykonanie:

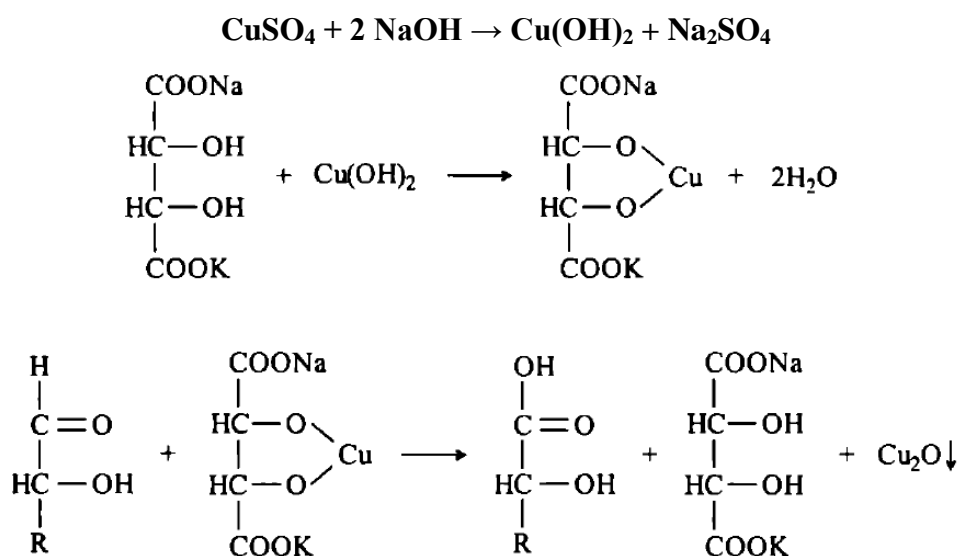
1. Do 2 ml badanego roztworu dodać równą objętość 2 M wodorotlenku sodu i kroplami, wstrząsając probówkę po dodaniu każdej kropli, 0,25 M roztwór siarczanu (VI) miedzi (II). Dodawanie siarczanu przerwać po kropli, która się już nie rozpuszcza.
2. Następnie ogrzać w łaźni wodnej.

Odczynniki:

- 0,25 M r-r CuSO_4
- 2 M NaOH

4.7.2.3. Reakcja z odczynnikiem Fehlinga

Pozytywny wynik reakcji z odczynnikiem Fehlinga dają monosacharydy, zarówno aldozy, jak i ketozy (wskutek epimeryzacji w środowisku zasadowym) oraz disacharydy redukujące (np. maltoza, laktoza, celobioza). W reakcji z odczynnikiem Fehlinga redukcji ulegają jony Cu^{2+} do Cu^+ . Używa się odczynnika Fehlinga I, który zawiera CuSO_4 oraz odczynnika Fehlinga II, który zawiera NaOH i winian sodowo-potasowy. Winian sodowo-potasowy zapobiega wytrącaniu się osadu $\text{Cu}(\text{OH})_2$, co może nastąpić przy małej ilości cukru. Sól ta wiąże jony Cu^{2+} tworząc kompleksową sól kwasu winowego.

Rys. 4.7.2.3. Reakcja z odczynnikiem Fehlinga

Wykonanie:

1. Do 2 ml badanego roztworu dodaje się po 1 ml odczynnika Fehlinga I i II (najlepiej wcześniej w osobnej probówce mieszać 1 ml roztworu Fehlinga I i 1 ml roztworu Fehlinga II, a następnie dodać do próbki z roztworem badanym) i ogrzewa się do wrzenia przez kilka minut.
2. Wydzielanie ceglastoczerwonego osadu tlenku miedziowego, Cu_2O , wskazuje na obecność cukru redukującego.
3. Opisać wynik próby.

Odczynniki:

- odczynnik Fehlinga I (patrz rozdz. 4.1.5.2)
- odczynnik Fehlinga II (j.w.)

4.7.2.4. Próba Benedicta

Próba ta stanowi jeden z najczulszych odczynów redukcyjnych na cukry. Barwa powstającego osadu tlenku miedziawego zależy od wielkości cząsteczek wypadających z roztworu. Cząstki najdrobniejsze dają barwę zieloną, a największe czerwoną. Próba ta może służyć do przybliżonego określania stężenia cukru w badanym roztworze (tabela poniżej).

Tabela 4.7.3.4. Zależność odczynu Benedicta od zawartości cukru

barwa	ocena redukcji	przybliżona zawartość cukru (g/100 ml)
bez zmian	–	0
zielona, brak osadu	+/-	0,1–0,3
zielona, osad	+	0,5
żółto-zielona, osad	++	1,0
pomarańczowa, osad	+++	1,5
czerwona, osad	++++	2,0 i powyżej

Wykonanie:

1. Do 2 ml odczynnika Benedicta dodać 4 krople badanego roztworu, mieszać i wstawić do wrzącej łaźni wodnej na 5 min.
2. Po oziębieniu w strumieniu bieżącej wody, roztwór zmienia barwę i mętnieje.
3. Opisać wynik próby.

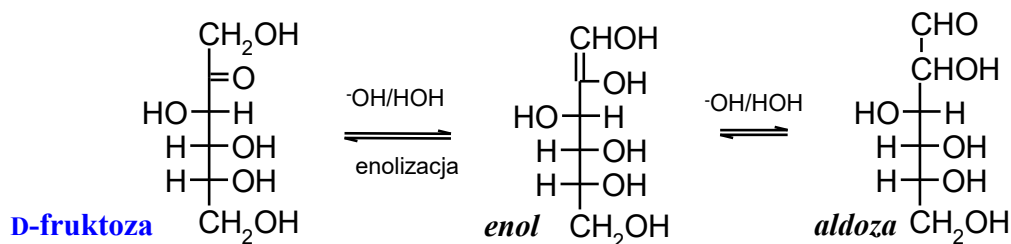
Odczynniki:

- odczynnik Benedicta: (patrz roz. 4.1)

4.7.3. Odróżnianie ketoz od aldoz

Nie jest możliwe jednoznaczne odróżnienie aldoz, które zawierają grupę aldehydową, od ketoz, które zawierają grupę ketonową, w próbach redukcyjnych cukrów (omówionych w rozdz. 4.7.2). Większość ketoz, np. fruktoza, ulega tautomerii keto-enolowej.

Wynikiem tej izomeryzacji jest przekształcenie ketozy w enol, a następnie utworzenie aldozy (formy aldehydowej cukru), która może ulec utlenieniu do kwasu aldonowego.

Reakcją odróżniającą ketozy od aldozy jest próba z wodą bromową, której pozytywny wynik dają wyłącznie aldozy.

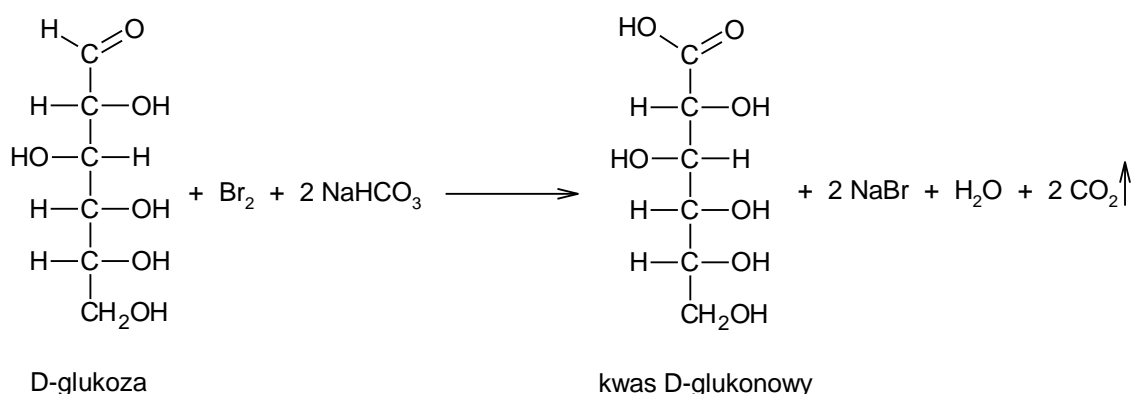
Z kolei, w próbie Seliwanowa oraz w reakcji z mocznikiem w obecności kwasu solnego czy ZnCl_2 reagują ketozy.

4.7.3.1. Próba z wodą bromową

Reakcja z wodą bromową jest przeprowadzona w obecności wodorowęglanu sodu, NaHCO_3 . Jest selektywną próbą pozwalającą wykryć aldozy, a odbarwienie wody bromowej w przypadku ich obecności następuje prawie natychmiast. Ketozy nie reagują w tych warunkach. Produktem utleniania aldozy jest kwas aldonowy, np. glukoza utlenia się do kwasu D-glukonowego.

Wykonanie:

1. Do probówki wlać około 2 ml próbki i dodać 1 ml 10% roztworu NaHCO_3 oraz 1 ml wody bromowej.
2. Odbarwienie się próbki, najpóźniej po około 2 minutach, świadczy o obecności aldozy.
3. Opisać wynik próby.

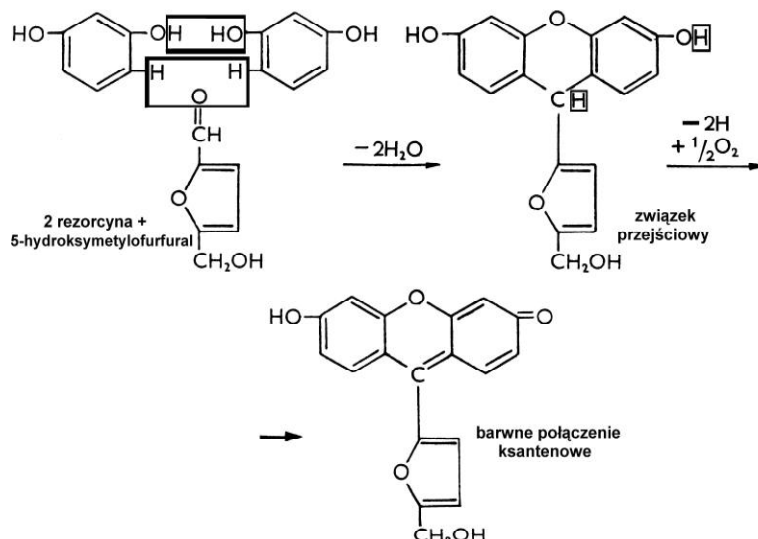
Rys. 4.7.4.1. Reakcja glukozy z wodą bromową

Odczynniki:

- woda bromowa
- 10% roztwór NaHCO_3

4.7.3.2. Próba Seliwanowa

Dodatni odczyn Seliwanowa wykazują ketozy. Po odwodnieniu tych cukrów w obecności stężonego kwasu solnego powstaje furfural lub 5-hydroksymetylofurfural (Rys. 4.7.1.1), które z rezorcyną tworzą barwne kompleksy. Inne cukry dają dodatni odczyn Seliwanowa po dłuższym ogrzewaniu.

Rys. 4.7.4.2. Reakcja Seliwanowa

Wykonanie:

1. Do 1 ml odczynnika Seliwanowa dodać 1 ml badanego roztworu cukru. Zmieszać i wstawić do wrzącej łaźni wodnej na 1-2 min.
2. Wyjąć i oziębic. Pojawienie się czerwonego zabarwienia świadczy o obecności ketozy.
3. Opisać wynik próby.

Odczynniki:

- odczynnik Seliwanowa (rezorcyna rozpuszczona w HCl)

4.7.3.3. Próba z mocznikiem i chlorkiem cynku

Pod wpływem ogrzewania z roztworem mocznika w kwasie siarkowym w obecności ZnCl₂ ketozy tworzą połączenie o barwie niebieskozielonej. Odczyn dodatni w tej próbie dają ketoheksozy w stanie wolnym lub związanym np. w sacharozie. Aldoheksozy w tych warunkach dają zabarwienie czerwone dopiero po dłuższym ogrzewaniu.

Wykonanie:

1. Do probówki dodać 1 ml roztworu badanego cukru oraz 3 ml odczynnika, a następnie ogrzewać przez kilka minut.
2. Niebieskozielone zabarwienie roztworu wskazuje na obecność ketoheksozy.
3. Opisać wynik próby.

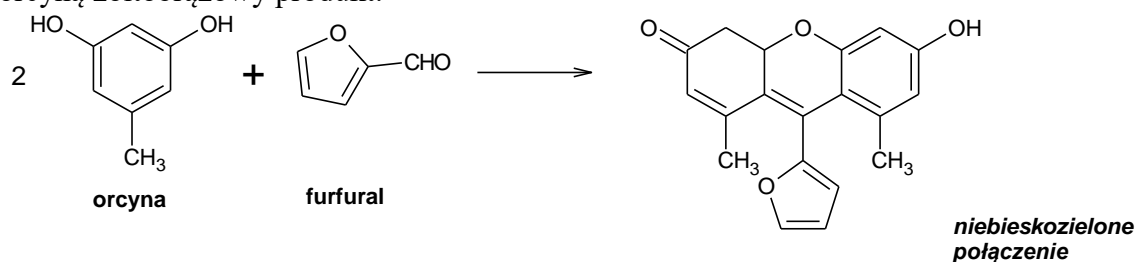
Odczynnik:

- odczynnik z mocznikiem i chlorkiem cynku (4 g mocznika, 0,2 g ZnCl₂ rozpuścić w 10 ml 40% kwasu siarkowego(VI))

4.7.4. Odróżnianie pentoz od heksoz

4.7.4.1. Próba Biała na pentozy

Próba Biała również wykorzystuje reakcję odwodornienia cukru (pentozy) do furfuralu (Rys. 4.7.1.1) pod wpływem stężonego kwasu chlorowodorowego. Powstały furfural reaguje z orcyną, tworząc kompleks o **niebieskozielonym zabarwieniu**. Deoksyryboza oraz ryboza związana z zasadami pirymidynowymi dają bardzo słaby odczyn. Natomiast heksozy tworzą z orcyną żółtobrazowy produkt.

Rys. 4.7.5.1. Próba Biała

Wykonanie:

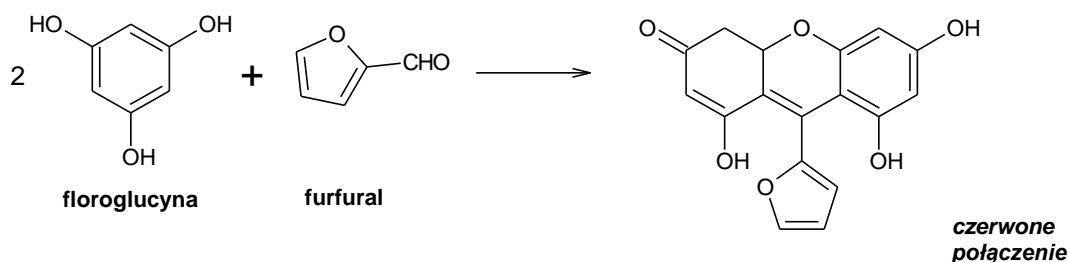
1. Do próbki dodać 1 ml roztworu badanego cukru oraz 1-2 ml odczynnika Biała oraz 1-2 krople roztworu FeCl_3 , a po ostrożnym wymieszaniu zawartości próbki wstawić do łaźni wodnej i utrzymywać we wrzeniu około 5 minut.
2. Obserwować kolor pojawiającego się zabarwienia, pamiętając, że w obecności pentoz powstaje niebieskozielony kompleks.
3. Opisać wynik próby.

Odczynniki:

- odczynnik Biała (w 100 ml stężonego kwasu solnego rozpuścić 0,5 g orcyny (lub 0,2% roztwór orcyny w 20% roztworze HCl))
- 1% roztwór chlorku żelaza (III)

4.7.4.2. Reakcja z floroglucyną

Pentozy pod wpływem ogrzewania z kwasem solnym przekształcają się w furfural, który z floroglucyną daje produkt kondensacji o **barwie od różowej do fioletkowiśniowej**.

Rys. 4.7.5.2. Reakcja z floroglucyną

Wykonanie:

1. Do próbki dodać 1 ml roztworu badanego cukru. Następnie do próbki dodać 2 ml stężonego HCl i 4 krople roztworu floroglucyny.
2. Probówki umieścić we wrzącej łaźni wodnej.
3. Opisać wynik próby.

Odczynniki:

- *stężony kwas solny*
- *roztwór fluoroglucyny (2% etanolewy roztwór floroglucyny)*

4.7.4.3. Reakcja Taubera z benzydynam

Reakcja ta może być stosowana do wykrywania pentoz w mieszaninach (np. w moczu), gdyż obecność innych związków nie ma wpływu na wynik reakcji. Heksozy w powyższych reakcjach dają zabarwienie żółte lub brunatne, dzięki czemu można odróżnić pentozy od heksoz.

Wykonanie:

Uwaga: Reakcję prowadzi się tylko w uzasadnionych przypadkach po porozumieniu z asystentem!

Do 1 ml roztworu cukru dodać 1 ml odczynnika Taubera. Obserwować zabarwienie, w razie konieczności ogrzać do wrzenia. Wystąpienie czerwono-żółtego zabarwienia świadczy o obecności pentozy.

Odczynnik:

- *odczynnik Taubera (0,5 g benzydiny rozpuścić w roztworze 80 ml etanolu (absolutnego) i 20 ml lodowatego kwasu octowego)*

4.7.4.4. Próba Dischego na deoksyrybozę

Deoksyryboza ogrzewana w środowisku silnie kwaśnym odwadnia się do furfuralu, który tworzy niebieski kompleks z difenylaminą. Ryboza i inne pentozy nie dają tego odczynu.

Wykonanie:

1. Do próbki dodać 1 ml badanego cukru oraz 1 ml odczynnika Dischego, zamieszać i wstawić na okres 10 minut do wrzącej łaźni wodnej.
2. Obserwować kolor pojawiającego się zabarwienia.
3. Opisać wynik próby.

Odczynnik:

- odczynnik Dischego (1 g difenylaminy rozpuścić w 2,5 ml stężonego kwasu siarkowego (VI) i uzupełnić do 100 ml kwasem octowym lodowatym)

4.7.5. Odróżnianie monosacharydów od disacharydów

4.7.5.1. Reakcja z molibdenianem amonu

Próba ta pozwala na odróżnienie cukrów prostych od cukrów złożonych. Monosacharydy redukują obojętny roztwór molibdenianu amonu w podwyższonej temperaturze, wskutek czego roztwór przyjmuje zielone lub niebieskie zabarwienie. Przebieg reakcji hamuje obecność zasad. Cukry złożone nie dają zabarwienia. Jedynie maltoza ogrzewana przez 5 minut daje zabarwienie jasnozielone. Pozytywny wynik przy dłuższym ogrzewaniu dają też glicerol, kwas szczawiowy i winowy.

Wykonanie:

1. Do próbki dodać 1 ml badanego cukru oraz 1 ml odczynnika, zamieszać i wstawić na okres 3 minut do wrzącej łaźni wodnej.
2. Obserwować kolor pojawiającego się zabarwienia. Pojawienie się niebieskiego zabarwienia wskazuje na obecność cukru prostego.
3. Opisać wynik próby.

Odczynnik:

- 8% r-r molibdenianu(VI) amonu.

4.7.5.2. Próba Barfoeda

Próba ta pozwala na odróżnienie monosacharydów od disacharydów redukujących na podstawie reakcji redukcji w środowisku lekko kwaśnym. Monosacharydy łatwo wykazują właściwości redukujące, natomiast disacharydy dopiero po dłuższym ogrzewaniu, gdy zostanie rozerwane wiązanie glikozydowe.

Wykonanie:

1. Do 1 ml odczynnika Barfoeda dodać 1 ml roztworu cukru i po wymieszaniu wstawić do łaźni wodnej na 3 min.
2. Pojawia się czerwony osad tlenku miedziawego (Cu_2O) w próbce z monosacharydem, a w próbkach z disacharydami dopiero po ogrzewaniu kilkunastominutowym.

Odczynnik:

- odczynnik Barfoeda (13,3 g octanu miedzi rozpuścić w 200 ml wody, przesączyć i dodać 1,8 ml kwasu octowego lodowatego)

5. OTRZYMANIE KRystalicznych Pochodnych

Po wykryciu grup funkcyjnych kolejnym etapem jest otrzymanie pochodnej (lub pochodnych) badanego związku. Zsyntezowany nowy związek należy oczyścić i oznaczyć jego temperaturę topnienia. Wybierając odpowiednią pochodną należy wziąć pod uwagę następujące elementy:

- a) wybrana pochodna powinna być ciałem stałym krystalicznym o temperaturze topnienia w zakresie 50-250 °C - związki niskotopliwe wykazują często skłonności do wydzielania się w formie oleju i trudno krystalizują, natomiast związki o wysokich temperaturach topnienia zwykle ulegają rozkładowi, co utrudnia oznaczenie właściwej temperatury topnienia,
- b) wybrana pochodna powinna tworzyć się łatwo, z dobrą wydajnością i nie powodować trudności przy oczyszczaniu,
- c) wybrana pochodna powinna charakteryzować się właściwościami zdecydowanie różnymi od właściwości substancji wyjściowej (szczególnie istotne są wyraźne różnice w temperaturach topnienia),

d) wybrana pochodna powinna wyraźnie różnić się temperaturą topnienia od pochodnej związku najbardziej zbliżonego w swoich własnościach do badanej substancji.

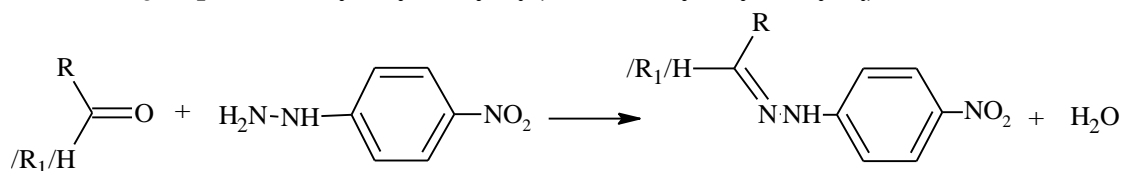
5.1. Otrzymywanie krystalicznych pochodnych aldehydów i ketonów

Po stwierdzeniu obecności grupy karbonylowej należy otrzymać pochodną badanego związku i określić jej temperaturę topnienia. Do otrzymania pochodnych aldehydów i ketonów stosujemy: fenylohydrazon, 2,4-dinitrofenylohydrazon, *p*-nitrofenylohydrazon, chlorowodorek semikarbazydu, chlorowodorek hydroksyloaminy. Do identyfikacji aldehydów wykorzystuje się także reakcję kondensacji z dimedonem, której nie dają ketony.

5.1.1. Reakcja z 2,4-dinitrofenylohydrazyną

Otrzymywanie 2,4-dinitrofenylohydrazonów opisano przy wykrywaniu grupy funkcyjnej (rozdz. 4.1.1).

5.1.2. Reakcja z *p*-nitrofenylohydrazyną (4-nitrofenylohydrazyną)

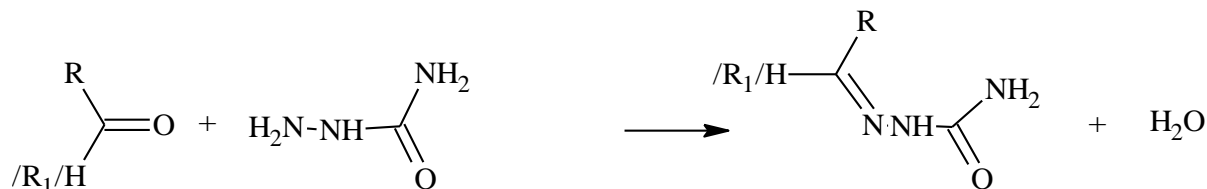
Wykonanie pochodnej:

Do kolby okrągłodennej odmierza się 0,5 g aldehydu lub ketonu, 0,5 g *p*-nitrofenylohydrazyny i 0,3 ml (2 krople) lodowatego kwasu octowego, miesza się i dodaje 10 ml etanolu. Następnie kolbę zamyka się chłodnicą zwrotną i całość ogrzewa się 5 minut we wrzeniu. Po ochłodzeniu wytrąca się *p*-nitrofenylohydrazon, który po przesączeniu krystalizuje się z etanolu.

Odczynniki:

- *p*-Nitrofenylohydrazyna
- Kwas octowy lodowaty
- Etanol

5.1.3. Reakcja z chlorowodorkiem semikarbazydu

Wykonanie pochodnej:

a) Aldehydy i ketony rozpuszczalne w wodzie:

W kolbie okrągłodennej umieszcza się 0,8 g (1 ml) związku karbonylowego, 1 g chlorowodoru semikarbazydu, 1 ml wody i 1,5 g octanu sodu. Następnie kolbę

zamyka się chłodnicą zwrotną i całość ogrzewa się 5-7 minut w łaźni wodnej. Następnie pozostawia do ochłodzenia. Wydzielone kryształy semikarbazonu odsąca się i krystalizuje z wody lub rozcieńczonego etanolu (lub metanolu).

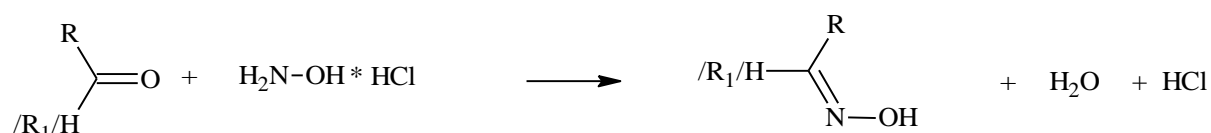
b) Aldehydy i ketony nierozpuszczalne w wodzie:

W kolbie okrągłodennej rozpuszcza się 0,8 g badanego związku w 10 ml etanolu i dodaje się wody do pierwszego zmętnienia. Następnie dodaje się 1 g chlorowodoru semikarbazyny, 1,5 g octanu sodu. Kolbę zamyka się chłodnicą zwrotną i ogrzewa. Dalej postępuje się jak w punkcie a.

Odczynniki:

- Chlorowodorek semikarbazyny
- Octan sodu

5.1.4. Reakcja z chlorowodorkiem hydroksyloaminy (oksymy)

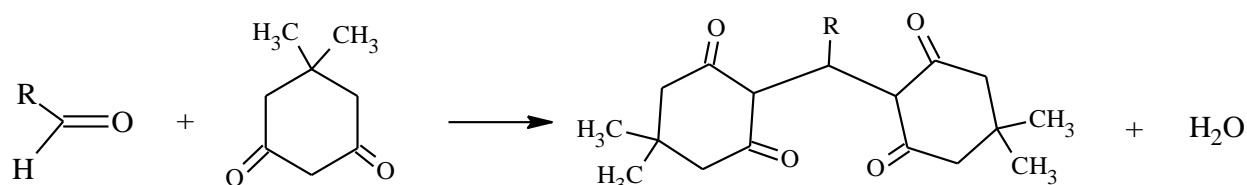
Wykonanie pochodnej:

W kolbie okrągłodennej rozpuszcza się 0,5 g chlorowodoru hydroksyloaminy w 3 ml wody, dodaje się 2 ml 10% wodorotlenku sodu i 0,2 g związku karbonylowego. Jeżeli substancja jest nierozpuszczalna w wodzie, wówczas dodaje się etanolu aż do uzyskania klarownego roztworu. Kolbę zaopatruje się w chłodnicę zwrotną i ogrzewa w temperaturze około 100 °C przez 20 minut. Następnie chłodzi się, a po wytrąceniu oksymu sący się go pod zmniejszonym ciśnieniem. Jeśli osad nie chce się wytrącić to dodaje się wody do zmętnienia. Otrzymaną pochodną krystalizuje się z etanolu.

Odczynniki:

- Chlorowodorek hydroksyloaminy
- Wodorotlenku sodu 10% r-r

5.1.5. Kondensacja aldehydów z dimedonem

Wykonanie pochodnej:

W kolbie okrągłodennej, zaopatrzonej w chłodnicę zwrotną, umieszcza się 0,1 g aldehydu, 4 ml 50% etanolu, 0,4 g dimedonu oraz 1 kroplę piperydyny. Całość ogrzewa do wrzenia przez 5-10 min. Jeżeli po 10 min. nie wydzieli się osad, należy dodać parę kropli wody,

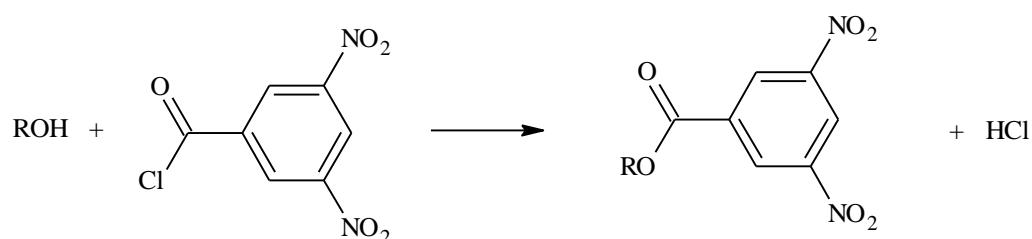
aż do pojawienia się zmętnienia. Po ochłodzeniu odsącza się wydzielony osad, przemywa około 2 ml 50% dobrze oziębionego etanolu i następnie oczyszcza poprzez krystalizację z 50% etanolu (lub metanolu).

Odczynniki:

- *Dimedon*
- *Etanol 50%*
- *Piperydyna*

5.2. Otrzymywanie krystalicznych pochodnych alkoholi

5.2.1. Reakcja z chlorkiem 3,5-dinitrobenzoesowym

Wykonanie pochodnej:

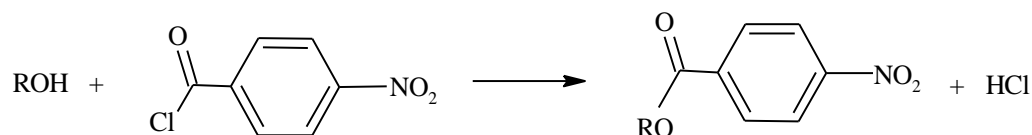
Uwaga ! Reakcję należy wykonać pod dygestorium !

W kolbie okrągłodennej o pojemności 50 ml umieszcza się 0,5 g chlorku 3,5-dinitrobenzoilu i 2 ml badanego alkoholu. Całość ogrzewa się pod chłodnicą zwrotną, zaopatrzoną w rurkę z CaCl_2 , przez 5-30 minut w temperaturze około 100 °C (można na łaźni wodnej). Następnie dodaje się 10 ml wody i chłodzi w lodzie aż do wytrącenia się osadu. Po odsączeniu osad przemywa się 10 ml 5% węgla sodu, potem wodą do odczynu obojętnego i oczyszcza przez krystalizację z etanolu.

Odczynniki:

- *Chlorek 3,5-dinitrobenzoesowy (chlorek 3,5-dinitrobenzoilu)*
- *Węgiel sodu 5%*

5.2.2. Reakcja z chlorkiem benzoilu (lub chlorkiem 4-nitrobenzoilu)

Wykonanie pochodnej:

Uwaga ! Reakcję należy wykonać pod dygestorium !

W kolbie okrągłodennej o pojemności 50 ml (lub 100 ml) połączonej z chłodnicą zwrotną rozpuszcza się 0,8 g (1 ml) badanego alkoholu w 3 ml bezwodnej pirydyny, następnie dodaje

się 0,5 g chlorku benzoilu (lub chlorku 4-nitrobenzoilu) i dokładnie miesza. W zależności od tego jaki mamy alkohol dostosowujemy odpowiedni czas i temperaturę reakcji:

Alkohol I-rzędowy – 10 min. ogrzewa się na łaźni wodnej (lub bezpośrednio w koszu grzejnym do 100 °C).

Alkohol II-rzędowy – 30 min. ogrzewa się na łaźni wodnej (lub bezpośrednio w koszu grzejnym do 100 °C).

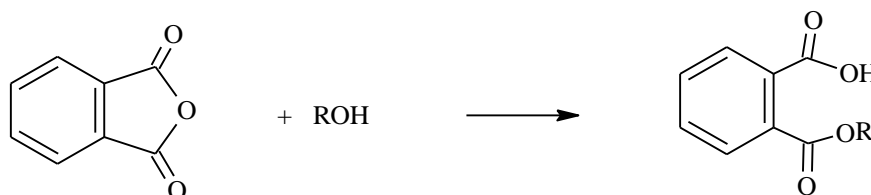
Alkohol III-rzędowy – reakcję prowadzi się w temperaturze pokojowej pozostawiając mieszaninę reakcyjną przez kilka godzin.

Następnie mieszaninę reakcyjną wylewa się do 10 ml wody i chłodzi w lodzie aż do wytrącenia osadu. Wydzielony osad odsącza się, przemywa 5 ml 5% węglanu sodu, a następnie wodą do reakcji obojętnej i krystalizuje z etanolu (lub metanolu).

Odczynniki:

- Pirydyna bezwodna (nad KOH)
- Chlorek benzoilu (lub chlorek 4-nitrobenzoilu)
- Węglan sodu 5%

5.2.3. Reakcja z bezwodnikiem kwasu ftalowego

Wykonanie pochodnej:

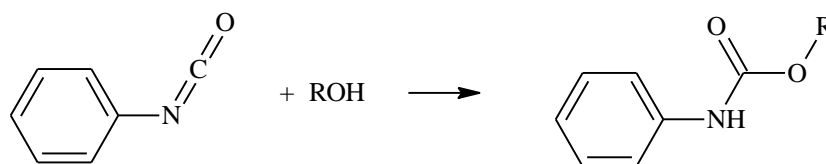
W kolbie okrągłodennej, zaopatrzonej w chłodnicę zwrotną i rurkę z CaCl₂, umieszcza się 0,5 g bezwodnika kwasu ftalowego i 0,4 g (0,5 ml) badanego alkoholu. Następnie całość ogrzewa się przez 3-30 minut na płaszczu grzewczym w temperaturze 100 °C. Po ochłodzeniu odsącza się wydzielony osad i krystalizuje z etanolu (lub metanolu).

Odczynniki:

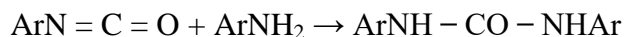
- *Bezwodnik kwasu ftalowego*

5.2.4. Reakcja z izocyjanianem fenylu

Metoda otrzymywania uretanów jest szczególnie polecana dla alkoholi nierozpuszczalnych w wodzie.

Reakcję należy bezwzględnie prowadzić w warunkach bezwodnych. Izocyjaniany ulegają bowiem bardzo łatwo hydrolizie, w wyniku której powstają jako produkty uboczne aryłowe pochodne mocznika. Pochodne te utrudniają wyodrębnienie i oczyszczenie uretanów.

Otrzymanie krystalicznej pochodnej:

Uwaga ! Reakcję należy wykonać pod dygestorium !

W kolbie okrągłodennej o pojemności 50 ml (lub 100 ml) połączonej z chłodnicą zwrotną, zaopatrzoną w rurkę z CaCl_2 , umieszcza się 1 g badanego alkoholu i 0,5 g izocyjanianu fenylu. Całości ogrzewa się przez 5-10 min na łaźni wodnej umieszczonej w koszu grzejnym. Następnie zawartość kolby chłodzi się w zlewce z lodem do wytrącenia osadu, który sączy się pod zmniejszonym ciśnieniem. Otrzymany uretan krystalizuje się z eteru naftowego (5-10 ml).

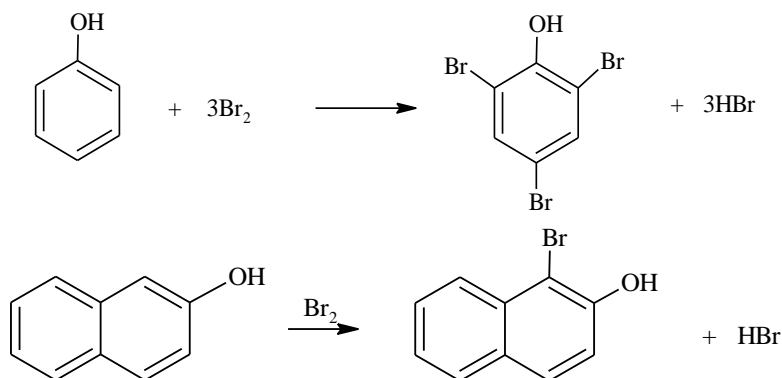
Odczynniki:

- Izocyjanian fenylu
- Eter naftowy

5.3. Otrzymywanie krystalicznych pochodnych fenoli

Fenole, podobnie jak alkohole, mogą być przeprowadzone w następujące pochodne: fenylouretany, octany, benzoesany, 3,5-dinitrobenzoesany w sposób podany poprzednio (patrz krystaliczne pochodne alkoholi).

5.3.1. Otrzymywanie bromopochodnych

Wykonanie pochodnej:

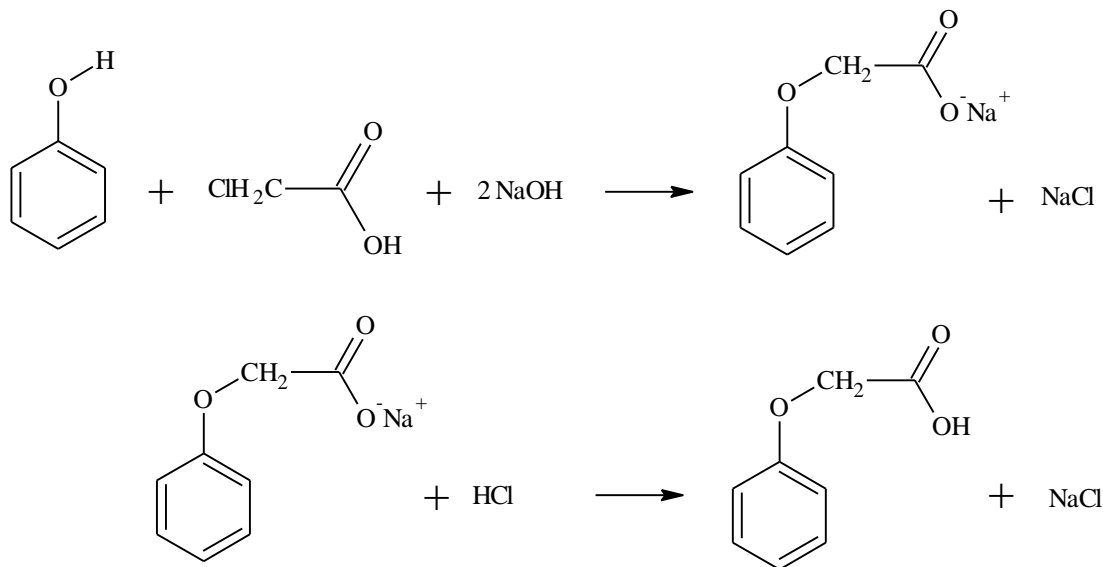
Do roztworu 0,35 g fenolu rozpuszczonego w wodzie (względnie w acetonie, etanolu lub dioksanie) wprowadza się odczynnik z bromem. Następnie wlewa się około 17 ml wody i należy mocno wytrząsnąć. Wydzielony osad po odsączeniu przemywa się roztworem wodorowęglanu sodu (lub wodorosiarczynu sodu), następnie wodą i krystalizuje z etanolu.

Odczynniki:

- Bromek potasu
- brom

Przygotowanie odczynnika z bromem: W 33 ml wody rozpuścić 5 g bromku potasu i dodać 3,3 g bromu, a następnie wszystko wytrząsnąć.

5.3.2. Otrzymywanie kwasów aryloksyoctowych

Wykonanie pochodnej:

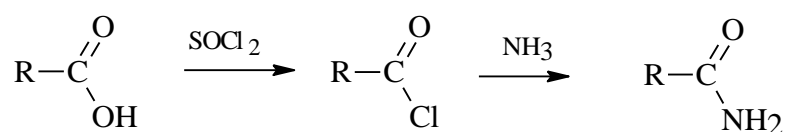
W kolbie okrągłodennej rozpuszcza się 1 g badanej substancji w 4 ml 10 N roztworu wodorotlenku sodu i dodaje się wcześniej przygotowany roztwór - 1,25 g kwasu chlorooctowego rozpuszczonego w 2 ml wody. Kolbę zaopatruje się w chłodnicę zwrotną i grzeje na łaźni wodnej przez 1 godzinę. Następnie roztwór chłodzi się, dodaje się do niego 10 ml wody i zakwasza się kwasem solnym (odczyn należy sprawdzić papierkiem uniwersalnym). Mieszaninę ekstrahuje się 3 razy po 20 ml eterem. Wyciągi eterowe łączy się i wytrząsa się z 10 ml wody, a następnie z 25 ml 5% roztworem węgla sodowego. Alkaliczny wodny roztwór zakwasza się ostrożnie rozcieńczonym kwasem solnym, a wydzielony kwas aryloksyoctowy odsącza się i krystalizuje z wody.

Odczynniki:

- Wodorotlenek sodu 10 N
- Kwas chlorooctowy (kwas 2-chlorooctowy)
- Kwas solny
- Eter etylowy
- Wodorowęglan sodu 5%

5.4. Otrzymanie krystalicznych pochodnych kwasów karboksylowych

5.4.1. Otrzymywanie amidów

Wykonanie pochodnej (metoda I):

Uwaga: Reakcję należy wykonać pod dygestorium!

Chlorek kwasowy: W kolbce okrągłodennej ze szlifem o pojemności 50 ml umieszcza się 1 g badanego kwasu i ostrożnie dodaje 5 ml chlorku tionylu. Następnie mieszaninę ogrzewa się pod chłodnicą zwrotną (zabezpieczoną przed dostępem wilgoci) na łaźni wodnej przez 20-30 minut. Po tym czasie oddestylowuje się nadmiar chlorku tionylu.

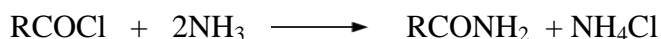
Amid: Chlorek kwasowy po ochłodzeniu ostrożnie wlewa się do około 15 ml, uprzednio ochłodzonego w lodzie, stężonego amoniaku. Wydzielony osad amidu odsącza się, przemywa wodą i suszy. Amid oczyszcza się poprzez krystalizację z wody lub uwodnionego etanolu (lub metanolu).

Uwaga:

- 1) Jeżeli temperatura chlorku kwasowego jest zbliżona do temperatury wrzenia SOCl_2 , wówczas można go rozłożyć przez dodanie kwasu mrówkowego:

- 2) W przypadku gdy kwasy nie reagują z chlorkiem tionylu, chlorek badanego kwasu można również otrzymać, stosując do reakcji pentachlorek fosforu (chlorek fosforu(V)).

Odczynniki:

- Chlorek tionylu
- Amoniak stężony

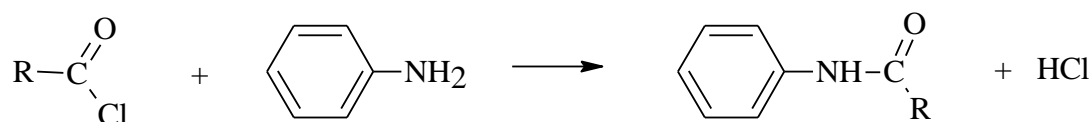
Wykonanie pochodnej (metoda II):

W kolbie okrągłodennej umieszcza się 1 g badanego kwasu i 1 g PCl_5 . Całość ogrzewa się pod chłodnicą zwrotną przez kilka minut. Po oziębieniu dodaje się kroplami 5 ml stężonego amoniaku. Wytrącający się osad należy rozdrobnić za pomocą bagietki, dodać do niego wody i odsączyć. Otrzymany amid przemyć wodą od resztek chlorowodoru i tlenochlorku fosforu, osuszyć i oczyścić przez krystalizację z wody lub uwodnionego etanolu (lub metanolu).

Odczynniki:

- Pentachlorek fosforu
- Amoniak stężony

5.4.2. Anilidy (z aniliny lub p-toluidydy)

Wykonanie pochodnej:

Uwaga: Reakcję należy wykonać pod dygestorium!

Do ochłodzonego chlorku kwasowego otrzymanego z 1 g badanego kwasu (wg przepisu z 5.4.1), dodaje się 1-2 g odpowiedniej aminy: aniliny lub p-toluidyny (4-metyloaniliny) w 30 ml toluenu i ogrzewa na łaźni wodnej przez kilka minut. Ochłodzony roztwór przenosi

się do rozdzielnika i przemywa kolejno 2 ml wody, 5 ml 5% HCl, 5 ml 5% NaHCO₃ i w końcu wodą do odczynu obojętnego. Po oddzieleniu warstwy toluenowej i osuszeniu nad bezwodnym siarczanem sodu, odparowuje się rozpuszczalnik, a wydzielony anilid krystalizuje z wody lub alkoholu.

Uwaga:

W przypadku małej rozpuszczalności odpowiedniego anilidu w toluenie wytrąca się on z roztworem od razu w toku reakcji. Wówczas osad odsącza się, przemywa 5% HCl i wodą do odczynu obojętnego, a następnie oczyszcza przez krystalizację.

Odczynniki:

- Chlorek badanego kwasu (otrzymany wg wcześniejszego przepisu)
- Anilina (lub *p*-toluidyna)
- Toluen
- Kwas solny 5%
- Wodorowęglan sodu 5%
- Siarczan sodu bezwodny

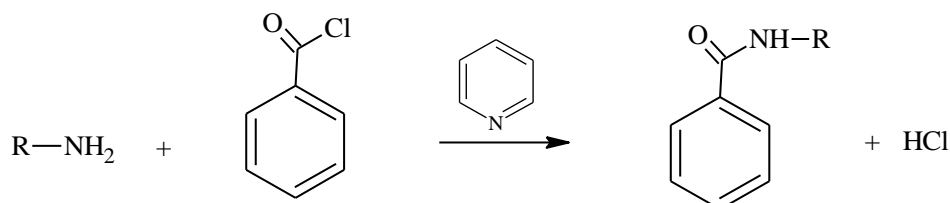
5.5. Otrzymywanie krystalicznych pochodnych amin

W celu identyfikacji amin I- i II-rzędowych najczęściej przeprowadza się je w acetylo- i benzoilopochodne, bądź w benzeno- lub *p*-toluenosulfonamidy.

Z amin I-, II- i III-rzędowych można otrzymać pochodne w postaci soli kwasu pikrynowego.

Otrzymywanie pochodnych benzoilowych metodą Schotten-Baumanna, jak również otrzymywanie pochodnych sulfonamidowych, opisano przy wykrywaniu grupy aminowej.

5.5.1. Benzoilowanie wobec pirydyny

Wykonanie pochodnej:

Uwaga! Reakcję należy wykonać pod dygestorium!

W kolbie okrągłodennej rozpuszcza się 0,5 g aminy w 5 ml suchej pirydyny (pirydyna nad KOH), a następnie dodaje kroplami 0,5 ml chlorku benzoilu. Kolbę umieszcza się pod chłodnicą zwrotną i ogrzewa na łaźni wodnej w temp. 60-70 °C przez 30-40 minut. Po ochłodzeniu wlewa się około 50 ml wody, wydzielony osad odsącza i przemywa się 5% HCl do zaniku zapachu pirydyny, a następnie H₂O. Otrzymaną pochodną krystalizuje się z heksanu lub octanu etylu.

Odczynniki:

- Pirydyna sucha (nad KOH)

- *Chlorek benzoilu*
- *Kwas solny 5%*

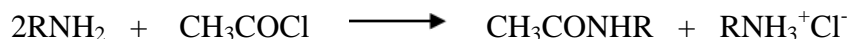
5.5.2. Pochodne acetylowe

Aminy I i II-rzędowe ulegają acetylowaniu w reakcji z:

a) bezwodnikiem octowym:

b) chlorkiem acetylu:

Mniej korzystne jest stosowanie chlorku acetylu, ponieważ równocześnie powstaje równoważna ilość chlorowodoru aminy:

Wykonanie pochodnej:

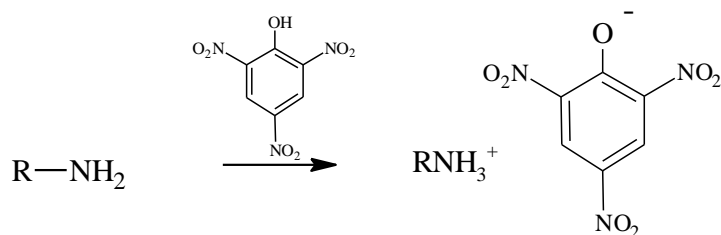
W 50 ml kolbie okrągłodennej zaopatrzonej w chłodnicę zwrotną ogrzewa się 1 g aminy i 4-5 ml bezwodnika octowego w ciągu 15–20 min. Po oziębieniu mieszaninę wlewa się do około 25 ml wody i chłodzi, następnie zobojętnia się węglanem sodu. Wydzielony osad po odsączeniu oczyszcza się za pomocą krystalizacji z wody lub etanolu.

Odczynniki:

- *Bezwodnik octowy*
- *Węglan sodu*

5.5.3. Sole kwasu pikrynowego

Aminy I-, II- i III-rzędowe tworzą z kwasem pikrynowym (2,4,6-trinitrofenolem) krystaliczne sole, które mają charakterystyczne temperatury topnienia.

Wykonanie pochodnej:

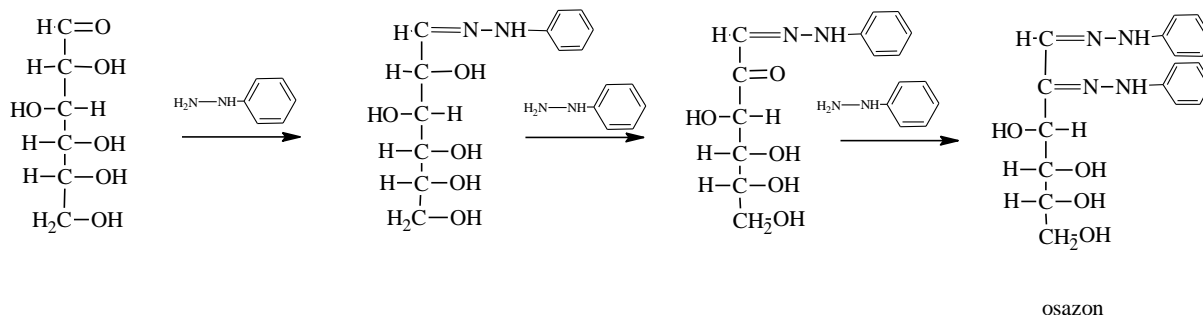
W kolbie okrągłodennej zaopatrzonej w chłodnicę zwrotną rozpuszcza się 0,5 g aminy w 5 ml etanolu i dodaje się 5 ml nasyconego alkoholowego roztworu kwasu pikrynowego. Mieszaninę ogrzewa się na łaźni wodnej przez 5 min. i pozostawia do ochłodzenia. Wytrąconą sól odsącza się i krystalizuje z wody lub etanolu.

Odczynniki:

- *Etanol*
- *Kwas pikrynowy (r-r nasycony w etanolu)*

5.6. Otrzymywanie krystalicznych pochodnych cukrów

5.6.1. Tworzenie osazonów

Powstałe osazony oraz czas tworzenia ich związków umożliwiają identyfikację badanego cukru.

Wykonanie próby:

W probówce umieszcza się 0,2 g badanej substancji, 0,4 g chlorowodoru fenylohydrazyny, 0,6 g krystalicznego octanu sodu i 4 ml wody destylowanej. Po zmieszaniu, probówkę należy zamknąć korkiem z małym otworem i ogrzewać w zlewce z wrzącą wodą.

Probówkę należy co pewien czas wstrząsnąć i obserwować, po ilu minutach od chwili zanurzenia we wrzącej wodzie pojawi się żółty osad osazonu (patrz Tabela 5.6.1).

Tabela 5.6.1. Charakterystyka cukrów.

Nazwa związku	temp. rozkładu(°C)	osazon	
		t.t. (°C)	czas tworzenia się (minuty)
D-ryboza	95	166	10
maltoza (uwodniona)	100	206	
D-fruktoza	104	205	2
D-mannoza	130-131	205	0,5
D-ksyloza	145	163	7
D-glukoza (bezwodna)	146	203	4-5
L-arabinoza	160	166	10
maltoza (bezwodna)	160	206	grzać 30 minut, osad wypada po ochłodzeniu
D-galaktoza	165	201	15-19
sacharoza	187	205	35-43
laktoza	201	200	osad wypada po ochłodzeniu

Odczynniki:

- Chlorowodorek fenylohydrazyny
- Octan sodu

6. ANALIZA SPEKTRALNA ZWIĄZKÓW ORGANICZNYCH

Metoda analityczna, zajmująca się generowaniem i analizą widm powstających w wyniku oddziaływania promieniowania elektromagnetycznego z materią, będącą zbiorowiskiem atomów i cząstek to spektroskopia. Opiera się ona na zjawisku selektywnej absorpcji promieniowania przez badaną próbkę. Metody spektroskopowe ze względu na rodzaj użytego promieniowania dzieli się na spektroskopię **UV, VIS, IR i NMR** (Tabela 6.1, Rys. 6.1.).

Tabela 6.1. Rodzaje spektrometrii i parametry użytego w nich promieniowania elektromagnetycznego

Rodzaj spektroskopii	Promieniowanie elektromagnetyczne	Skala stosowana na widmach	Zakres długości fali [m]
NMR	Radiowe, mikrofałe	$\delta = 0 - 12$ ppm (^1H NMR) $\delta = 0 - 250$ ppm (^{13}C NMR)	$>5 \cdot 10^{-4}$
IR	Podczerwone	$1/\lambda = 4000 - 600$ cm^{-1}	$0.25 - 1.7 \cdot 10^{-5}$
VIS	Widzialne	$\lambda = 400 - 800$ nm	$4 - 8 \cdot 10^{-7}$
UV	Nadfioletowe	$\lambda = 200 - 400$ nm	$2 - 4 \cdot 10^{-7}$

Energia cząsteczki może przybierać tylko pewne określone wartości i jest kwantowana. Cząsteczka może zaabsorbować kwant promieniowania elektromagnetycznego tylko wtedy, gdy jego energia jest równa różnicy pomiędzy dozwolonymi dla danej cząsteczki poziomami energetycznymi. Pochłonięte promieniowanie elektromagnetyczne powoduje przejście cząsteczki ze stanu podstawowego (E_0) do stanu wzbudzonego (E_1) (Rys. 6.1).

Zależność Planca:

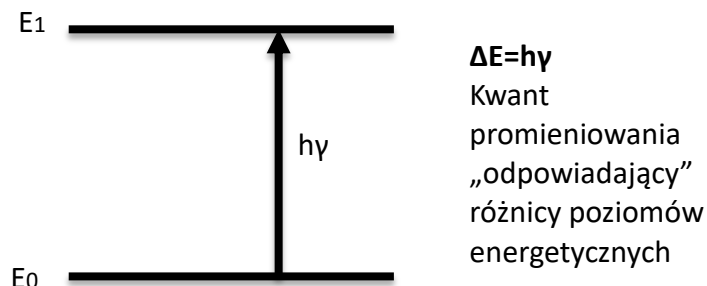
$$E = h \cdot \nu \quad (\text{lub } E = h \cdot c / \lambda)$$

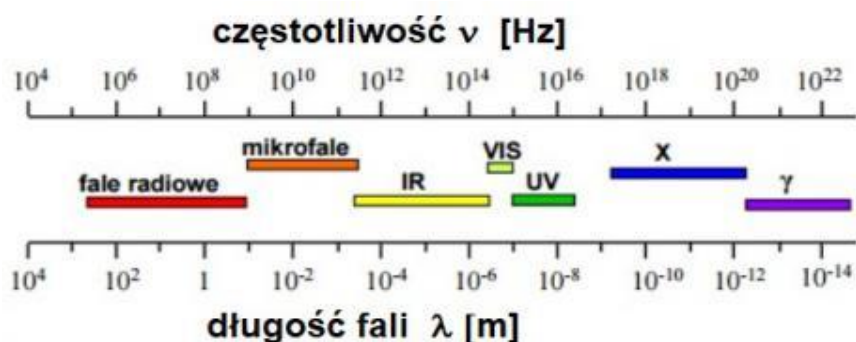
c - prędkość światła

h - stała Planca

λ - długość fali

ν - częstotliwość

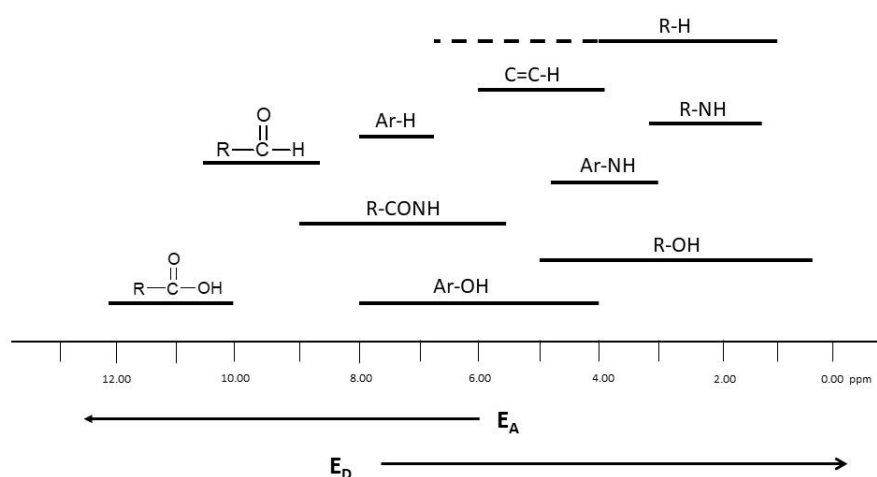
Rys. 6.1. Zakresy promieniowania elektromagnetycznego.

Spektroskopia Magnetycznego Rezonansu Jądrowego **NMR** (z ang. Nuclear Magnetic Resonance Spectroscopy) umożliwia określenie struktury badanego związku poprzez identyfikację położenia atomów. Absorpcja rejestrowana zależy od właściwości jąder atomowych wchodzących w skład cząsteczki. Spektroskopia NMR jest metodą użyteczną w określaniu nie tylko tożsamości, ale także czystości i struktury związków organicznych oraz w badaniu ich konformacji, dynamiki czy oddziaływań w roztworze. W spektroskopii NMR można obserwować jądra atomów posiadające niezerową wartość spinu. Spin równy zero posiadają jądra parzysto-parzyste (czyli parzysta liczba protonów i parzysta liczba neutronów np. ^{12}C , ^{14}N , ^{16}O). Spin równy $\frac{1}{2}$ posiadają jądra parzysto-nieparzyste np. ^1H , ^{13}C , ^{15}N , ^{19}F , ^{31}P .

^1H NMR – magnetyczny rezonans protonowy

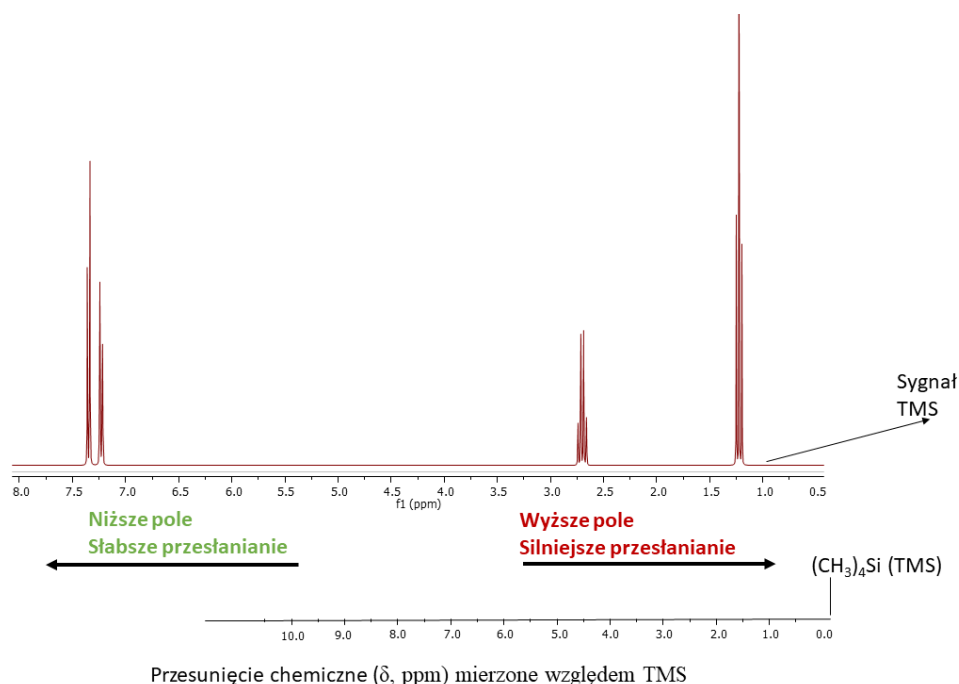
^{13}C NMR – magnetyczny rezonans węglowy

Wartość przesunięć chemicznych sygnałów w widmie ^1H NMR zależy od otoczenia chemicznego odpowiadających tym sygnałom protonów (Rys. 6.2):

Rys. 6.2. Przesunięcia chemiczne atomów wodoru występujących w cząsteczkach związków organicznych.

Podstawniki **elektronoakceptorowe** (E_A) - dezaktywujące (np. $-\text{NO}_2$, $-\text{COR}$, $-\text{COOH}$, $-\text{COOR}$, $-\text{CHO}$, fluorowce) znajdujące się w sąsiedztwie rozpatrywanego atomu (E_A) powodują przesunięcie sygnału w kierunku większych wartości skali przesunięć (słabsze przesłanianie), natomiast podstawniki **elektronodonorowe** (E_D) - aktywujące (np. $-\text{NH}_2$, $-\text{OH}$, $-\text{R}$, $-\text{Ar}$) wywołują efekt przeciwny (silniejsze przesłanianie) i powodują przesunięcie sygnału w kierunku mniejszych wartości skali przesunięć (Rys. 6.3)

Przesunięcie chemiczne (δ , ppm) mierzone względem TMS
Rys. 6.3. Wpływ podstawników na przesunięcie chemiczne.

Niniejszy materiał nie zastąpi podręcznika, nie zawiera opisu podstaw zjawiska NMR, ma jedynie służyć jako pomoc w praktycznej interpretacji widm.

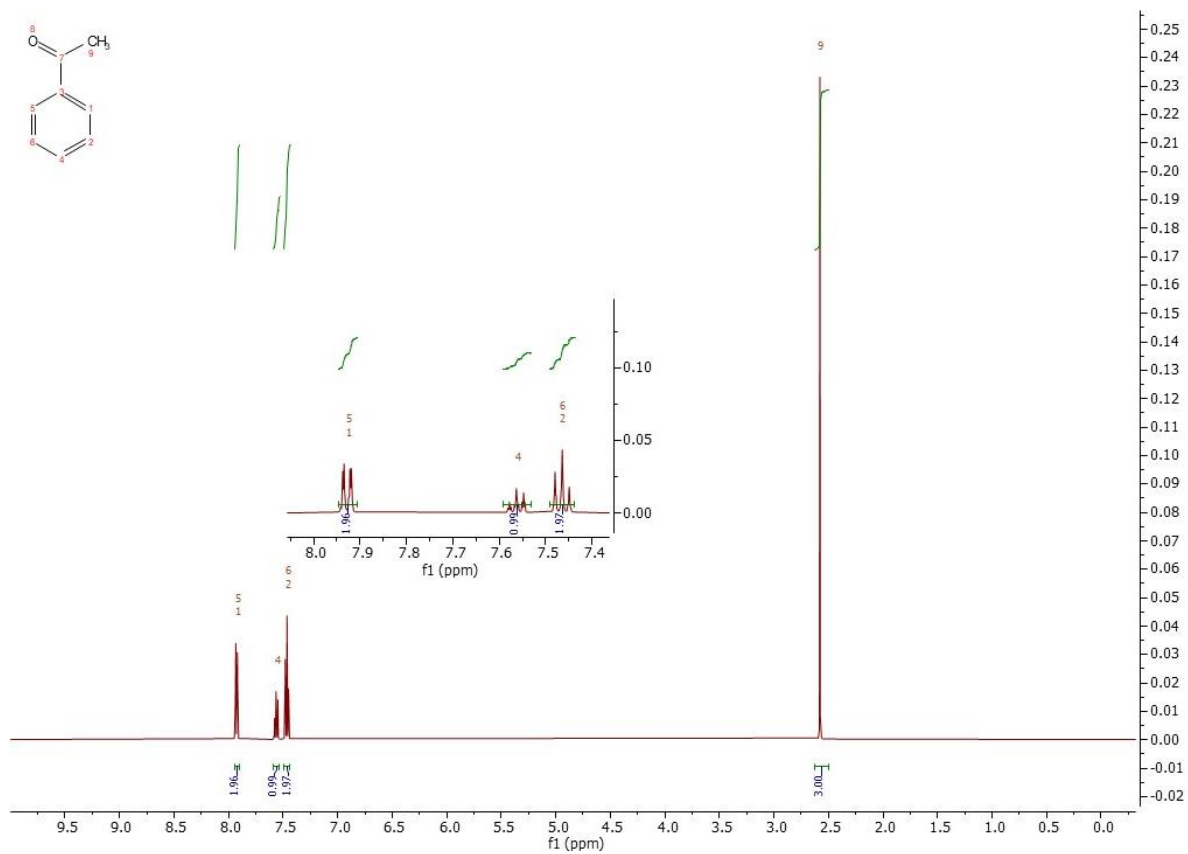
6.1. Spektroskopia magnetycznego rezonansu jądrowego ^1H -NMR

6.1.1. Analiza ^1H -NMR aldehydów i ketonów

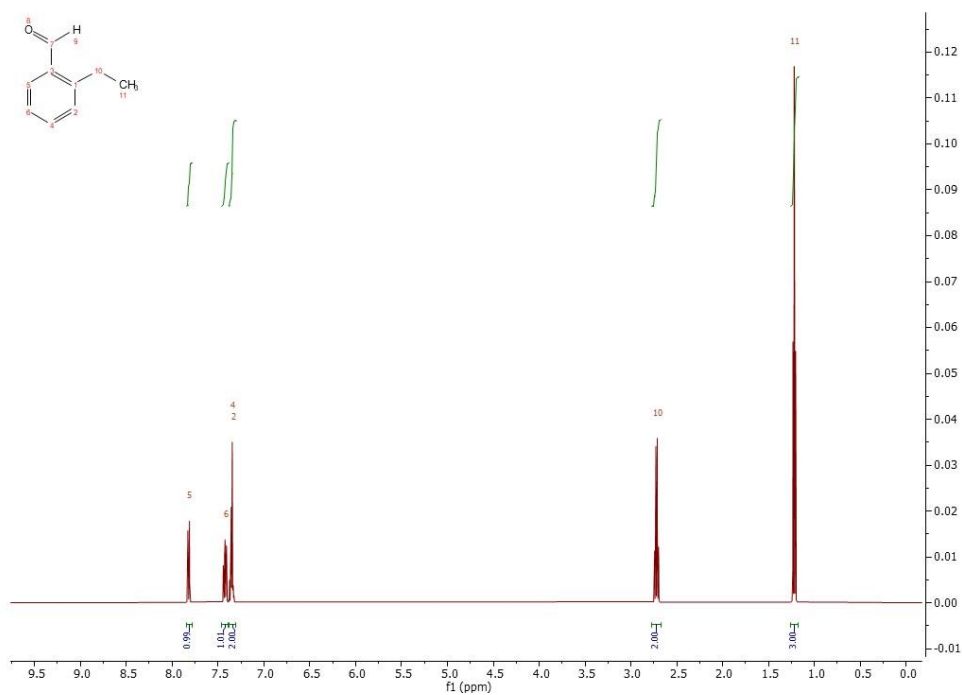
Obecność grupy karbonylowej w cząsteczce powoduje przesunięcie sygnałów protonów przy atomach węgla α ($\text{R}-\text{CH}-\text{C}(\text{R})=\text{O}$) w kierunku wyższych wartości (a niższego natężenia pola magnetycznego). Proton grupy aldehydowej $-\text{CHO}$ występuje w zakresie 9-10 ppm (Tabela 6.2).

Tabela 6.2. Charakterystyczne wartości położenia sygnałów.

<i>Przesunięcie chemiczne (ppm)</i>	<i>Proton</i>
9,0-10,0	CHO
2,1-2,4	R-CH-C(R)=O

Rys. 6.4. Widmo $^1\text{H-NMR}$ acetofenonu (1-fenyletanon).

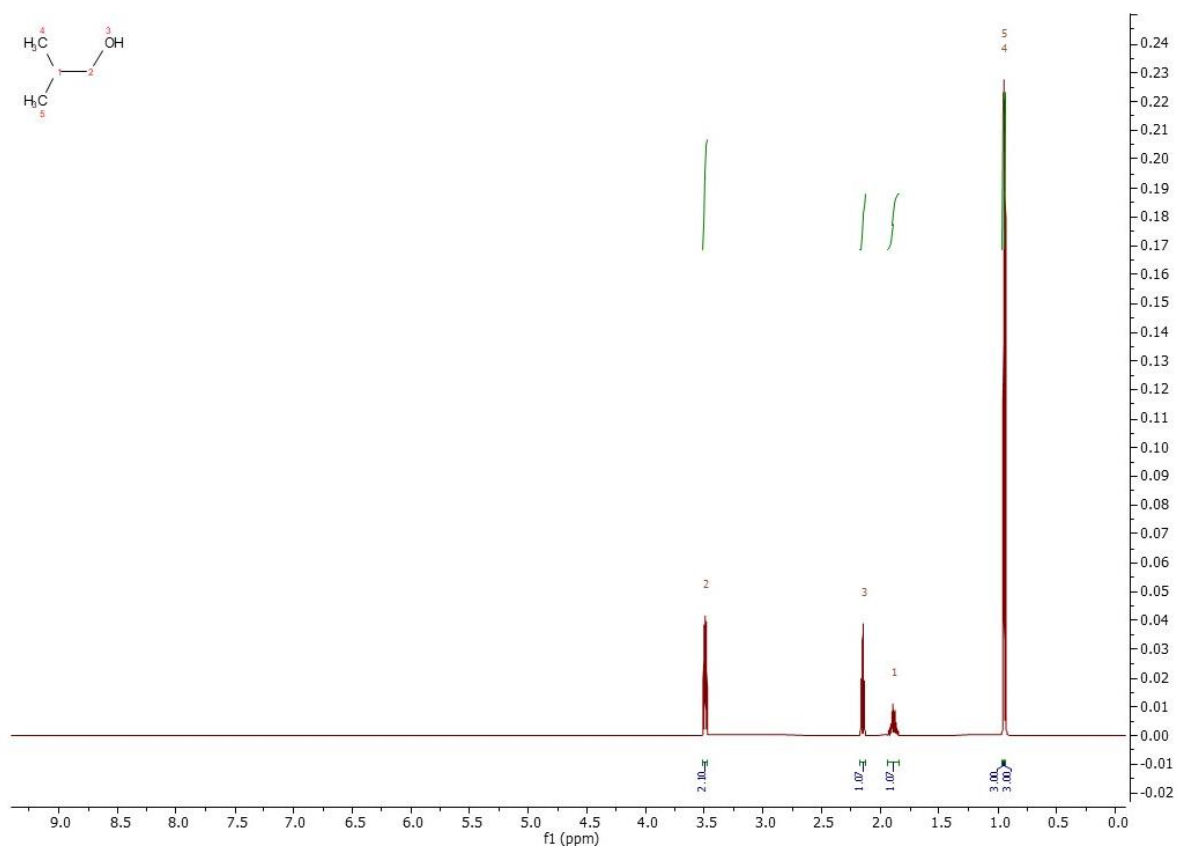

Rys. 6.5. Widmo $^1\text{H-NMR}$ aldehydu 2-etylobenzoesowego (2-etylobenzaldehyd).

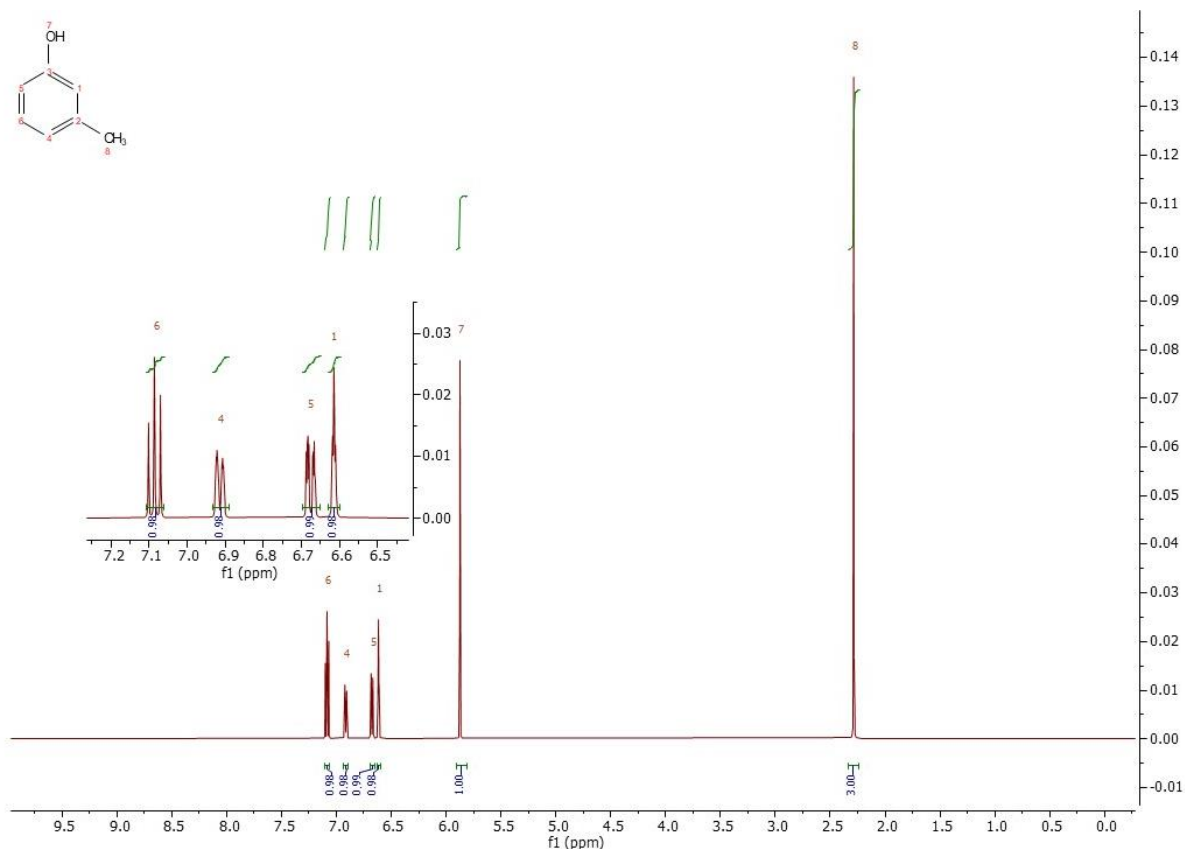
6.1.2. Analiza $^1\text{H-NMR}$ alkoholi i fenoli

Wodór grupy hydroksylowej w alkoholach charakteryzuje się zmiennym położeniem sygnału, które spowodowane jest obecnością wiązania wodorowego. W zależności od stężenia, temperatury i polarności rozpuszczalnika sygnał wodoru grupy $-\text{OH}$ może zmieniać się w zakresie 0,5-5 ppm. Zazwyczaj sygnał występuje w postaci singletu (nie obserwuje się sprzężenia pomiędzy wodorami α (CH-OH) i wodorami grupy hydroksylowej).

Na absorpcję protonu grupy hydroksylowej fenolu, podobnie jak alkoholu, ma wpływ obecność wiązań wodorowych. Położenie sygnału protonów fenolowych jest zatem uzależnione od charakteru rozpuszczalnika, stężenia i temperatury. Sygnał protonów fenolowych jest zwykle ostrym singletem, przesuniętym w lewo w stosunku do protonów alkoholowych i pojawia się w zakresie 4-7 ppm. Jeżeli w fenolu występują wewnątrzcząsteczkowe wiązania wodorowe, to sygnał protonu hydroksylowego obserwujemy przy niższym natężeniu pola w zakresie 6-12 ppm.

Rys. 6.6. Widmo $^1\text{H-NMR}$ 2-metylopropan-1-olu (izo-butanolu).

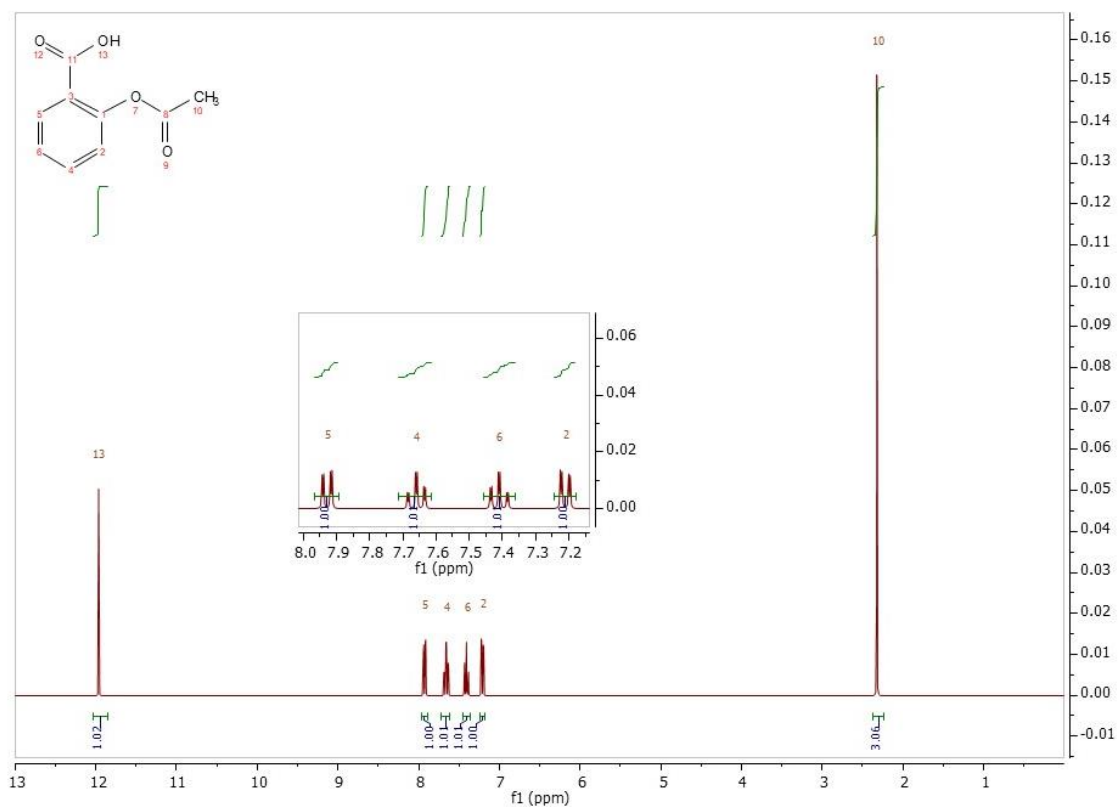
Rys. 6.7. Widmo $^1\text{H-NMR}$ 3-metylofenolu (*m*-krezolu).

6.1.3. Analiza $^1\text{H-NMR}$ kwasów karboksylowych

Charakterystyczną cechą widma $^1\text{H-NMR}$ kwasu karboksylowego jest sygnał piku protonu grupy COOH w obszarze 10-13 ppm. Ponadto charakterystyczną pozycję mają sygnały protonów węgla w otoczeniu grupy karboksylowej (Tabela 6.3).

Tabela 6.3. Charakterystyczne wartości położenia sygnałów.

<i>Przesunięcie chemiczne (ppm)</i>	<i>Proton</i>
10,0-13,0	R-COOH
2,1-2,5	R-CH-COOH

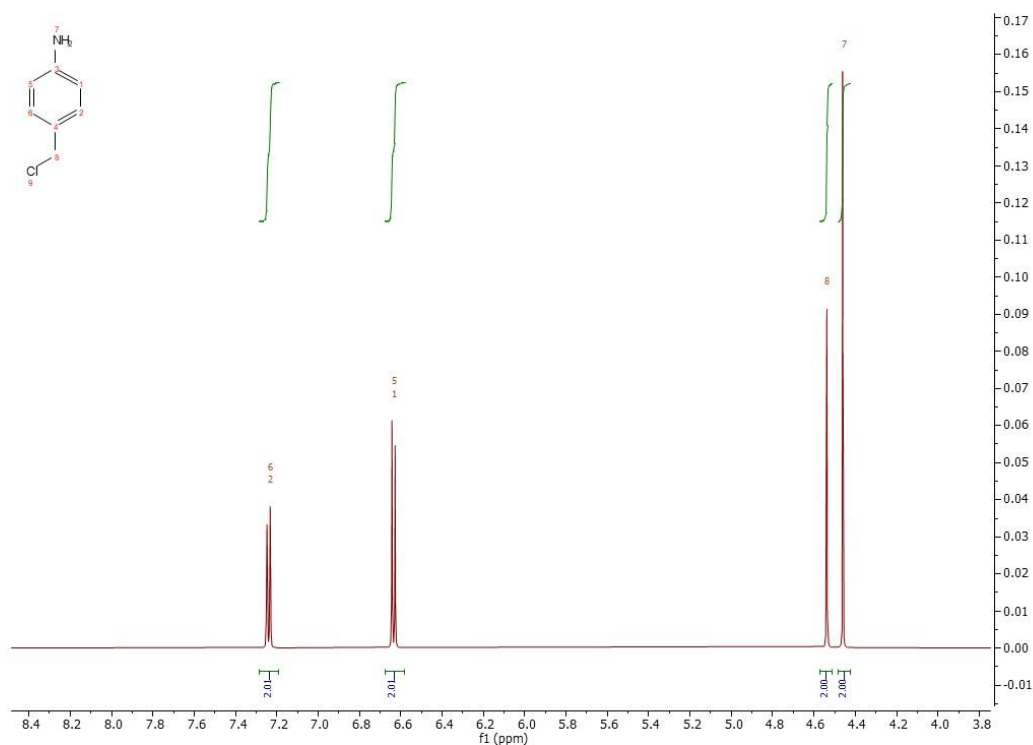
Rys. 6.8. Widmo $^1\text{H-NMR}$ kwasu acetylosalicylowego (kwas 2-acetoksybenzoesowy).

6.1.4. Analiza $^1\text{H-NMR}$ amin

Położenie sygnału wodoru grupy aminowej jest mało charakterystyczne i bardzo zmienne. Ponieważ aminy łatwo tworzą wiązania wodorowe, przesunięcie chemiczne zależy od szeregu czynników, t.j. stężenie, charakter rozpuszczalnika i temperatura. Sygnały wodorów węgla α w stosunku do grupy aminowej są przesunięte w kierunku niższego natężenia pola (efekt elektroujemności azotu) (Tabela 6.4, Rys. 6.9).

Tabela 6.4. Charakterystyczne wartości położenia sygnałów.

<i>Przesunięcie chemiczne (ppm)</i>	<i>Protony</i>
0,5-4,0	NH, NH ₂ aminy alifatyczne
3,0-5,0	NH, NH ₂ aminy aromatyczne
2,2-2,9	CH-N

Rys. 6.9. Widmo $^1\text{H-NMR}$ 4-(chlorometylo)aniliny.

6.1.5. Analiza $^1\text{H-NMR}$ cukrów

Widma $^1\text{H-NMR}$ węglowodanów są skomplikowane. Analiza widm cukrów i ich pochodnych opiera się na analizie charakterystycznych pików występujących przy określonych wartościach przesunięcia. Wartości te zostały omówione przy innych grupach związków, np. protony grup hydroksylowych, protony alifatyczne itp.

6.1.6. Analiza $^1\text{H-NMR}$ zanieczyszczeń i rozpuszczalników

Często na widmach $^1\text{H-NMR}$ oprócz sygnałów interpretowanych w identyfikacji zsyntezowanego związku, występują piki pochodzące od substratów, produktów ubocznych lub rozpuszczalnika. Często pojawia się również sygnał reszkowy rozpuszczalnika pochodzący od niezdeuterowanej resztki (rozpuszczalniki nie są w 100% zdeuterowane), np. CHCl_3 w CDCl_3 czy HDO i H_2O w D_2O .

Tabela 6.5. Sygnały typowych zanieczyszczeń i rozpuszczalników.

Sygnał reszkowy rozpuszczalnika w CDCl_3	Przesunięcie chemiczne w ppm i multipletowość
CHCl_3	7,26 singlet
Woda	1,56 szeroki singlet
Eter dietylowy	3,72 (kwartet) i 1,24 (tryplet)
Aceton	2,17 singlet
Dichlorometan	5,30 singlet
Metanol	3,49 (singlet CH_3), 1,09 (singlet OH)

6.1.7. Uwagi dotyczące sprawozdania z widma $^1\text{H-NMR}$

1. Narysować wzór badanego związku i ponumerować (zgodnie z regułami chemii organicznej)

2. Należy uwzględnić w interpretacji widma następujące parametry:

a) **ilość sygnałów** (wskazuje na liczbę protonów lub grup protonów równocennych - przypadkowe nakładanie sygnałów, które jest dość częste w widmach $^1\text{H-NMR}$ może zmniejszyć ich liczbę)

b) **intensywność sygnałów** (pole powierzchni pod tym sygnałem - **całka**). Wartość całki danego sygnału jest proporcjonalna do liczby rezonujących protonów. Wartość liczbową całki, jako taka, nie ma większego znaczenia – ważny jest wzajemny stosunek wartości całek do siebie. Stosunek intensywności sygnałów danego związku odzwierciedla stosunek liczby protonów w poszczególnych grupach, które wywołały odpowiednie sygnały.

c) **przesunięcie chemiczne δ** (podajemy przesunięcie chemiczne sygnałów (środek multipletu) i porównujemy z zakresem tablicowym dla tego typu grup; podajemy w ppm (parts per milion). Położenie sygnału - otoczenie chemiczne danego protonu, np. proton w grupie COOH . Substancja wzorcowa do wyznaczania skali przesunięć chemicznych – tetrametylosilan (TMS) – $\text{Si}(\text{CH}_3)_4$).

d) **multipletowość sygnału** (krotność linii w sygnale) i **stałe sprzężenia J** - rozszczepienie zależy od liczby i układu sąsiadujących spinów. Jeżeli rozczepiony obraz sygnału protonu jest zbyt skomplikowany często nazywany jest multipletem. Sygnały o odpowiedniej ilości linii posiadają nazwy odpowiednio : 1 -singlet, 2 - dublet, 3 -tryplet, 4 – kwartet, 5 – kwintet, 6 – sekstet itd. W przypadku , gdy dany sygnał protonu ulega rozczepieniu wskutek sprzężenia z grupą n jednakowych (równocennych) protonów, otrzymujemy multiplet o krotności $M=2n+1$ (gdzie l- spinowa liczba spinowa, w przypadku ^1H równa $\frac{1}{2}$).

$n = 1$ $M = 2$ dublet, **d**

$n = 2$ $M = 3$ tryplet, **t**

$n = 3$ $M = 4$ kwartet, **q**

$n = 4$ $M = 5$ kwintet

$n = 5$ $M = 6$ sekstet

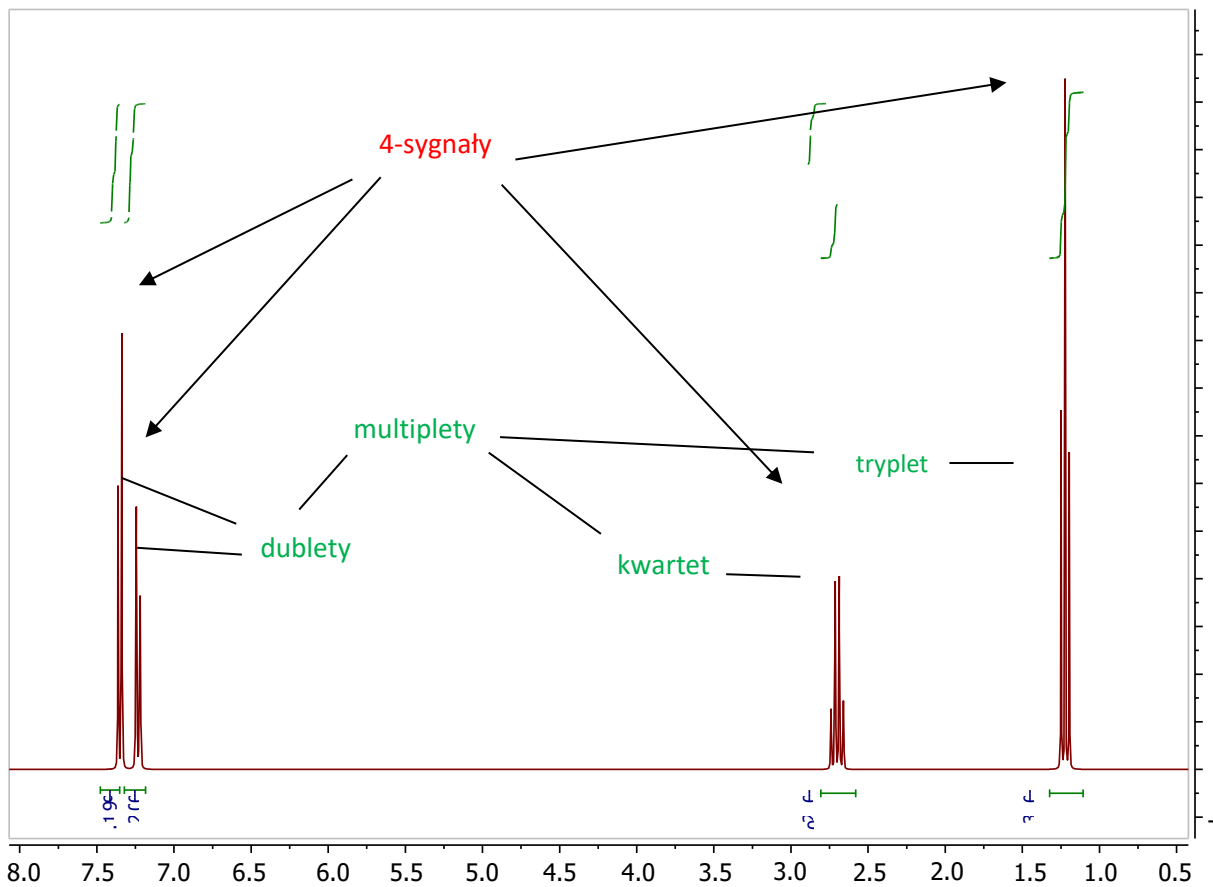
$n = 6$ $M = 7$ septet itd.

Względne intensywności kolejnych linii rezonansowych w multipletach mają się do siebie jak kolejne liczby w odpowiednim wierszu trójkąta Pascala:

			1						
			1		1				
		1		2		1			
	1		3		3		1		
	1	4		6		4		1	
1		5	10		10		5		1

- sprzęgające się jądra muszą być nierównocenne - tylko wtedy występuje sprzężenie spinowo-spinowe (rozczerpienie sygnału danego jądra wskutek obecności innych jąder),
- reguła n+1 (sygnał ulega rozczepieniu zawsze na n+1 linii, gdzie n określa ilość atomów wodoru odległych o 3 wiązania od atomu, którego sygnał się rozpatruje.z

Brak sprzężenia spinowo-spinowego poprzez heteroatom. Sygnał protonów grup karboksylowych, hydroksylowych, aminowych i amidowych będzie zawsze singletem.

Rys. 6.10. Multiplietowość sygnałów.

6.2. Spektroskopia w podczerwieni IR

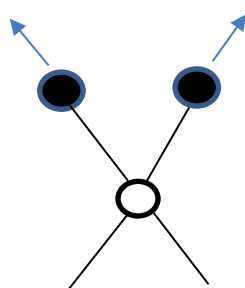
Spektroskopia absorpcyjna IR (z ang. infrared) jest metodą badania struktury i właściwości substancji na podstawie analizy widma pochłoniętego przez nią promieniowania. Widma IR są wykresami zależności transmitancji (przepuszczalności) lub absorbancji promieniowania od liczby falowej (częstość wyrażona w cm^{-1}) w zakresie $4000\text{-}500\text{ cm}^{-1}$. Promieniowanie w zakresie IR jest zbyt słabe, by zmieniać poziomy energetyczny elektronów, jednak wystarczające, aby wywołać zaburzenia w energii oscylacyjnej cząsteczki. Atomy w cząsteczce drgają wzdłuż wiązań wokół położenia równowagi, podczas gdy cała cząsteczka wykonuje ruch obrotowy wokół własnej osi. Ruchom tym odpowiada pewien poziom energetyczny. Napromieniowanie energetyczne może zwiększyć amplitudę drgań, a więc może wzbudzić (przenieść) cząsteczkę na wyższy poziom energetyczny. Spektroskopia w podczerwieni wykazuje obecność tylko tych grup funkcyjnych, które podczas oscylacji zmieniają moment dipolowy cząsteczki (który ma miejsce wówczas, gdy w wyniku ruchu atomów zachodzi w cząsteczce zmiana położenia środka ciężkości ładunków dodatnich i ujemnych). Im większa zmiana momentu dipolowego cząsteczki podczas oscylacji tym bardziej intensywne jest odpowiadające mu pasmo absorpcji. Ponadto natężenie pasma rośnie wraz ze wzrostem liczby grup funkcyjnych odpowiedzialnych za jego obecność w widmie.

W widmie IR obserwuje się następujące pasma absorpcji:

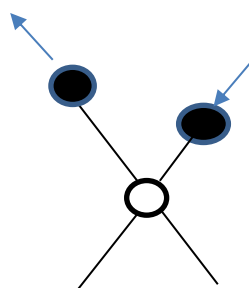
- wynikające z rozciągania wiązań - **drżenia rozciągające**-walencyjne (ν)
- wynikające ze zmiany kątów między wiązaniami - **drżenia deformacyjne** -zginające(δ)

Rodzaje drgań:

- drżenia rozciągające

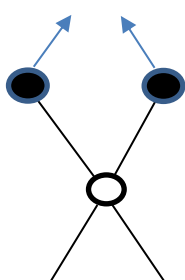

symetryczne

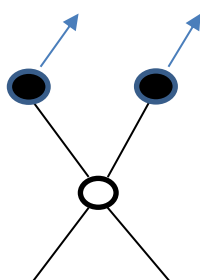

asymetryczne

- drżenia deformacyjne
w płaszczyźnie

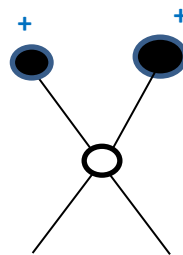

nożycowe

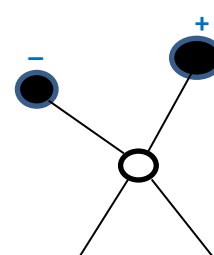

wahadłowe

poza płaszczyzną

wachlarzowe

skrecające

Za pomocą IR można badać próbki w postaci gazów, cieczy i ciał stałych. W praktyce laboratoryjnej najczęściej próbki przygotowuje się jako film (cienką warstwę cieczy) lub jako pastylkę w KBr. Następnie mierzy się widmo różnicowe pomiędzy „ślepą” próbą a próbą ze związkiem. Interpretacja widma IR wymaga przypisania określonej długości fali (liczby falowej) każdemu maksimum pochłaniania oraz charakterystyki jego intensywności. Pełna interpretacja widma jest bardzo trudna. Wynika to z tego, że w obrębie jednej cząsteczki związku organicznego występuje duża ilość drgań rozciągających i deformacyjnych. Widmo posiada wiele pasm odpowiadających tym drganiom. Poszczególne rodzaje wiązań mają podobną różnicę energii pomiędzy poziomami oscylacyjnymi, absorbują promieniowanie o charakterystycznej częstotliwości, dając pasmo w tym samym zakresie niezależnie od innych szczegółów struktury cząsteczki. Zatem większość wiązań w grupach funkcyjnych (np. C=O, N-H, O-H) daje charakterystyczne pasma absorpcyjne, których położenie w widmie jest porównywalne. Pełne ustalenie struktury związku jest w praktyce niemożliwe i musi być uzupełnione analizą widm MS, NMR, UV. W tabeli 6.6 zebrano przykłady położenia pasm absorpcji w podczerwieni dla różnych typów drgań i wiązań występujących w związkach organicznych. W celu łatwiejszego zapamiętania charakterystycznych sygnałów absorpcyjnych w widmie IR cały zakres można podzielić na 4 obszary, jak pokazano w tabeli 6.7.

Tabela 6.6. Położenie pasm absorpcji w podczerwieni.

Wiązanie	Typ drgania	Zakres absorpcji (cm ⁻¹)
O-H alkohole i fenole (O-H niezasocjowana)	rozciągające	3500 - 3700
O-H alkohole i fenole (O-H tworząca wiązanie wodorowe)	rozciągające	3200 - 3500
O-H kwasy (O-H niezasocjowana)	rozciągające	3500 - 3550
O-H kwasy (O-H tworząca wiązanie wodorowe)	rozciągające	Szerokie pasmo 2500 - 3300
N – H aminy	rozciągające	3200 - 3600
C – H aromatyczne	rozciągające	3030
C – H olefin	rozciągające	3010 - 3100
C – H alifatyczne	rozciągające	2850 - 3000
S – H tiole	rozciągające	2550 - 2600
C≡N nityle	rozciągające	2200 - 2400
C≡C alkiny	rozciągające	2100 - 2270
C = O aldehydy, ketony, kwasy, estry	rozciągające	1650 - 1780
C = C alkeny	rozciągające	1600 - 1680
C = C aromatyczne	rozciągające	1500 - 1610
C = N iminy, oksymy	rozciągające	1500 - 1650
N – H	deformacyjne	1500 - 1650
O - H	deformacyjne	1200 - 1450
C - O	rozciągające	1050 – 1430
C - Cl	rozciągające	600 - 800

Tabela 6.7. Podział charakterystycznych sygnałów absorpcyjnych w widmie IR.

Obszar 1 4000 – 2500 cm ⁻¹	Obszar 2 2500 -2000 cm ⁻¹	Obszar 3 2000 – 1500 cm ⁻¹	Obszar 4 Poniżej 1500 cm ⁻¹
N – H O – H C – H S - H	C≡C C≡N C = C = C	C = O C = N C = C	Zakres daktyloskopowy

- Obszar 4000-2500 cm⁻¹ odpowiada absorpcji wynikającej najczęściej z obecności w cząsteczce grup N-H, O-H, C-H. Pasma w tym zakresie odpowiadają drganiom rozciągającym.
- Obszar 2500-2000 cm⁻¹, sygnały w tym zakresie wskazują na obecność w związku grup zawierających wiązania potrójne np. alkiny C≡C, nitryle C≡N.
- Obszar 2000-1500 cm⁻¹, pasma w tym zakresie pochodzą głównie od różnego rodzaju wiązań podwójnych (C=O, C=C, C=N).
- zakres poniżej 1500 cm⁻¹ nazwany „zakresem daktyloskopowym” (fingerprint region), posiada układ pasm charakterystycznych dla danej cząsteczki. Są tutaj pasma drgań rozciągających wiązań pojedynczych np. C-C, C-O, C-N oraz wiele pasm odpowiadających drganiom deformacyjnym. Zakres ten wykorzystywany jest do identyfikacji badanej substancji na podstawie porównania jej widma IR z widmem związku wzorcowego, i tak jak w daktyloskopii identyczność zakresu „odcisku palca” stanowi potwierdzenie identyczności badanego związku z wzorcem.

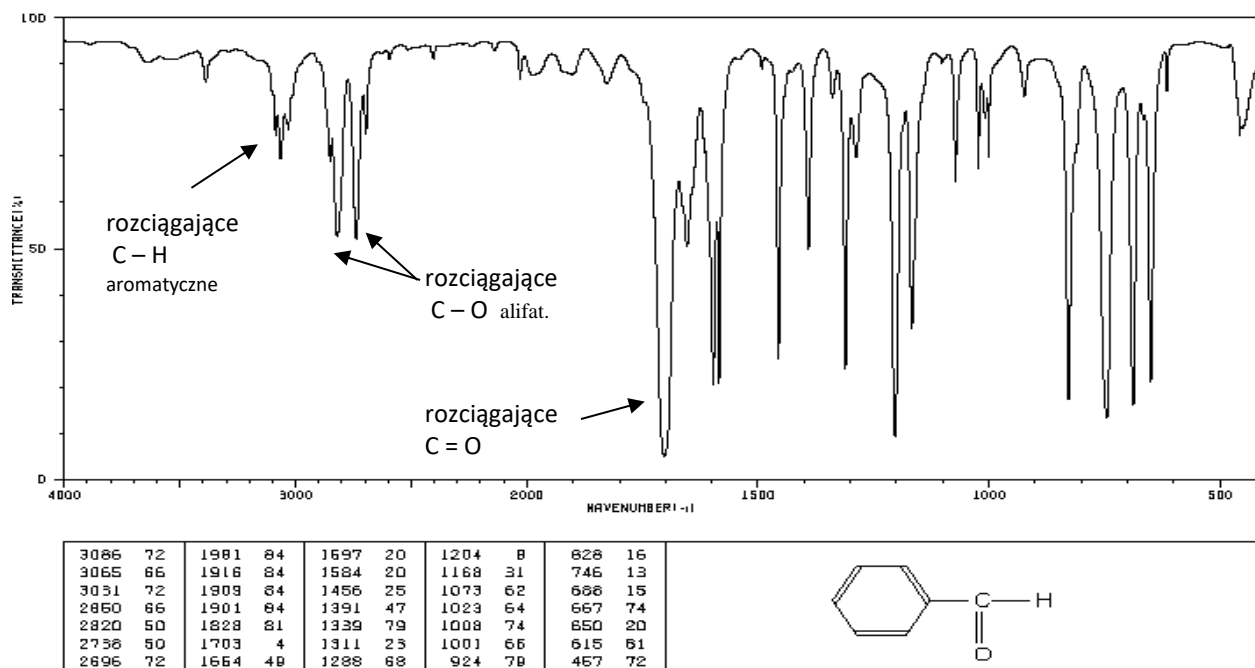
Uwaga! Nie należy interpretować każdego pasma w widmie IR. Skoncentrować się powinno na interpretacji głównych pasm charakterystycznych dla danych grup funkcyjnych i nauczyć się je rozpoznawać.

6.2.1. Analiza IR aldehydów i ketonów

W widmach IR aldehydów i ketonów najbardziej charakterystyczne jest intensywne pasmo drgań rozciągających grupy karbonylowej występujące w obszarze 1750-1650 cm⁻¹. Ze względu na jego dość stałe położenie i duże natężenie jest to jedno z pasm o największym zastosowaniu analitycznym. Dla większości aldehydów alifatycznych częstość drgań rozciągających grupy C=O mieści się w zakresie 1750-1700 cm⁻¹. Ponadto w widmach aldehydów występują ostre pasma o średnim natężeniu w zakresie 2850-2700 cm⁻¹ związane z drganiami rozciągającymi wiązania C-H grupy aldehydowej (Tabela 6.8, Rys. 6.11).

Tabela 6.8. Charakterystyczne pasma absorpcyjne w IR grupy C=O.

<i>Charakterystyczne pasma absorpcji (cm⁻¹)</i>	<i>Typ związku</i>
1740-1720	Aldehyd alifatyczny
1700-1680	Aldehyd alifatyczny nienasycony
1710-1690	Aldehyd aromatyczny
1725-1705	Keton alifatyczny
1670-1660	Keton aromatyczny
1700-1670	Keton alifatyczny nienasycony

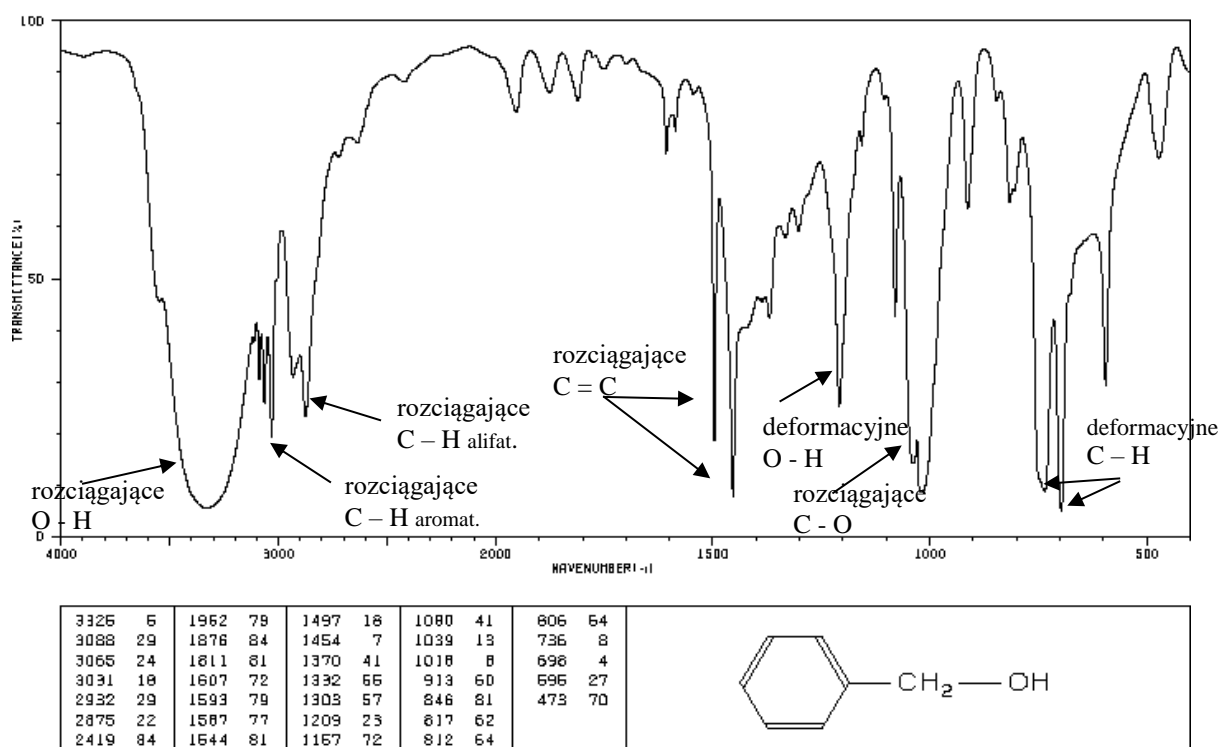
Rys. 6.11. Widmo IR benzaldehydu.

6.2.2. Analiza IR alkoholi i fenoli

Występujące w alkoholach i fenolach wiązanie O-H wykazuje charakterystyczną absorpcję w podczerwieni. Grupa hydroksylowa alkoholi i fenoli niezaangażowana w tworzenie wiązania wodorowego absorbuje silnie w zakresie $3600\text{--}3700\text{ cm}^{-1}$. Pasma to jest widoczne jedynie w widmie sporządzonym w rozcieńczonym roztworze lub wówczas gdy w strukturze związku są przeszkody przestrzenne utrudniające tworzenie się wiązań wodorowych. Wraz ze wzrostem stężenia roztworu wzrasta proces tworzenia międzycząsteczkowych wiązań wodorowych i zaczyna się pojawiać silne i szerokie pasmo w obszarze $3500\text{--}3200\text{ cm}^{-1}$. W zakresie $1250\text{--}1050\text{ cm}^{-1}$ występuje silne, szerokie pasmo drgań rozciągających wiązania C-O w alkoholach i fenolach. Położenie dokładne tego pasma zależy od rodzaju alkoholu (Tabela 6.9).

Tabela 6.9. Charakterystyczne pasma absorpcyjne w IR alkoholi i fenoli.

Charakterystyczne pasma absorpcji (cm^{-1})	Rodzaj drgań i związek
3700-3600	O-H niezasocjowana rozciągające
3500-3200	O-H związana wiązaniem wodorowym, rozciągające
1050	C-O rozciągające alkohol I-rzędowy
1100	C-O rozciągające alkohol II-rzędowy
1150	C-O rozciągające alkohol III-rzędowy
1230	C-O rozciągające fenol

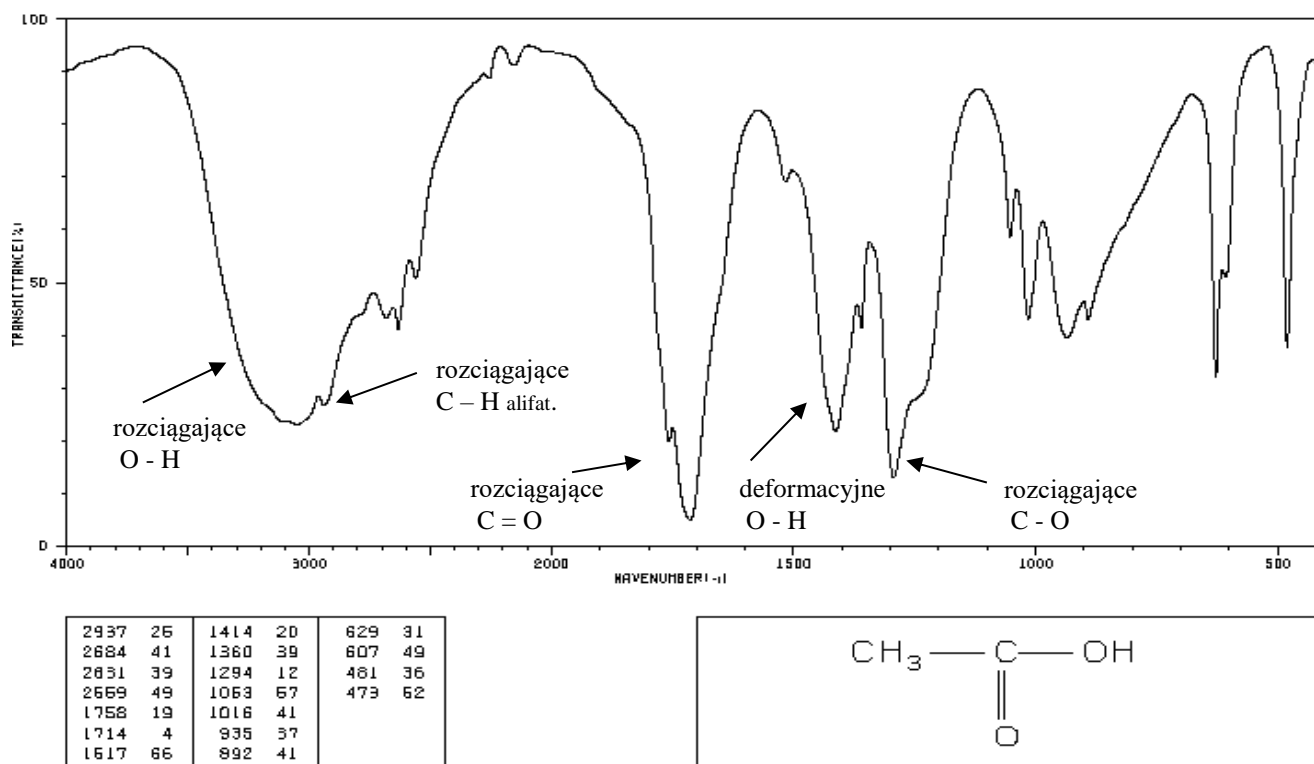
Rys. 6.12. Widmo IR alkoholu benzyłowego.

6.2.3. Analiza IR kwasów karboksylowych

Widma IR kwasów karboksylowych w zwykłych warunkach są widmami dimerów (cząsteczki kwasów połączone wiązaniem wodorowym). Obecność grupy karboksylowej rozpoznaje się na podstawie pasm, które odpowiadają drganiom rozciągającym grup -O-H, C=O i C-O. Najbardziej charakterystycznym szczegółem widma jest intensywne i szerokie pasmo drgań rozciągających zasocjowanej grupy O-H, położone w zakresie 3300-2500 cm^{-1} . Średnie pasmo drgań rozciągających poza płaszczyznę, deformacyjne, grupy O-H znajduje się w przybliżeniu 955-890 cm^{-1} . Pasma drgań rozciągających grupy C=O dla kwasów karboksylowych jest w zakresie 1725-1700 cm^{-1} dla kwasów nasyconych, a dla aromatycznych w zakresie 1700-1680 cm^{-1} . Przy 1250-1230 cm^{-1} występuje pasmo drgań rozciągających C-O. Obszar widma w podczerwieni obejmujący zakres 1870-1600 cm^{-1} ma szczególne znaczenie w badaniach spektroskopowych wszystkich związków, które posiadają wiązanie C-O (także kwasów karboksylowych i ich pochodnych) (Tabela 6.10).

Tabela 6.10. Charakterystyczne pasma absorpcyjne w IR kwasów karboksylowych.

Charakterystyczne pasma absorpcji (cm^{-1})	Grupa związków	Rodzaj drgań
3550-3500	kwasy karboksylowe	O-H rozciągające (wolna OH)
3300-2500		O-H rozciągające (związana OH)
955-890		O-H rozciągające poza płaszczyznę deformacyjne
1700-1680	kwasy aromatyczne	C=O rozciągające
1725-1700	nasycone kwasy alifatyczne	
1300-1210	Kwasy karboksylowe	C-O rozciągające

Rys. 6.13. Widmo IR kwasu octowego.

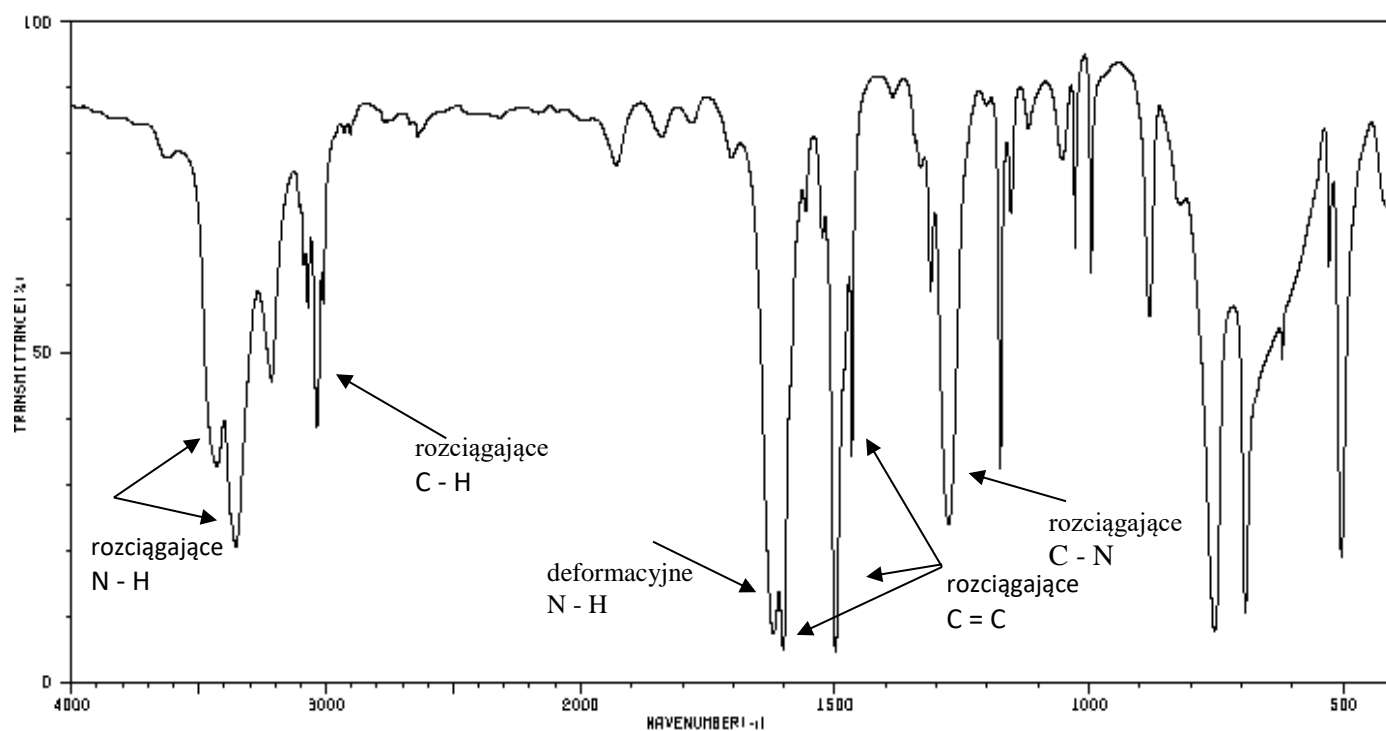
6.2.4. Analiza IR amin

Podobnie jak grupa OH, także grupa NH ma skłonność do tworzenia międzycząsteczkowych i wewnątrzcząsteczkowych wiązań wodorowych. Pasma absorpcyjne przesuwają się wówczas w stronę niższych wartości. Najłatwiej na podstawie widm IR można zidentyfikować aminy pierwszorzędowe, dla których występuje podwójne pasmo absorpcji w zakresie 3500 cm^{-1} i 3400 cm^{-1} odpowiadające asymetrycznym i symetrycznym drganiom rozciągającym wolnej grupy N-H. W aminach drugorzędowych występuje pojedyncze pasmo drgań walencyjnych wiązania N-H. Jest ono słabe, często niewidoczne. Pasma drgań

zginających wiązań N-H pierwszorzędowych amin leżą w zakresie 1650-1580 cm^{-1} (pasma te rzadko są wykrywane w widmach amin drugorzędowych amin alifatycznych) oraz szerokie pasmo absorpcji w zakresie 910-660 cm^{-1} (położenie tego pasma zależy od udziału wiązań wodorowych). Wiązanie C-N daje nam pasmo drgań rozciągających w zakresie 1250-1020 cm^{-1} , aminy trzeciorzędowe nie absorbują w tym zakresie.

Tabela 6.11. Charakterystyczne dla amin pasma absorpcyjne w IR.

Charakterystyczne pasma absorpcji (cm^{-1})	Grupa związków	Rodzaj drgań
około 3500	aminy I-rzędowe	N-H rozciągające asymetryczne
około 3400		N-H rozciągające symetryczne
1650-1580	aminy I- rzędowe	N-H zginające
1515	aminy II-rzędowe aromatyczne	N-H zginające
1350-1260	aminy aromatyczne	C-N zginające
1250-1020	aminy alifatyczne	C-N zginające

3623	77	3010	67	1706	77	1332	74	996	60
3429	32	2930	81	1621	7	1312	57	881	53
3354	20	2904	79	1801	5	1277	29	754	8
3214	44	2640	79	1667	70	1176	32	693	10
3088	62	2627	81	1525	66	1154	68	620	47
3072	55	1929	77	1496	4	1053	77	529	60
3037	38	1839	79	1467	34	1028	64	504	18

Rys. 6.14. Widmo IR aniliny.

6.2.5. Analiza IR cukrów

Widma cukrów są trudne do interpretacji. Analizę spektralną węglowodanów wykonuje się w oparciu o zasady przedstawione dla związków posiadających określone wiązania i/lub grupy funkcyjne, które są również charakterystyczne dla cukrów.

W widmach IR cukrów stosunkowo łatwo można zaobserwować szerokie, intensywne pasmo lub kilka pasm pochodzące od grup hydroksylowych przy około $3600\text{-}3100\text{ cm}^{-1}$ (drżania rozciągające wiązania O-H związane w różnym stopniu wiązaniami wodorowymi).

W zakresie $1150\text{-}1050\text{ cm}^{-1}$ można zaobserwować szereg pasm absorpcji wiązań C-O-C (drżania zginające) charakterystycznych dla związków hemiacetalowych oraz pasmo absorpcji drgań rozciągających wiązania C-O przy około 1450 cm^{-1} .

7. TABELE DO CHARAKTERYSTYKI POCHODNYCH

7.1. Tabele do charakterystyki aldehydów i ketonów

Tabela 7.1.1. Aldehydy ciekłe.

Nazwa aldehydu	temp. wrzenia °C	Fenylhydracyony t.t. °C	p-nitrofenylhydracyony t.t. °C	2,4-dwunitrofenylhydracyony t.t. °C	semikarbazony t.t. °C	oksymy t.t. °C	z dimedonem t.t. °C
mrówkowy	-21		182	166	169		189
octowy	20	63,99	129	168	163	47	141
propanal	50		124	155		40	155
glikosal (etanodial)	50	180		328	270	178	
akroleina	52		151	165	171		192
izomasłowy (2-metylopropanal)	64		131	187	125		154
masłowy (butanal)	74		87	122	106		142
izowalerianowy (3-metylobutanal)	92		110	123		48	155
chloral (trichloroetnal)	98			131		56	
krotonowy (but-2-enal)	102	56	185	190	199	119	184
n-walerianowy (pentanal)	104			98		52	105
n-kapronowy (heksanal)	128			107	106	51	109
tetrahydrofurfural	145			204	166		
heptanal	156		73	108	109	57	103
furfural	161	97	154	229	222		162
benzoesowy	179	158	192	237	222	35	195
fenylooctowy	194	58	151	121	156	103	163
salicylowy	196	142	228	252	231	57	
3-toluilowy	199	84	157	194	204	60	172
2-toluilowy	200	101	222	193	212	49	167
4-toluilowy	204	114	201	234	234		
2-chlorobenzoesowy	208	86	249	207	225	75	205
3-chlorobenzoesowy	208	134	216	248	228	70	
hydrocynamonowy	224		123	149	127	94	
anyżowy	247	121	161	254	209		145
cynamonowy	252	168	195	255	215	138	213

Tabela 7.1.2. Aldehydy stałe.

Nazwa aldehydu	temp. topnienia °C	FenylhydrAZY t.t. °C	4-nitrofenylhydrAZY t.t. °C	2,4-dwunitrofenylhydrAZY t.t. °C	semikarbazony t.t. °C	oksymy t.t. °C	Z di-medonem t.t. °C
2-nitrobenzoesowy	44	156	263	250	256	102	
4-chlorobenzoesowy	47	127	220	265	230	106	
3-nitrobenzoesowy	58	124	247	293	246	120	
4-bromobenzoesowy	67	113	208		228	111	
2,4-dichlorobenzoesowy	71					136	
3-hydroksybenzoesowy	105	131	222	260	198	90	
4-nitrobenzoesowy	106	159	149	320	221	129	
4-hydroksybenzoesowy	115	177	266	280	224	72	

Tabela 7.1.3. Ketony ciekłe.

Nazwa ketonu	temp. wrzenia °C	fenylhydrAZY t.t. °C	4-nitrofenylhydrAZY t.t. °C	2,4-dwunitrofenylhydrAZY t.t. °C	semikarbazony t.t. °C	oksymy t.t. °C
aceton	56	42	149	126	187	59
etylometylowy (butan-2-on)	80		129	115	146	
metylowinylowy	81				141	
diacetylowy	88	245	230 (mono)	315 (dwu)		245 (dwu)
metylopropylowy	102		117	144	110	58
dietylowy	102		144	156	139	69
chloroaceton	119			125	164	71
diizopropylowy	125			95	160	34
n-butylometylowy	129		88	106	122	49
tlenek mezytylu	130	142	134	203	164	49
cyklopentanon	131	55	154	142	205	56
acetyloaceton	139			209	209 /dwu/	149
cykloheksanon	155	77	147	162	166	90
2-metylocykloheksanon	163	195	132	137	197	43
3-metylocykloheksanon	169	94	119	155	180	
cykloheptanon	181			148	163	23
acetynyloaceton	188	120 (dwu)	212 (dwu)	255	220 (dwu)	137 (dwu)
acetofenon	200	105	185	250	198	59
β-tujon	202			114	174	55
(-) menton	207	53		146	187	59

propiofenon	218			191	174	53
karwon	225	106	175	193	142	72
pulegon	225			142	174	94
4-chloroacetofenon	232	114		231		95
metylo- β -fenyloetylowy	235				142	85

Tabela 7.1.4. Ketony stałe.

Nazwa ketonu	temp. topn. °C	fenylohydrazony t.t. °C	p-nitrofenylohydrazony t.t. °C	2,4-dwunitrofenylohydrazony t.t. °C	semikarbazony t.t. °C	oksymy t.t. °C
benzofenon	48	137	155	239	164	141
β -naftochinon	120	138			184	169
α -naftochinon	125	206		278	147	207
benzoina	133	106		245	206	151
($\pm$) kamfora	178	233	217	164	247	118
(+) kamfora	179	233		177	237	118
antrachinon	273	183			183	224

7.2. Tabele do charakterystyki alkoholi

Tabela 7.2.1. Alkohole ciekłe.

Nazwa alkoholu	temp. wrzenia °C	3,5-dwunitrobenzo-esany t.t. °C	4-nitrobenzo-esany t.t. °C	wodoro-3-nitro-ftalany t.t. °C	fenylo-ure-tany t.t. °C	α -naftylo-uretany t.t. °C
metylowy	64,5	109	96	153	47	124
etylowy	78	93	57	157	52	79
izopropylowy	82	122	110	153	86	106
<i>tert</i> -butylowy III-rz.	82,5	143	116		136	101
allilowy	97	50	29	124	70	109
n-propylowy	97	74	35	145	57	80
butan-2-ol II-rz.	99,5	76	26	131	64	97
amylowy III-rz.	102	117	85		42	72
izobutylowy	108	88	68	179	86	104
pentan-3-ol	116	97	17	121	48	71
n-butylowy	118	64	36	147	61	71
amylowy II-rz.	119	62	17	103		76
1-chloropropan-2-ol	127	83				
chlorhydryna etylenu	129	92		98	51	101
izoamylowy	131	62	21	166	56	68
eter monoetylowy glikolu etylenowego	134	75		118		67

n-amylowy	138	46	11	136	46	68
heksan-2-ol	139	39	40			61
cyklopentanol	140	115	62	132	132	116
n-heksylowy	157	61	5	124	42	59
cykloheksylowy	160	113	50	160	82	129
heptan-2-ol	160	49				54
furfurylowy	170	81	76		45	129
n-heptylowy	176	47	10	127	68	62
glikol propylenowy	188		127		153	
n-oktylowy	192	61		128	74	66
glikol etylenowy	197	169	141		157	176
butan-1,3-diol	204				122	184
benzylowy	205	113	86	176	78	134
Propan-1,3-diol	210	178	119		137	164
n-nonylowy	215	52	70	125	69	66
Butan-1,4-diol	230		175		183	199
n-decylowy	231	57	30	123	60	71
glikol dwuetylowy	245	149	151			149
glicerol	290		188		180	192

Tabela 7.2.2. Alkohole stałe.

Nazwa alkoholu	temp. topn. °C	temp. wrzenia °C	3,5-dwunitrobenzo-esany t.t. °C	p-nitrobenzo-esany t.t. °C	wodoro-3-nitro-ftalany t.t. °C	fenylo-ure-tany t.t. °C	α -naftylo-uretany t.t. °C
cykloheksanol	25	161	113	50	160	82	129
laurylowy	26	259	60	45	124	74	80
cynamonowy	33	257	121	78		90	114
(-) mentol	44	216	153	62	110	112	128
anyżowy	45					94	
cetylowy	50					73	82
dwufenylokarbinol	69	298	142	131	165	140	136
sorbitol	98						
(+) borneol	210	212	155	153		139	132
pentaerytrytol	253	99 ^x	84 ^{xx}				

^x – benzoesan

^{xx} – octan

7.3. Tabela do charakterystyki fenoli

Tabela 7.3.1. Fenole.

Nazwa fenolu	temp. topn. °C	temp. wrzenia °C	benzo- esan t.t. °C	fenylo- uretan t.t. °C	α- naftylo- uretan t.t. °C	bromo- pochodna t.t. °C	kwas arylo- ksy- octowy t.t. °C
eugenol	-9	253	69	96	122	118 (trój)	100
karwakrol	1	237	83	135	116	46	150
2-bromofenol	5	194	86		129	95	143
2-chlorofenol	7	157			120	95 (trój)	145
m-krezol	12	202	54	121	128	84	102
2,4-dwumetylofenol	27	211		102	135	179 (trój)	142
gwajakol	28	205			118	116 (trój)	121
o-krezol	31	192		145	142	56 (dwu)	152
p-krezol	36	200	71	115	146	108 (trój)	136
4-chlorofenol	43	217	93	138	166	90 (dwu)	156
salol	43	173	80	241			
4-nitrofenol	45	216	59		113	117 (dwu)	
2,6-dwumetylofenol	49	203		133	176	79	
tymol	51	233		107	160	55	149
4-bromofenol	64	236	102	144	168	95 (dwu)	157
2,4,6-trichlorofenol	67	246	70			158 (dwu)	182
2,5-dimetylofenol	75	212	61	160	173	79 (dwu)	118
1-naftol	94	280		178	152	105 (dwu)	192
2,4,6-tribromofenol	95		81		153		
3-nitrofenol	97	194	95	129	167	91 (dwu)	156
pirokatechol	105	245	84 /dwu/	169		192	
rezorcynol	110	276	117 /dwu/	164		117 (dwu)	194
4-nitrofenol	114		132	121	151	118	187
aldehyd 4- hydroksybenzoesowy	115		72	136		181 (dwu)	198
2,4-dinitrofenol	114		132			118	
kwas pikrynowy	122		163				
2-naftol	123	285	107	155	157	84	
pirogalol	133	295	89 /trój/	173 /trój/		138 (dwu)	
hydrochinon	169	286	199 /dwu/	224 /dwu/		186 (dwu)	250
floroglucynol	218		173 /trój/	190 /trój/		151 (trój)	

7.4. Tabele do charakterystyki kwasów karboksylowych

Tabela 7.4.1. Kwasy karboksylowe ciekłe.

Nazwa kwasu	temp. wrzenia °C	amid t.t. °C	anilid t.t. °C	toluidyd t.t. °C	ester bromofenacylowy t.t. °C	ester p-fenylofenacylowy t.t. °C
mrówkowy	101	3	50	53	140	74
octowy	118	82	114	147	86	111
akrylowy	140	85	105	141		
propionowy	141	79	106	124	63	102
izomasłowy	155	129	105	104	77	
n-masłowy	163	116	96	72	63	97
pirogonowy	165	124	104	109		
izowalerianowy	176	136	113	109	68	76
chlorooctowy	185	134				
n-walerianowy	186	106	63	70	75	64
dichlorooctowy	194	98	119	153	99	
n-kapronowy	205	100	95	75	72	65
α-bromopropionowy	205		99	125		
bromooctowy	208	91	130	91		
n-heptanowy	224		71	80	72	
n-kaprylowy	236	110	57	70	67	67
lewulinowy	250	108	102	109	84	
pelargonowy	253	95	57	84	68	71
kaprynowy	270	100	62	78	67	
undecylowy	275	87	71	80	68	
(±) mlekowy	122/15	79	59		113	145
oleinowy	223/10	76	41	76	40	183

Tabela 7.4.2. Kwasy karboksylowe stałe.

Nazwa kwasu	temp. topnienia °C	amid t.t. °C	anilid t.t. °C	toluidyd t.t. °C	ester bromofenacylowy t.t. °C	ester p-fenylofenacylowy t.t. °C
laurynowy	43	98	76	87	76	86
β-fenylopropionowy	48	82	92		104	
bromooctowy	50	91	131	91		
palmitynowy	62	106	90	88	86	94
stearynowy	69	108	93	102	90	97
fenylooctowy	76	154	117	136	89	88
glikolowy	79	120	96	143	138	
fenoksyoctowy	96	101	99		149	

glutarowy	97	174	224	218	137	152
(-) jabłkowy	100	156 (dwu)	197	207	179	106
cytrynowy (uwodn.)	100	210	199	189	148	146
szczawiowy (uwodn.)	101	219	257	268	242	165
(±) migdałowy	118	133	151	172		
benzoesowy	121	128	160	158	119	167
maleinowy	130	153	187	142	168	168
sebacynowy	133	210	198	201	147	140
migdałowy	133	122				
cynamonowy	133	147	153	168	146	182
malonowy	133	170	224	253		175
acetylosalicylowy	135	138	136			
2-chloro- benzoesowy	140	139	114	131	107	123
3-nitrobenzoesowy	141	142	153	162	132	153
2-nitrobenzoesowy	146	174	155		107	140
2-bromo- benzoesowy	150	155	141		102	98
adypinowy	152	220	235	241	155	148
cytrynowy	153	215	199	189	148	146
salicylowy	157	139	134	156	140	148
winowy	169	195	264		216	204
2,4-dinitro- benzoesowy	183	203			158	
anyżowy	184	162	168	186	152	160
(+) kamforowy	187	192	203		67	
hipurowy	187	183	208		151	163
bursztynowy	188	242	226	255	211	208
3-hydroksy- benzoesowy	201	170	155	167	176	
(±) winowy	204	226	235			
ftalowy	206	149/jedno/	169		153	167
3,5-dinitro- benzoesowy	207	183	234		159	157
4-hydroksy- benzoesowy	213	162	202	204	191	240
3-nitroftalowy	218	201	234	223	149	149
2,4,6-trinitro- benzoesowy	228	264				
4-nitrobenzoesowy	239	206	211	203	136	182
galusowy	240	245	207			198
4-chloro- benzoesowy	242	179	194		126	160
4-bromo- benzoesowy	251	189	197		134	160
tereftalowy	300	225	337		225	

7.5. Tabela do charakterystyki bezwodników i chlorków kwasowych

Tabela 7.5.1. Bezwodniki i chlorki kwasowe.

Nazwa związku	temp. wrzenia °C	temp. topnienia °C	amidy t.t. °C	anilidy t.t. °C
chlerek acetylu	55		82	115
chlerek oksalilu	64		419	245
bromek acetylu	81		82	115
chlerek n-butyrylu	100		115	90
chlerek chloroacetylu	105		119	134
chlerek izowalerylu	115		135	109
bromek chloroacetylu	127		119	134
bezwodnik octowy	138		82	115
bezwodnik propionowy	168		79	103
bezwodnik n-masłowy	191		115	90
chlerek benzoilu	197		128	160
chlerek fenyloacetylu	210		154	117
bromek benzoilu	218		128	160
chlerek m-nitrobenzoilu		35	143	153
bezwodnik benzoesowy		42	128	160
bezwodnik chlorooctowy		45	120	134
bezwodnik maleinowy		56	153	187
chlerek 3,5-dinitro-benzoilu		74	183	234
chlerek 4-nitrobenzoilu		75	201	204
bezwodnik bursztynowy		120	242	
bezwodnik ftalowy		131	149	
bezwodnik (+) kamforowy		221	192	210

7.6. Tabela do identyfikacji amidów kwasowych

Tabela 7.6.1. Amidy kwasowe.

Nazwa związku	temperatura wrzenia °C	temperatura topnienia °C	ksantylamid t.t. °C
amid n,n-dimetylo-mrówkowy	176		
amid mrówkowy	195		184
formylopiperydyna	222		
anilid mrówkowy		46	
amid propionowy		79	214
amid octowy		82	245
anilid octowy		114	
n-butyroamid		115	187
n-waleroamid		106	167
amid α-chlorooctowy		119	
amid benzoesowy		128	

mocznik		132	274
fenacetyna		135	
izowaleroamid		136	183
amid salicylowy		139	
amid cynamonowy		142	
benzylomocznik		149	
amid α -fenylooctowy		154	
bromural		155	
amid 2-bromobenzoesowy		155	
anilid benzoesowy		161	
tiomocznik		182	
amid 3,5-dinitro-benzoesowy		183	
amid p-bromobenzoesowy		189	
weronal		190	
izatyna		200	
amid 4-nitrobenzoesowy		201	
kofeina		234	
kwask barbiturowy		245	
teofilina		264	

7.7. Tabela do charakterystyki amin i aminokwasów

Tabela 7.7.1. Aminy I-rzędowe.

Nazwa aminy	temp. wrzenia °C	temp. topnienia °C	acetylowe t.t. °C	benzoiłowe t.t. °C	benzeno-sulfonamid t.t. °C	p-tolueno-sulfonamid t.t. °C	pikrynian t.t. °C	3-nitroftalimid t.t. °C
metyloamina	-7			80	30	75	215	
etyloamina	17			71	58	63	165	
n-amiloamina	105						139	
cykloheksyloamina	134		104	149	89			
n-heptyloamina	155						121	
anilina	183		114	163	112	103		138
benzyloamina	185		60	106	88	116	199	143
o-toluidyna	199		112	144	124	110	213	150
p-toluidyna	200	45	154	158	120	118	181	156
m-toluidyna	203		66	125	95	114	200	130
o-chloroanilina	209		88	99	130	105	134	136
2,6-dimetyloanilina	215	11	177	168		212	180	
2,4-dimetyloanilina	216		130	192	130	181	209	
3,5-dimetyloanilina	220	10	144	136			209	
o-anizydyna	225	5	88	60	89	127	200	185
o-fenetydyna	228		79	104	102	164		164
o-bromoanilina	229	32	99	116		90	129	
m-chloroanilina	230		79	122	121	138	177	172
p-chloroanilina	232	71	179	193	122	95	178	199
p-anizydyna	246	57	130	154	96	114		197
m-fenetydyna	248		96	103		157	158	
m-bromoanilina	251	18	88	120			180	187

m-anizydyna	251		80			68	169	158
p-fenytydyna	254		135	173	143	107	69	173
o-fenylodwuamina	257	102	186	301	186	202	208	
p-fenylodwuamina	267	141	304	300	247	266		
m-fenylodwuamina	283	64	191	240	194	172	184	
β -naftyloamina	294	113	134	162	102	133	195	212
α -naftyloamina	300	50	160	161	169	157	163	223
o-aminodwufenyl	300	50	121	202				
p-aminodwufenyl	303	51	171	230		255		
2-aminopirydyna		56		165				
p-bromoanilina		66	167	204	134	101	180	202
o-nitroanilina		71	94	98	104		73	171
2,4-dibromoanilina		79	146	134			124	
anestezyna		89	110	148			131	
3-nitroanilina		114	155	157	136	139	143	219
2,4,6-tribromoanilina		120		232	198			
3-aminofenol		123	101 (dwu)	153 (dwu)				
benzydyna		126	317	352	235	243		
o-tolidyna		129	314	265			185	
kwasy antranilowe		146	185	181	214	217		
4-nitroanilina		148	216	199	139	191	100	255
sulfanilamid		166	219	284	211			
2-aminofenol		174	124 (dwu)	184 (dwu)	141	139		
kwasy 3-aminobenzoowe		174	250					
4-aminofenol		186	150 (dwu)	234 (dwu)	125	253	182	
kwasy 4-aminobenzoowe		187	251	278	212			

Tabela 7.7.2. Aminy II-rzędowe.

Nazwa aminy	temp. wrzenia °C	temp. topnienia °C	acetylowe t.t. °C	benzoiłowe t.t. °C	benzeno-sulfonamid t.t. °C	p-tolueno-sulfonamid t.t. °C	pikrynian t.t. °C
dimetyloamina	7				47	79	158
dietyloamina	56				42	60	155
pirolidyna	89					123	112
piperydyna	106			48	94	96	152
2-metylopiperydyna	117			45		55	134
morfolina	130			75	118	147	146
piperazyna	140	104		196	282	280	
N-metylobenzyloamina	181					95	
metyloanilina	194		103	63	79	95	145
α -fenyloetyloamina	187			120			
β -fenyloetyloamina	198			116	69	174	
etyloanilina	205		55	60		88	138
czterowodorozochinolina	232		46	129	154		195
czterowodorochinolina	250	20		76	67		

indol	254	52		68			187
dwubenzylloanilina	300			112	68		
dwufenyloamina	302	54	103	180	123	142	182
benzylloanilina	306	38	58	107	119	140	
N-fenylo- α -naftyloamina		62	115	152			
m-nitrometyloanilina		68	95	155	83		
N-fenylo- β -naftyloamina		108	93	136			
p-nitrometyloanilina		152	152	111	120		

Tabela 7.7.3. Aminy III-rzędowe.

Nazwa aminy	temperatury		pikrynian °C	metylojodek °C
	wrzenia °C	topnienia °C		
trimetyloamina	3		216	250
trietyloamina	89		173	
pirydyna	116		167	117
α -pikolina	129		169	230
2,6-lutydyna	143		168	233
β -pikolina	143		150	
γ -pikolina	143		167	
2,4,6-kolidyna	172		156	
N,N-dimetyloanilina	193		163	228
N,N-dietyloanilina	218		142	102
chinolina	239		203	
izochinolina	240		222	159
chinaldyna	247		195	195
pirymidyna	124	21	156	
8-hydroksychinolina		75	204	143
akrydyna		108	208	224
urotropina		280	179	190

Tabela 7.7.4. Aminokwasy.

Nazwa związku	temp. rozkładu °C	N- benzoiłowe t.t. °C	N-3,5- dinitrobenzoiłowe t.t. °C	pikry- niany t.t. °C	acety- łowe t.t. °C
N-fenyloglicyna	126	63	-	-	185
DL-fenyloalanina	274	188	93	-	-
L-fenyloalanina	320	146	93	-	-
Kwas 3-aminobenzoowy	174	248	-	-	250
Kwas 4-aminobenzoowy	186	278	-	-	252
Glicyna	232	187	179	-	206
DL-Alanina	300	166	177	-	-
L-Alanina	297	151	-	-	-
kwasy DL-glutaminowy	227	156	-	-	-
kwasy L-glutaminowy	198	138	217	-	-
DL-prolina	203	-	-	137	-
L-prolina	222	-	-	154	-

DL-lizyna		249/145*	-		
L-lizyna	224	150/145*	169	-	-
DL-seryna	244	171	183	-	-
L-seryna	222	171	-	-	-
DL-treonina	244	148	-	-	-
L-treonina	256	148	-	-	-
DL-Arginina	238	315/230*	-	-	201
L-cystyna	260	181	180	-	-
DL-tryptofan	275	188	240	-	-
L-tryptofan	289	104	233	-	-
DL-walina	298	132	-	-	-
L-walina	315	127	181	-	-
DL-leucyna	332	141	-	-	-
L-leucyna	337	107	187	-	-
DL-tyrozyna	318	197	254	-	-
L-tyrozyna	343	166	-	-	-
Kwas antranilowy	144	182	-	-	185

*dipochodna

7.8. Tabela do charakterystyki cukrów.

Tabela 7.8.1. Cukry.

Nazwa związku	temp. rozkładu	$[\alpha]_D^{20}$ w wodzie	osazon	
			t.t. °C	czas tworzenia się minuty
D-glukoza (uwodniona)	90	+47,7	205	4-5
D-ryboza	95	-21,5	166	10
maltoza (uwodniona)	100	+129,0	206	
D-fruktoza	104	-92,0	205	2
L-ramnoza (uwodniona)	105	+9,4	182	
D-mannoza	130-131	+14,1	205	0,5
D-ksyloza	145	+18,7	163	7
D-glukoza (bezwodna)	146	+52,8	205	4-5
L-arabinoza	160	+104,0	166	10
maltoza (bezwodna)	165	+129,0	206	grzać 30 minut osad wypada po ochłodzeniu
D-galaktoza	170	+81,7	201	15-19
inulina	178	-39,5		
sacharoza	165	+66,5	205	35-43
laktoza	201	-62,4	200	osad wypada po ochłodzeniu
celobioza	225	+35,0	198	

8. INSTRUKCJE DO ĆWICZEŃ I WZORY SPRAWOZDAŃ DO ĆWICZEŃ LABORATORYJNYCH Z CHEMII ORGANICZNEJ

8.1. Instrukcja do ćwiczenia - Krystalizacja z wody

Uwaga:

Podczas ćwiczenia należy notować wszystkie wykonywane czynności w dzienniku pracy laboratoryjnej. Po zakończeniu ćwiczenia należy przedstawić do zaliczenia sprawozdanie sporządzone wg podanego wzoru.

ACETANILID

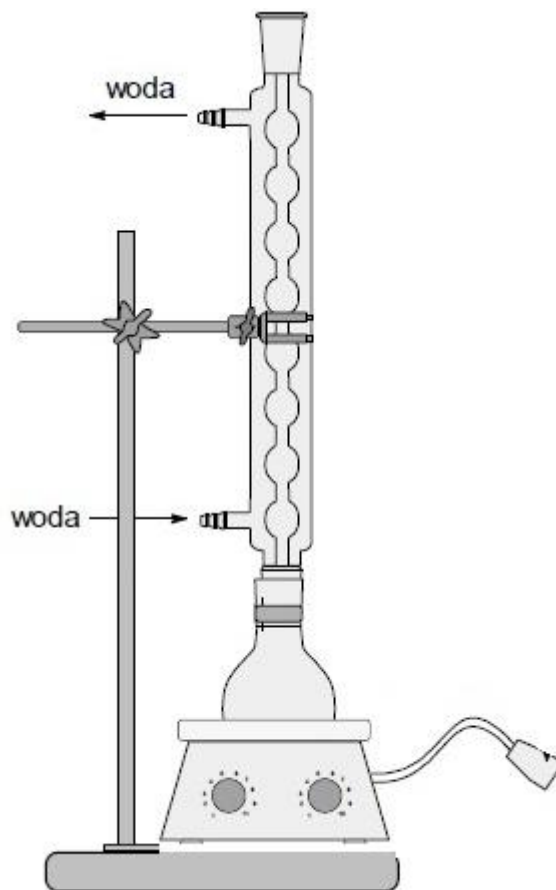
(przed przystąpieniem do wykonywania ćwiczeń proszę zapoznać się z kartą charakterystyki acetanilidu)

Odczynniki:

- acetanilid (*N*-fenyloacetamid) 5,0 g
- woda destylowana

Sprzęt laboratoryjny:

- kolba okrągłodenna 250 ml
- kolba stożkowa 250 ml
- chłodnica zwrotna
- płaszcz grzejny
- lejek szklany
- bagietka, korek szklany
- kamyczki wrzenne
- lejek Büchnera i krążek bibuły lub lejek Schotta
- łała, mufa i kółko metalowe
- kolba ssawkowa wraz z uszczelką gumową
- szkiełko zegarkowe lub szalka Petriego

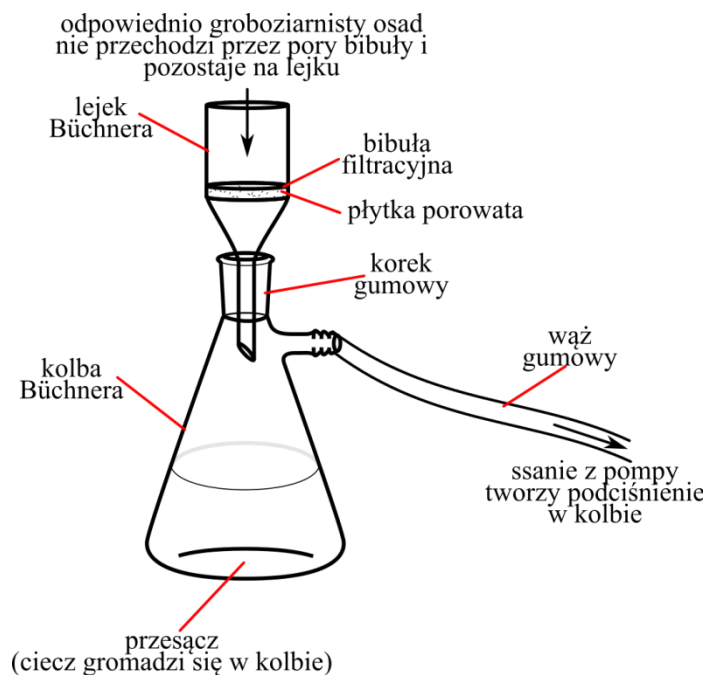
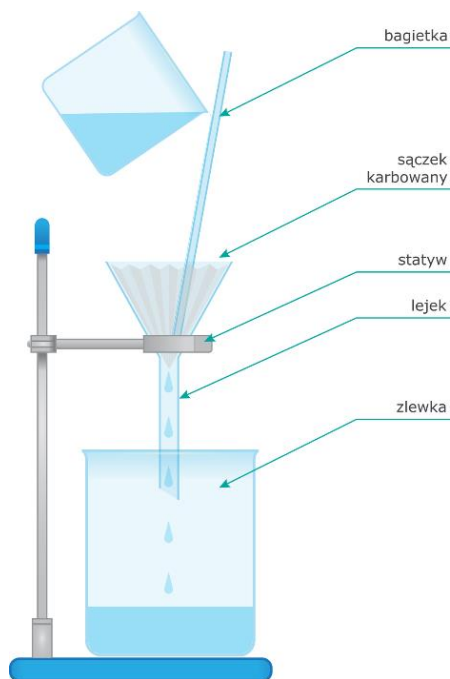

Wykonanie:

1. W kolbie okrągłodennej poj. 250 ml, zaopatrzonej w chłodnicę zwrotną umieścić 5 g acetanilidu, 120 ml wody destylowanej i kilka kamyczków wrzennych. Ogrzewać w płaszczu grzejnym do rozpuszczenia osadu. Jeżeli osad nie rozpuści się do chwili osiągnięcia przez roztwór temperatury wrzenia, należy dodać 10 ml wody destylowanej i kontynuować ogrzewanie do rozpuszczenia osadu.
2. Ostrożnie przesączyć gorący roztwór przez sączonej karbowany umieszczony w lejku szklanym. Przesącz zbierać do kolby stożkowej poj. 250 ml. Po przesączeniu całego roztworu kolbę ochłodzić obracając ruchem wirowym dla zapoczątkowania krystalizacji. Odstawić do

powolnego stygnięcia i krystalizacji. Po ostygnięciu wstawić do łaźni lodowej na ok. 10 minut. (Sprawdzić rozpuszczalność substancji w wodzie o temp. 20 °C)

3. Odsączyć zawartość kolby pod zmniejszonym ciśnieniem, na lejku Büchnera zabezpieczonym zwilżonym krążkiem bibuły lub lejku Schotta. Osad przemyć zimną wodą (aby usunąć ług pokryształacyjny) i starannie odcisnąć na lejku szklanym korkiem.

4. Osad z lejka przenieść na szalkę Petriego i pozostawić do wysuszenia na powietrzu, pod lampą ogrzewającą.

5. Po wysuszeniu związek należy zważyć, oznaczyć temperaturę topnienia i obliczyć wydajność procesu krystalizacji. Temp. top. czystego acetanilidu wynosi 113-114 °C.

8.2. Wzór sprawozdania 1 – Oczyszczanie związku organicznego

Sprawozdanie z ćwiczenia: Oczyszczanie związku organicznego KRYSTALIZACJA Z WODY					
Dane ogólne substancji oczyszczanej					
Nazwa zwyczajowa:					
Nazwa chemiczna:					
Wzór sumaryczny:					
Wzór strukturalny:					
Właściwości fizykochemiczne (stan skupienia, barwa, rozpuszczalność itp) :					
Zagrożenia dla zdrowia przy kontakcie ze skórą , błonami śluzowymi, drogami oddechowymi:					
Rysunki zmontowanej aparatury laboratoryjnej wraz z opisem (ogrzewanie, sączenie na gorąco, sączenie pod zmniejszonym ciśnieniem):					
Opis wykonanych czynności (w punktach)					
Tabela					
Masa substancji przed krystalizacją (g)	Masa substancji po krystalizacji (g)	Wydajność (%)	Temp. topnienia (°C)		
			literaturowa	przed krystalizacją	po krystalizacji
Wnioski z przeprowadzonego ćwiczenia: cel krystalizacji, obserwacje, czynniki wpływające na wydajność					
Część teoretyczna opracowana na podstawie piśmiennictwa naukowego: opisać inne metody oczyszczania związków organicznych: krystalizacja z rozpuszczalnika organicznego, destylacja prosta, destylacja pod zmniejszonym ciśnieniem, destylacja z parą wodną, ekstrakcja prosta.					

Sprawozdanie należy sporządzić odręcznie w dzienniku laboratoryjnym i oddać asystentowi prowadzącemu DO ZALICZENIA na kolejnych ćwiczeniach

8.3. Wzór sprawozdania 2 - Identyfikacja i reakcje charakterystyczne cukrów

Sprawozdanie z ćwiczenia: <i>Identyfikacja i reakcje charakterystyczne cukrów</i> <i>- kolejność wykonywanych reakcji jest dowolna w danym punkcie sprawozdania</i>	
1. Podać właściwości otrzymanego roztworu substancji: • Zapach: • Odczyn:	
2. Reakcje charakterystyczne cukrów (opisać przeprowadzoną reakcję, np. zmiana barwy, zapach, wypadający osad, wydzielający się gaz itp., <u>napisać równanie reakcji</u>): • próba Molischa Obserwacje: _____ Wnioski: _____	
3. Właściwości redukujące cukrów (podać przeprowadzone reakcje dające wynik pozytywny i negatywny np. zmiana barwy, zapach, wypadający osad, wydzielający się gaz itp., napisać równanie reakcji). <i>Uwaga! Pierwszą wybraną reakcję należy przeprowadzić <u>równocześnie</u> dla analizowanej substancji i wzorca – glukozy.</i> • próba Tollensa Obserwacje: _____ Wnioski: _____ • próba Trommera Obserwacje: _____ Wnioski: _____ • reakcja z odczynnikiem Fehlinga Obserwacje: _____ Wnioski: _____ • próba Benedicta Obserwacje: _____ Wnioski: _____	
4. Odróżnianie ketoz od aldoz (podać przeprowadzone reakcje dające wynik pozytywny i negatywny np. zmiana barwy, zapach, wypadający osad, wydzielający się gaz itp., napisać równanie reakcji). • próba z wodą bromową (<i>należy równocześnie przeprowadzić ją dla analizowanej substancji i wzorca – glukozy</i>) Obserwacje: _____ Wnioski: _____ • próba Seliwanowa (<i>należy równocześnie przeprowadzić ją dla analizowanej substancji i wzorca – fruktozy</i>) Obserwacje: _____ Wnioski: _____ • próba z mocznikiem i chlorkiem cynku Obserwacje: _____ Wnioski: _____	

5. Odróżnianie pentoz od heksoz (podać przeprowadzone reakcje dające wynik pozytywny i negatywny np. zmiana barwy, zapach, wypadający osad, wydzielający się gaz itp., napisać równanie reakcji).

*Uwaga! Pierwszą wybraną reakcję należy przeprowadzić równocześnie dla analizowanej substancji i wzorca negatywnego – **glukozy**.*

- **próba Biała na pentozy**

Obserwacje: Wnioski:

- **reakcja z floroglucyną**

Obserwacje: Wnioski:

- **próba Dischego na deoksyrybozę**

Obserwacje: Wnioski:

6. Odróżnianie monosacharydów od disacharydów (podać przeprowadzone reakcje dające wynik pozytywny i negatywny np. zmiana barwy, zapach, wypadający osad, wydzielający się gaz itp., napisać równanie reakcji):

*Uwaga! Pierwszą wybraną reakcję należy przeprowadzić równocześnie dla analizowanej substancji i wzorca – **laktozy**.*

- **reakcja z molibdenianem amonu**

Obserwacje: Wnioski:

- **próba Barfoeda**

Obserwacje: Wnioski:

7. Wynik analizy – na podstawie przeprowadzonych reakcji charakterystycznych należy określić czy badany cukier ma właściwości redukujące, jest ketozą czy aldozą, pentozą czy heksozą, monosacharydem czy disacharydem. **Przerysuj i uzupełnij poniższą tabelę** - wstaw w odpowiednie pole „+” lub „-”, odpowiednio dla pozytywnego lub negatywnego wyniku) Jeżeli wynik analizy wskazuje na disacharyd należy wpisać „**nd**” (nie dotyczy)

CUKIER REDUKUJĄCY	KETOZA	ALDOZA	PENTOZA	HEKSOZA	MONOSACHARYD	DISACHARYD

8.4. Wzór sprawozdania 3 - Określenie grupy funkcyjnej

Sprawozdanie z ćwiczenia: określenie grupy funkcyjnej
1. Podać właściwości fizykochemiczne otrzymanej substancji   Analiza elementarna: Temperatura topnienia (dla ciała stałego):   Stan skupienia: Zapach: Barwa: Odczyn:
2. Określenie grupy rozpuszczalności   Podać rozpuszczalniki w kolejności użycia i wynik próby po dodaniu rozpuszczalnika: Grupa rozpuszczalności: Związki organiczne występujące w tej grupie rozpuszczalności:
<i>Identyfikacja grup funkcyjnych:</i>   3. Reakcje charakterystyczne ogólne i analityczne pozwalające na wykrycie grup funkcyjnych w określonej grupie   (szczegółowo opisać wszystkie przeprowadzone próby dające wynik pozytywny i negatywny np. zmiana barwy, zapach, wypadający osad, wydzielający się gaz itp., <u>napisać równanie reakcji</u>)   Reakcja: Obserwacje: Wnioski:
4. Wynik analizy – podać do jakiej grupy chemicznej należy badany związek, jaką ma strukturę np. rzędowność, aromatyczność, podstawniki itp., narysować wzór ogólny

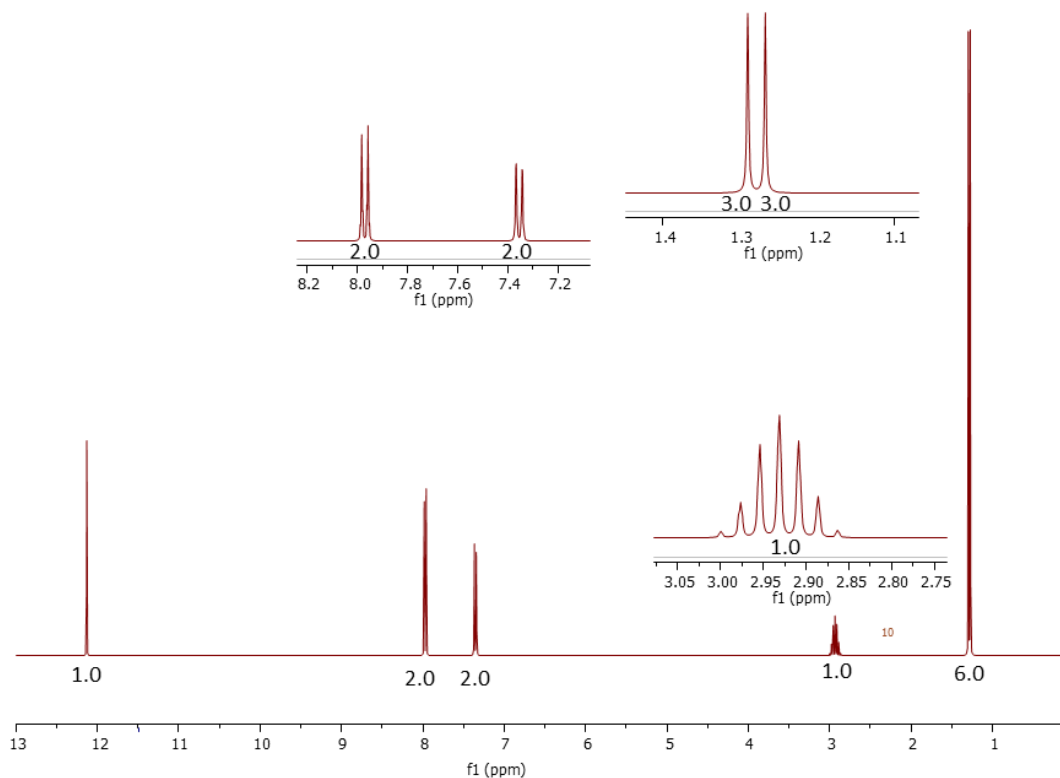
Sprawozdanie należy sporządzić odręcznie w dzienniku laboratoryjnym, z zachowaniem kolejności numeracji poszczególnych części i oddać asystentowi prowadzącemu DO ZALICZENIA.

8.5. Wzór sprawozdania 4 - Wzór sprawozdania z identyfikacji związku organicznego

1. Imię i Nazwisko: .....
2. Wygląd badanej substancji: .....
3. Temperatura topnienia lub wrzenia.....°C
4. Skład pierwiastkowy: C, H, N?.....
5. Grupa rozpuszczalności.....
6. Wniosek:
7. Reakcje charakterystyczne (krótki opis wykonanych reakcji grupowych, pozytywnych i negatywnych - równania reakcji tylko dla pozytywnych prób).
8. Wybór i otrzymanie krystalicznych pochodnych (zapis równań reakcji).
9. Wyznaczenie temperatury topnienia otrzymanych krystalicznych pochodnych .....°C.
10. Przedstawienie danych literaturowych badanego związku (dla porównania temperatura topnienia lub wrzenia).
11. Wzór i nazwa zidentyfikowanej substancji .....
12. Interpretacja otrzymanego widma ^1H NMR identyfikowanej substancji, w celu potwierdzenia ustalonej struktury badanego związku.

Przykładowa interpretacja widma ^1H NMR:

Związek o wzorze sumarycznym $\text{C}_{10}\text{H}_{12}\text{O}$ posiada widmo ^1H NMR podane poniżej. Określ strukturę związku i podaj interpretację widma:

Rys. 8.1. Widmo H^1 NMR związku o wzorze $C_{10}H_{12}O_2$.

Odpowiedź:

1. Związek posiada 5 sygnałów, zatem występuje w nim 5 grup równocennych protonów
2. Zgodnie z zakresami przesunięć chemicznych, w związku znajduje się układ aromatyczny (sygnały protonów w zakresie 7-8 ppm), łańcuch alifatyczny (sygnały protonów w zakresie 1.2-3.0 ppm) oraz proton grupy karboksylowej (12 ppm).
3. Wartość całki dla protonu grupy karboksylowej wynosi 1, zatem można założyć iż taka jest ilość protonów karboksylowych.
4. Suma całek dla protonów aromatycznych wynosi 4, więc można założyć obecność 4 protonów w układzie aromatycznym, co świadczyłoby o układzie dipodstawionym (dwa sygnały o całkach ~2).
5. Dla układu aromatycznego obserwuje się 2 sygnały o krotności: dublet, dublet, co świadczy o podstawieniu para (dwie równocenne grupy protonów.)
6. Porównując wartości całek dla pozostałych sygnałów można założyć, iż w związku znajdują się jeszcze dwie grupy protonów alifatycznych o stosunku ilości protonów 1:6- sugeruje to obecność grupy izopropylowej $-CH(CH_3)_2$. Sygnał pochodzący od 6 protonów alifatycznych jest dubletem, czyli protony te mają w sąsiedztwie tylko jeden proton, natomiast sygnał od pojedynczego protonu alifatycznego jest multipletem o siedmiu liniach, czyli w sąsiedztwie tego protonu znajduje się 6 innych protonów.

Uwaga! Zapis interpretacji widma wskazane jest przedstawić w tabeli 8.1., podając wzór strukturalny z oznaczonymi kolejnymi literami alfabetu grupami protonów równocennych.

Tabela 8.1. Interpretacja widma związku o wzorze $C_{10}H_{12}O$.

Proton	Wartość δ odczytana z widma(ppm)	Multipletowość	Liczba protonów	Wzór związku
H _A	12,1	singlet	1	
H _B	2,9	septet	1	
H _C	7,9	dublet	2	
H _D	8,0	dublet	2	
H _E	1,2	dublet	6	

9. LITERATURA

- Praca zbiorowa (opracowana przez pracowników Katedry i Zakładu Chemii Organicznej UM we Wrocławiu: „Skrypt do ćwiczeń z chemii organicznej”.
- Praca zbiorowa pod redakcją Zenona Chabudzińskiego *Skrypt do ćwiczeń z Chemii Organicznej Część III Analiza Jakościowa Związków Organicznych* Wrocław 1972 r.
- Zofia Jerzmanowska, *Analiza Jakościowa Związków Organicznych* PZWL Warszawa 1967 r.
- Jerzy Woliński, Jacek Terpiński *Organiczna Analiza Jakościowa* PWN Warszawa 1973 r.
- K. H. Bauer *Analiza Związków Organicznych* PWT Warszawa 1957 r.
- Barbara Dróżdż *Analiza jakościowa Związków Organicznych* Wyd. Collegium Medicum UJ Kraków 2013
- Renata Siedlecka , Artur Mucha *Analiza Jakościowa Związków Organicznych* Wyd. PWr Wrocław 2018 r.
- Mohan Rao Gangula *Qualitative Analysis of Organic Compounds (Systematic Approach)* <https://www.researchgate.net/publication/356748750> December 2021 r.
- A. I. Vogel *Preparatyka Organiczna* WNT Warszawa 2006 r.
- <https://www.chemistrylearner.com/hinsberg-test.html>
- R. M. Silverstein, F. X. Webster, D. J. Kiemle *Spektroskopowe metody identyfikacji związków organicznych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa, 2007.
- R. T. Morrison, R. N. Boyd *Chemia organiczna* wyd. II, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa, 1960.
- John McMurry, *Chemia organiczna*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 2007.
- R. Walczyna, J. Sokołowski, G. Kupryszewski - *Analiza związków organicznych* - Wyd. Uniw. Gdanskiego, 1996.
- B. Bobrański - *Analiza ilościowa związków organicznych* wyd. PWN 1970.